

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 6 жніўня 1982 г. ● № 31 (3129) ● Выходзіць з 1932 г. ● Цана 10 кап.

Палетак.

Фотаэцюд Ул. КРУКА.

ЯК Я ЛЮБЛЮ ТВОЙ ПАХ!—ПАХ СМУГІ ПАЛЯВОЙ.
ЯК Я ЛЮБЛЮ ТВОЙ ЧАС!—ХОЦЬ І ТАКІ КАРОТКІ.

ХЛЕБ ЖНІўНЯ—НЯВАЖАНЫ, САМЫ СВОЙ,
САМЫ ЧЫСТЫ І САМЫ САЛОДКІ!

Кастусь КІРЭНКА.

Л. І. Брэжнеў заклікаў прэзідэнта Злучаных Штатаў у самым тэрміновым парадку выкарыстаць наяўныя ў яго магчымасці, каб не дапусціць працягвання знішчэння людзей у

ПАСЛАННЕ Л. І. БРЭЖНЕВА ПРЭЗІДЭНТУ ЗША

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Л. І. Брэжнеў у сувязі з рэзкім абвастрэннем абстаноўкі ў Ліване звярнуўся з асабістым пасланнем да прэзідэнта ЗША Р. Рэйгана, у якім прыцягнуў яго ўвагу да вераломных дзеянняў Ізраіля, які зноў парушыў пагадненне аб спыненні агню і распачаў масіраванае наступленне на Заходні Бейрут. У выніку бязлітасна знішчаюцца мірныя жыхары, разбураецца горад.

Бейруце. Сітуацыя настолькі сур'ёзная і крытычная, адзначаецца ў пасланні, што патрабуецца прыняцце самых неадкладных мер.

У пасланні кіраўніка Саветскай дзяржавы падкрэсліваецца, што трагедыя Лівана, і асабліва насельніцтва яго сталіцы, будзе нязмыўнай плямай на сумленні і тых, хто мог спыніць агрэсара, але не зрабіў гэтага.

ТАСС.

Летапіс стэпавага краю

Аб слаўным шляху Саветскага Казахстана, пройдзеным у саюзе раўнапраўных і свабодных рэспублік, расказвае выстаўка казахскіх кніг, якая адкрылася 4 жніўня ў Мінску. Восем выдавецтваў брацкай рэспублікі знаёмяць беларускіх чытачоў з новымі кнігамі па актуальных пытаннях сацыяльнага і эканамічнага развіцця Казахстана, яго сельскай гаспадаркі, навукі і культуры.

Звыш 700 розных выданняў размясціліся на стэлажах выставачнай залы Дома кнігі. Сярод іх — грамадска-палітычная літаратура, якую выпускае выдавецтва «Казахстан», кнігі для дзяцей, якія выйшлі ў выдавецтве «Жалын» («Полымя»), маляўнічыя альбомы і буклеты выдавецтва «Онер» («Мастацтва»), 14 тамоў Казахскай Саветскай Энцыклапедыі. Асобны раздзел выстаўкі прысвечан творам пісьменнікаў народаў СССР, перакладзеным на казахскую мову.

Адкрываючы выстаўку, на-

меснік старшыні Дзяржкамвыда БССР А. Ф. Барушка адзначыў, што юбілейная экспазіцыя, прысвечаная 60-годдзю ўтварэння СССР, з'яўляецца сведчаннем умацавання і развіцця культурных сувязей дзвюх брацкіх рэспублік. Аб супрацоўніцтве выдаўцоў Казахстана і Беларусі гаварыў матэрыялаў рэдактар Дзяржкамвыда Казахскай ССР Н. Ш. Шакееў. За апошнія гады, паведаміў ён, у Казахстане масавымі тыражамі выходзілі творы Я. Купалы і Я. Коласа, І. Мележа і М. Танка, А. Адамовіча і В. Быкава. У сваю чаргу, на беларускую мову былі перакладзены многія творы класікаў казахскай літаратуры і сучасных пісьменнікаў.

На адкрыцці выстаўкі прысутнічалі намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР С. А. Пілатовіч, загадчык аддзела прапаганды і агітацыі ЦК КПБ С. Я. Паўлаў, старшыня Дзяржкамвыда БССР М. І. Дзялец.

БЕЛТА.

ПРЭМ'ЕРЫ

Многія спектаклі, якія атрымліваюць сёлета сцэнічнае жыццё на тэатральных падмоствах рэспублікі, адраджаюцца слаўным юбілеем народных песняроў беларускага народа — 100-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа. Свае падарункі гэтай знамянальнай даце падрыхтаваў і калектыў Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР. Нядаўна тут адбыўся грамадскі прагляд оперы «Новая зямля» паводле аднайменнай паэмы Я. Коласа (музыка народнага артыста БССР Ю. Семініна, лібрэта А. Петрашкевіча). А цяпер — чарговая прэм'ера — аматары балета змаглі сустрэцца з творчасцю Я. Купалы.

«Курган» — так называецца новы балет народнага артыста БССР Я. Глебава (лібрэта А. Вярцінскага і лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР Г. Маёрава), пастаноўку якога ажыццявіў Г. Маёраў. Мастак — заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Ю. Тур, музычны кіраўнік і дырыжор — галоўны дырыжор ДАВТА БССР А. Анісімаў. У галоўных партыях заняты вядучыя артысты беларускага балета: народныя артысты БССР Л. Бржазоўская, Ю. Траян, Н. Паўлава, В. Саркисян і іншыя.

На здымку: сцэна са спектакля «Курган».

Фота Ул. КРУКА.

АГІТПОЕЗД — НА ЖНІВЕ

Кожную раніцу ад Брэсцкага Палаца культуры прафсаюзаў адпраўляецца калона ярка ўпрыгожаных аўтобусаў і машын. На прырэзні палымнее лозунг «Агітпоезд «Ураджай-82». Яго маршрут пралягае праз хлебныя нівы саўгасаў «Сцяг», «Дамачоўскі», калгаса імя Жданава і іншыя гаспадаркі Прыбужжа, дзе пачалося жніво.

Удзельнікі народнага хору, вакальна-інструментальнага і духавога аркестраў, ансамбля песні і танца Палаца культуры, лектары, прапагандысты Брэсцкага райкома КПБ паўсюдна правялі святы першага снапа, радыёчасопісы, народныя гульні. Камбайнеры, механізатары, шафёры, палыводы атрымалі запрашэнні пабываць на літаратурна-музычных сустрэчах, перасоўных выстаўках работ брэсцкіх мастакоў М. Чурбы і М. Талмачова, якія арганізавалі ўдзельнікі агітпоезда ў вёсках.

Да паслуг калгаснікаў выстаўкі-продажы кніг, прамысловых і харчовых тавараў, разнастайныя бытавыя паслугі. Робіцца ўсё для таго, каб кожная гадзіна добрага надвор'я выкарыстоўвалася хлебаробамі для павелічэння збожжавых засекаў Радзімы.

М. ГОРСКІ.

ПАЖАДАННІ ЮНЫМ

Падзей у культурным жыцці Віцебска стала святая пасвячэння ў юныя мастакі, якое арганізавала для сваіх выхаванцаў дзіцячая мастацкая школа № 1. Дырэктар Л. Праснякова, выкладчыкі, ганаровыя госці — мастакі горада сказалі дзецям добрае слова на дарогу. Граматамі, дыпламамі, памятнымі падарункамі былі ўзнагароджаны вучні выпускнога класа і іншыя ўдзельнікі абласной выстаўкі дзіцячай творчасці, прысвечанай 60-годдзю СССР і 60-годдзю піянерскай арганізацыі імя Уладзіміра Ільіча Леніна.

Н. КОР.

У КЛУБЕ «БРАТЭРСТВА»

Адбылося пасяджэнне клуба «Братэрства», які працуе пры магазіне «Акадэмікніга», прысвечанае 100-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы. З дакладам аб жыцці і творчасці песняра выступіў лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР І. Саламевіч. Пра пошукі купалаўскіх матэрыялаў расказаў супрацоўнік БелСЭ В. Скалабан. Паэтэса Яўгенія Янішчыц і супрацоўнік Інстытута літаратуры Іван Чыгрын прачыталі вершы, прысвечаныя Янку Купалу.

Вяла пасяджэнне старшыня клуба кандыдат філалагічных навук В. Гапава.

М. БАРТАШЭВІЧ.

ПРЭМІЯ ЗА ПЕРАКЛАД

У гонар 60-годдзя ўтварэння Саюза ССР і для ўздыму якасці і стымулявання перакладчыцкай дзейнасці Дзяржвыд Латвійскай ССР, выдавецтва «Ліесма» і Саюз пісьменнікаў Латвіі ўстанавілі штогадовую прэмію за лепшы мастацкі пераклад твораў літаратуры народаў нашай краіны. Сёлета абвешчаны першы лаўрэат — гэта вядомы латышскі паэт Юлія Ванга. Вылучаючы яго пераклад рамана А. Адамовіча «Карнікі», журы адзначыла спецыфіку гэтага твора, дзе так дынамічна змяняюць свой характар стыль дакументальнай прозы, лірычны роздум і адкрытая публіцыстыка. Падкрэслены і заслугі мінулых гадоў Ю. Ванга ў галіне перакладу і пашырэння і умацавання ўзаемных сувязей латышскай літаратуры з літаратурамі братніх народаў СССР. Даўняю садружнасцю ў яго з пісьменнікамі Беларусі. У прыватнасці, яго пяру належаць латышскія выданні «Дрыгвы» Я. Коласа, «Палескай хронікі» І. Мележа, рамана «Птушкі і гнёзды» Я. Брыля, «Беларускіх народных казак» і іншых кніг беларускай літаратуры.

К. ТУР.

ПЕРШАЕ МЕСЦА — «МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ»

Дзякуючы творчым намаганням супрацоўнікаў «Мастацкай літаратуры», тут выходзяць арыгінальныя кнігі паэзіі, прозы, драматургіі, крытыкі, шмат выдаецца перакладных твораў, з'яўляюцца падлісныя зборы твораў вядомых пісьменнікаў і шматлікія перавыданні. Большасць з іх выходзяць своечасова, у высокім мастацкім афармленні і паліграфічным выкананні.

Днямі калегія Дзяржаўнага камітэта Беларускай ССР па справах выдавецтваў, палігра-

фіі і кніжнага гандлю і Беларускай рэспубліканскай камітэта прафсаюза работнікаў культуры па выніках сацыялістычнага спаборніцтва сярод выдавецтваў рэспублікі за другі квартал 1982 года прысудзілі выдавецтву «Мастацкая літаратура» першае месца з уручэннем пераходнага Чырвонага сцяга і грашовай прэміі.

Нагадаем, што па выніках першага квартала сёлета года выдавецтва заняло першае месца ва Усесаюзным сацыялістычным спаборніцтве.

АДН пра Васіля Вітку

Беларускае аддзяленне агенцтва друку «Навіны» рытуе шмат матэрыялаў, якія расказваюць пра культурнае жыццё працоўных рэспублікі. Яны змяшчаюцца на старонках выданняў АДН, што выходзяць на розных мовах свету.

У адным з нумароў «Саветскага штотыднёвіка», які выдаецца ў Лондане на англійскай мове, значная частка матэрыялаў паведамляе пра сённяшні дзень Беларусі. Сярод іх назва пра святкаванне Купалля і нарыс А. Ступа, які знаё-

міць чытачоў з творчасцю лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР і Міжнароднага дыплама Г. Х. Андрэева Васіля Віткі. Аўтар асабліва падрабязна гаворыць пра педагогічную дзейнасць нашага вядомага дзіцячага пісьменніка, пра тыя ўрокі, якія ён правёў невялікай гадзі ў Мляшскаўскай васьмігодцы Слуцкага раёна. Як ілюстрацыйны матэрыял, змешчаны два здымкі.

Дарэчы, аналагічны матэрыял убачыць свет і ў многіх іншых выданнях АДН.

ВЫСТАЎКІ

Гэтыя жывапісныя работы напісаны рукою... вучонага. Іх аўтар — старшы навуковы супрацоўнік лабараторыя экалогіі і аховы прыроды Батанічнага саду АН БССР К. Чубанаў. Ураджэнец Віцебшчыны, выпускнік Мінскага тэхналагічнага інстытута, Канстанцін Дзмітрыевіч прысвяціў сябе ахове прыроды роднай Беларусі, яе запаведных мясцін. У сааўтарстве з В. Кісялёвым ім напісана манаграфія «Ландшафтна-экалагічныя даследаванні Беларускага Палесся». І, відаць, нельга сказаць, што

пейзажы, якія ён прывозіць з паездак па краіне, — яго хобі. Гэта прызнанне. Прызнанне, што нараджаецца ад паўнаты душы, ад вялікай любові. Вынікам роздуму становяцца навуковыя абагульненні, а плёнам пачуццяў — жывапісныя карціны. Больш за 50 пейзажаў, тэматычных карцін, партрэтаў, графічных малюнкаў склалі выстаўку яго работ, якая дэманстравалася ў бібліятэцы ў дні юбілею ЦБС АН БССР.

На здымку: цэнтральная частка трыпціха «Ветховен». Фота Ул. КРУКА.

У маладзёжным інтэрнаце вытворчага аб'яднання «Беларуськалій» адкрыта выстаўка твораў самадзейнага мастака, члена студыі выяўленчага мастацтва пры Палацы культуры гарняноў майстра вытворчага навучання Салігорскага гарад-

скога прафесійнага вучылішча гарняноў Рыгора Рэўта. На выстаўцы звыш 30 работ — пейзажы, нацюрморты, партрэты. Увагу наведвальнікаў прыцягваюць палотны «Ранняя вясна», «Аўтапартрэт», «Раніца на салігорскім вадасховішчы» і іншыя.

М. ШАРКО.

Электразваршчык Гомельскага завода пусковых рухавікоў Сцяпан Драмук — вялікі аматар прыроды і мастацтва. З натхненнем ён стварае пейзажы, у якіх услаўляе родную прыроду. Персанальная выстаўка яго твораў была паказана непасрэдна на прадпрыемстве. А затым адкрылася экспазі-

цыя твораў С. Драмукі ў выставачнай зале абласной арганізацыі Саюза мастакоў БССР. Гамяльчане пазнаёміліся з работамі радаснымі, узнёслымі, аптымістычнымі. Пейзажы самадзейнага майстра «Спакотны дзень», «Паводка», «Бярозавы гай» і іншыя вабяць пазатычнасцю, характарызуюцца сакавітай гамай.

М. МАКСІМАУ.

У Доме культуры вытворчага аб'яднання «Бабурыскірэў» імя 60-годдзя БССР працавала выстаўка самадзейнага мастака Мікалая Тарасенкі.

Былы франтавіч, цяпер кантралёр цэха дрэвапрацоўкі, у паходных умовах часта рабіў замалюўкі са свайго франтавога жыцця. Ужо ў мірны час ён стварыў сотні работ. Карціны яго экспанаваліся на гарадскіх,

абласных і рэспубліканскіх выстаўках.

Цяперашняя выстаўка была прысвечана ваенна-патрыятычнай тэме. На ёй былі прадстаўлены партрэты камандаўчага 65-й арміі П. І. Батава, камандзіра 354-й стралковай дывізіі В. Н. Джанджычы, некаторых аднапалчан мастака.

Цяпер Мікалай Мартынавіч працуе над серыяй карцін па матывах твораў Я. Коласа і Я. Купалы.

З. ЛАПІК.

ХРОНІКА

У Салігорску адбыўся фестываль аматарскіх фільмаў, арганізаваны Мінскім абласным саветам прафсаюзаў і абласным клубам - лабараторыяй кінааматараў сумесна з камітэтам камсамола вытворчага аб'яднання «Беларуськаліній», Палацам культуры аб'яднання і Домам культуры саўгаса «Новае Палессе».

Фестываль, які прайшоў пад дэвізам «У сям'і адзінай, братняй», быў прысвечаны 60-годдзю ўтварэння СССР.

На аглядзе кінааматараў паказалі свае лепшыя работы, якія расказваюць пра гераічнае мінулае беларускага народа, пра яго сённяшняе працоўнае будні. Удзельнікі фестывалю пазнаміліся таксама з шэрагам набольш значных фільмаў, створаных за апошні час кінааматараў Украіны, Літвы, Латвіі, Смаленскай вобласці, г. Тулы.

На праведзеным у рамках фестывалю семінары адбылася вялікая гутарка аб стане і праблемах сучаснага кінааматараў у рэспубліцы, аб творчых пытаннях, звязаных са стварэннем фільмаў на конкурс, прысвечаны 60-годдзю ўтварэння СССР, які абдуцца ў канцы года.

В. СМАЛЬ.

У студэнтаў і выкладчыкаў Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта пабылі пісьменнікі Георгій Колас, Вольга Іпатава, Павел Місько, Уладзімір Скарынін, Мікола Федзюковіч, Мікола Мятліцкі і Віктар Ярац.

Сустрэчу адкрыў і вёў рэктар універсітэта акадэмік АН БССР Б. Бокуць.

М. ШУЛЬГА.

На чарговым пасяджэнні фальклорнай секцыі Саюза кампазітараў БССР адбылося праслухоўванне грампласцінак аўтэнтычнага музычнага фальклору Беларускага Палесся, якая выйшла па лініі ЮНЕСКО ў серыі «Музычны атлас».

Пласцінка рознабакова падае жанры і стылі гэтага аднаго з найбольш самабытных этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі. Разам са старадаўнімі календарнымі і вясельнымі напевамі і разнастайнымі інструментальнымі найгрышамі значнае месца ўдзелена тут песні партызанскай, выкананай у мясцовым стылі шматгалосага спеву з «падоўкай» (верхнім падгалоскам).

Кампазітары, музыканты, харэографы, навуковыя супрацоўнікі Інстытута мастацтваз-

наўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, выкладчыкі і студэнты Белдзяржкансерваторыі і Мінскага музычнага вучылішча адзначылі высокі ўзровень зместу і якасці запісаў.

Т. ВАРФАЛАМЕЕВА.

Кнігарня «Дружба народаў», што знаходзіцца ў Мінску па Ленінскім праспекце, шмат робіць па прапагандзе кнігі. Па ініцыятыве дырэктара магазіна Вольгі Мікалаевы Салаўёвай тут створаны літаратурны клуб, які часта арганізоўвае сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі. На чарговым пасяджэнні быў запрошаны Павел Місько.

Старшыня клуба, супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР Тамара Чабан расказала пра творчасць пісьменніка, яго новы раман «Градабой», прысвечаны працаўнікам сучаснай вёскі. П. Місько адказаў на пытанні прысутных, падзяліўся творчымі планами.

Гасцямі клуба магазіна «Дружба народаў» былі ў свой час Янка Брыль, Юрый Семлянка і іншыя дзеячы літаратуры і мастацтва.

В. ПАНЯВІН.

Студэнцкая канферэнцыя, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння Якуба Коласа, адбылася ў Мінскім інстытуце культуры. Яе падрыхтавала кафедра псіхалогіі і педагогікі пры «актыўным удзеле студэнтаў».

Былі заслушаны дзклады «Я. Колас — выразні прадставіцтва педагогічных поглядаў свайго часу», «Метады навучання роднай мове ў педагогічнай спадчыне Я. Коласа», «Я. Колас пра выхаванне падрастаючага пакалення».

Перад удзельнікамі канферэнцыі выступілі старшы навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея Я. Коласа І. Курбана.

Л. СМАГІНА.

Самадзейны дзіцячы ляльчыны тэатр «Калабок», які быў створаны тры гады назад пры Палацы культуры калгаса «Савецкая Беларусь» Камянецкага раёна, паказаў п'янерам райцэнтра спектакль па матывах народнай казкі «Іван — сялянскі сын».

Цяпер юныя артысты пад кіраўніцтвам свайго кіраўніка Валяціны Кулецавай рыхтуюць спектакль па п'есе К. Рыжова «Лаві імгненне ўдачы».

Дакераці да спектакля і лялек рыхтуюць самі артысты, а музыку да спектакля напісаў дырэктар мясцовай музычнай школы Аляксандр Цымбал. З новым спектаклем артысты-ляльчыні выступляць у клубах раёна.

М. МАМУС.

СВЕДЧАННЕ ПАМЯЦІ

На доме № 25 па вуліцы М. Горкага ў Мінску ўстаноўлена новая мемарыяльная дошка Максіму Багдановічу з бар'ельефам паэта. Аўтары — скульптар Эдуард Астаф'еў і архітэктар Юрый Казакоў імкнуліся не толькі перадаць светлы вобраз М. Багдановіча як паэта, грамадзяніна, чалавека, але і мастацка — архітэктурнымі сродкамі адлюстраваць глыбокую сувязь паэта з родным краем, яго неўміручасць. Малады кляноч, які распасціў над галавой паэта свае лісточкі — сімвал бяскоўнай вернасці М. Багдановіча бацькоўскаму краю, вечнасці яго паззіі, духоўнай прыгажосці, за якую ён змагаўся ўсё сваё палымнае жыццё.

Удакладнены тэкст мемарыяльнай дошкі. Ён гучыць так: «На гэтым месцы знаходзіўся дом, у якім 9 снежня (27 лістапада) 1891 года нарадзіўся выдатны беларускі паэт Максім Багдановіч».

М. ПАЗНЯКОУ.

НА РАДАСЦЬ ЛЮДЗЯМ

Па ініцыятыве Дома культуры вытворчага аб'яднання «Бабруйскае» праведзены Дні культуры, у час якіх удзельнікі самадзейнасці сустраліся ў цэхах з гледачамі. Такія сустрэчы прайшлі ў чырвоных сутраках цэхаў №№ 2, 4 фабрыкі імя Халтурына, цэха № 2 на фанерным заводзе. Ансамбль танца «Вясёлка» выступіў перад рабочымі прамакаля станкоў.

Падобныя выступленні мяркуюцца праводзіць не радзей чым адзін раз у месяц.

Завяршыліся мерапрыемствы на агітп'яцоўцы па вул. імя Валадарскага. Тут адбылася гутарка «Аб прыгажосці чалавечай», якую правяла загадчыца чытальнай залы бібліятэкі імя А. С. Пушкіна Т. Худавец, а з тым адбыўся канцэрт.

Э. ЛАПЫШ.

У СУЗОР'І ІМЕН

Сёлетні выпуск украінскага літаратурнага штогодніка «Сузір'я», які выйшаў на Украіне ў выдавецтве «Дніпро», цалкам прысвечаны 1500-годдзю Кіева. У ім змешчаны творы многіх дзеячаў літаратуры народаў СССР.

Беларуская літаратура прадстаўлена творами М. Танка, П. Панчанкі, Н. Глевіча, Р. Бардуліна, А. Астрэйкі, Е. Лось, Э. Агняцет, Р. Няхая, У. Караткевіча. На украінскую мову іх пераклалі Т. Каламіец, В. Сідарэнка і С. Бурлакоў.

В. ВАСІЛЕНКА.

НАША АГУЛЬНАЯ, КРОЎНАЯ СПРАВА

Пачынаючы з партыйных дакументаў і рашэнняў першых дзесяцігоддзяў развіцця і станаўлення сацыялістычнага грамадства, наша партыя рупліва дбала аб тым, каб пісьменнікі былі актыўна ўдзельнікамі жыцця, каб з'яўляліся мастацкай творы, у якіх ва ўсёй паўнаце і значнасці знаходзіла б праўдзівае адлюстраванне шматграннае жыццё савецкіх людзей.

Гэты партыйны клопат аб будучым літаратуры, аб шляхах яе далейшага развіцця, аб неабходнасці кожнаму сапраўднаму творцу адчуваць сябе ідэалагічным байцом, што пастаянна знаходзіцца на пярэдням краі жыцця, асабліва адчувалі мы і ў апошнія гады, калі былі прыняты такія важныя пастановы ЦК КПСС як «Аб літаратурна-мастацкай крытыцы», «Аб рабоце з творчай моладдзю», «Аб далейшым паляпшэнні ідэалагічнай, палітыка-выхаваўчай работы».

І вось новы партыйны дакумент — пастанова ЦК КПСС «Аб творчых сувязях літаратурна-мастацкай часопісаў з практыкай камуністычнага будаўніцтва». Пастанова гэтая — вельмі своечасовая, патрэбная і важная, бо кожным радком сваім сканцэнтравана ўвагу на тых канкрэтных пытаннях, якія ўзніклі і ўзнікаюць у практыцы паўсядзённай работы нашых літаратурна-мастацкіх часопісаў. Наш час велічных зрухаў у жыцці грамадства патрабуе новай творчай мабілізацыі, новага творчага гарэня. Чытач чакае ад пісьменнікаў твораў, якія б на ўвесь голас услаўлялі савецкі лад жыцця, раскрывалі перспектывы далейшага росту самага перадавога грамадства ў свеце, паказвалі трыумф ленінскіх ідэй, што знаходзяць сваё адлюстраванне ў паўсядзённай дзейнасці Камуністычнай партыі Савецкага Саюза.

«Літаратурна-мастацкая перыёдыка, — гаворыцца ў пастанове, — заклікана ісці ў нагу з часам, заўважаць і падтрымліваць новае, перадавое ў жыцці савецкага грамадства, няўхільна кіравацца прынцыпамі партыйнасці і народнасці. Пісьменнікам арганізацыям, рэдакцыям літаратурных часопісаў трэба заахвоіваць распрацоўку тэматыкі, якая звязана з курсам КПСС на інтэнсіфікацыю эканомікі, удасканаленне вытворчых адносін, развіццё сацыялістычнага саборніцтва. Новыя задачы развіцця савецкай эканомікі непарывуна звязаны з усёй сферай грамадскіх адносін, з фарміраваннем новага чалавека. Гэта адкрывае вялікі прастор для мастацкай творчасці».

Ісці ў нагу з часам — значыць жыць клопатамі самога часу. Для сапраўднага пісьменніка ніколі не ўзнікала і не можа ўзнікнуць пытанне: пра што пісаць? Бо сама рэчаіснасць падказвае дзесяткі тэм, што патрабуюць свайго мастакоўскага асэнсавання, па-сапраўднаму сумленнага, партыйнага прачытання. Сярод іх адна з самых важных, што вынікае з гістарычных рашэнняў нядаўняга майскага (1982) Пленума ЦК КПСС, калі была прынята Харчова праграма СССР. Народнагаспадарчай праграма гэтая — і своеасабліва творчая праграма для пісьменнікаў. Не толькі для публіцыстаў, нарысістаў, але і для ўсіх, бо сучаснасць — ці ж не павінна яна стаць для кожнага галоўнай тэмай творчасці?

Часопіс «Полымя» распрацаваў план публікацыі матэрыялаў, якія б праўдзіва і пераканаўча паказвалі і жыццё сённяшняга беларускага вёскі, і клопаты яе працоўнікаў, і намаганні ўсіх тых, чья паўсядзённая дзейнасць у той ці іншай ступені звязана з праблемамі сяла — вучоных-селекцыянераў, што выводзяць новыя гатункі сельскагаспадарчых культур, інжынераў і канструктараў, што даюць жыццё новым машынам, якія так патрэбны ў вёсцы... Безумоўна, у першую чаргу пра іх раснажуць нашы нарысісты. Але сваё слова павінны сказаць і паэты, празайкі, бо, — як падкрэслена ў пастанове, — «для мастацтва сацыялістычнага рэалізму няма больш важнай задачы, чым сцвярдзенне савецкага ладу жыцця, норм камуністычнай маралі, прыгажосці і велічы нашых маральных нашоўнасцей — такіх, як сумленная праца на карысць людзей, інтэрнацыяналізм, вера ў гістарычную правату нашай справы».

Што ні радок пастановы, то шырокая праграма дзеянняў! Патрабавальна ставячыся да літаратуры, партыя падказвае канкрэтныя напрамкі творчай работы рэдакцыям літаратурна-мастацкіх выданняў. І што важна, накірункі гэтыя ўлічваюць тое, чым жывуць сёння часопісы, што становіцца галоўным у іх паўсядзённай практыцы. Пастанова «Аб творчых сувязях літаратурна-мастацкіх часопісаў з практыкай камуністычнага будаўніцтва» ўспрымаеш як дакумент найважнейшай жыццёвай сілы. Высока ацэньваючы дасягненні савецкіх пісьменнікаў, журналістаў, партыя заклікае іх ніколі не спыняцца на дасягнутым, а імкнуцца да новых вышынь у свайй творчасці, памятаць, што да мастацкага слова праслухоўваецца ўвесь народ.

Сапраўднае служэнне свайй партыі, свайму народу вымагае ад кожнага аўтара яснага марксісцка-ленінскага светапогляду, выразнай грамадска-сацыяльнай пазіцыі, святой веры ў тую справу, якой прысвяціў ты сваё жыццё і якой аддаеш свой талент. Узорам менавіта такой публіцыстыкі сталі для нас сапраўднымі народнымі, па-сапраўднаму партыйнымі кнігі Леаніда Ільіча Брэжнева «Малая зямля», «Адраджэнне», «Цаліна», «Успаміны» — кнігі, выхваляючы значэнне якіх жыцця пераацэніць быць не толькі летанісцкімі нашага велічнага часу, але і актыўнымі стваральнікамі гістарычна-велічнай славы народа — адказная задача для кожнага пісьменніка. Аб гэтым яшчэ раз напамінае пастанова ЦК КПСС «Аб творчых сувязях літаратурна-мастацкіх часопісаў з практыкай камуністычнага будаўніцтва», якая з першага дня стала ва ўсёй нашай творчай практыцы праграмным дакументам.

Кастусь КІРЭЗЕНКА,
галоўны рэдактар часопіса «Полымя».

НА ІСПАНСКОЙ МОВЕ

Часопіс «Советская литература», які выходзіць у варьянце для іспанамовных чытачоў, па-ранейшаму ўдзяляе значную ўвагу матэрыялам, звязаным зместам сваім з жыццём беларускага народа. У гэтым не малая заслуга пісьменніка К. Шармана. Так, у другім нумары ў яго перакладзе змешчаны апавесць І. Шамякіна «Шлюбная ноч» з уступным словам А. Макаёнка і інтэр'ю Л. Паўлючыка з І. Шамякіным.

У чацвёртым нумары (дарэчы, і ў варьянтах на іншых

замежных мовах) друкуецца артыкул Р. Рэзнікавай «Чатыры мастакі з Беларусі», у якім расказваецца пра творчасць М. Савіцкага, М. Казакевіча, А. Кішчанкі, Л. Дударанкі. На іспанскую мову тэкст перакладзены К. Шарманам.

Нядаўна выйшаў пяты нумар «Советской литературы». У іспанскім варьянце К. Шарман пераклаў вершы П. Броўкі і Р. Бардуліна, прысвечаныя Кіеву.

І. КРУКАУ.

У САЮЗНЫМ ДРУКУ

У адным з апошніх нумароў газеты «Правда» змешчана падборка вершаў К. Кірэзніка, перакладзеныя М. Сімаковым. Пэту славіць Камуністычную партыю, сынам якой з'яўляецца, піша пра аднасць з бацькоўскай зямлёй, апявае прыгажосць чалавеча працы... Творы характэрныя публіцыстычнай страснасцю, адначасова іх вылучае цэпльна пачуццёва лірычнага героя, яго абвостраная ўвага да ўсяго, што адбываецца навукола.

Рэцэнзія У. Гніламёдава на кнігу вершаў С. Законнікава

«Пакуль жыве мая бяроза» прапануецца ўвазе чытачоў у пятым нумары часопіса «Літаратурное обозрение».

Пад рубрыкай «3 паэтычных сшыткаў» у пятым нумары часопіса «Дружба народов» друкуецца вершы Н. Глевіча ў перакладзе С. Кузняцовай.

У гэтым жа нумары публікуюцца нарыс А. Казловіча «Пазіцыя» і адказы А. Адамовіча, В. Быкава, А. Жука, В. Казько і І. Шамякіна на анкету «Што дае нам сёння памяць аб вайне?».

Чытачы часопіса «Москва» ў пятым нумары пазнаміліся з творчасцю Я. Янішчыка і Р. Баравіковай. Іх вершы пераклалі І. Бурсаў і П. Кошаль.

Спектаклі купалаўцаў па п'есах А. Макаёнка «Пагарэльцы» і «Верачка» аналізуе ў шостым нумары часопіса «Театр» В. Дзюбінска — «Што было — што будзе».

«Вершы паэтаў Беларусі» — такой назвай аб'яднаны ў шостым нумары часопіса «Юность» творы Р. Бардуліна, Г. Бурлакіна і Л. Дранько-Майсюка. Пераклалі іх І. Шклярэўскі, Я. Хелемскі, М. Вірта.

У пятым нумары часопіса «Фідзіуага», які з'яўляецца арганам Паўднёва-Асецінскага аддзялення Саюза пісьменнікаў Грузіі, змешчаны вершы Ю. Свіркі «Асеці» і нарыс М. Гроднева «Два Генрыхі», перакладзены

на асецінскую мову А. Пухаевым.

У сёмым нумары часопіса «Молодая гвардия» прапануе ўвазе чытачоў чарговую падборку паэтычных твораў з серыі «Братнія галасы». На гэты раз у ёй прадстаўлена беларуская лірыка — вершы М. Танка, А. Вярцінскага, А. Грачанікава, Р. Бардуліна пераклалі І. Шклярэўскі і У. Гардзеічаў.

У адным з апошніх нумароў газеты «Советская культура» змешчаны артыкул В. Жэгіс «Буслы над страхом», у якім расказваецца пра творчасць Аляксея Дударова. Акцэнтуюцца ўвага на шматграннасці творчых пошукаў маладога беларускага празайкі і драматурга, гаворыцца пра пастаноўку яго п'есы «Парог» у Маскоўскім

абласным тэатры імя А. М. Астроўскага і аб тым, што ідуць рэзультыты гэтага твора ў Маскоўскім драматычным тэатры імя К. С. Станіслаўскага, пра далейшыя творчыя планы А. Дударова.

Артыкул Ю. Канэ «Не гораду, а свету», у якім гаворыцца пра сучасную беларускую прозу, змешчаны ў шостым нумары часопіса «Вопросы литературы».

Выйшаў з друку першы нумар новага альманаха Саюза пісьменнікаў і Міністэрства культуры СССР «Советская драматургия», які будзе штоквартальнікам. У нумары апублікавана п'еса А. Дударова «Парог» у аўтарскім перакладзе з прадавой народнага пісьменніка Беларусі А. Макаёнка.

Янка Купала і Якуб Колас — дзве найвыдатнейшыя постаці ў беларускай савецкай літаратуры, мастацкія слова, якія заўжды стаялі поруч, рабілі супольную справу. Так і хочацца параўнаць іх з аналагічнымі постацямі ва ўкраінскай літаратуры, з Паўлом Тычынам ды Максімам Рыльскім. Параўнанне магчымае, бо вельмі багата агульнага ў творчай долі гэтых паэтаў, асабліва ў савецкі перыяд іх дзейнасці.

За некалькі дзесяцігоддзяў творчай дзейнасці Купала і Коласа беларуская літаратура прайшла такі шлях, які на Украіне працягваўся больш за стагоддзе.

Купала і Колас былі голасам і сумленнем прыгнечанага беларускага люду, які толькі пачынаў усведамляць сваю гістарычную місію, ператварацца з этнаграфічнага субстрату ў народ, нацыю. Гэтая неадлучнасьць ад народа, які абуджаецца да сацыяльнай актыўнасці, была ўласцівая Купалу. Ён настолькі быў выразнікам народнай самасвядомасці, што яго асабістае на першым часе адступала перад зборнаю, калектыўнаю сутнасцю, растваралася ў ёй.

Што датычыць П. Тычыны ды М. Рыльскага, то іх дэмакратызм і любоў да народа — не выяўленне асабістай непарыўнасці з народнай стыхіяй, а састаўная частка светапогляду, сфарміраванага трывалай сацыялагічнай і літаратурнай традыцыяй. У гэтым плане бліжэй да Тычыны і Рыльскага стаіць іх беларускі равеснік М. Багдановіч. Эвалюцыя ж Купала і Коласа адбывалася ў адваротным напрамку: ад дзіцяці прыроды, таленту самаходка да народнага інтэлігента, які паступова стаў пазіраць на сваё сацыяльнае асяроддзе скрозь прызму найвышэйшых здабыткаў сусветнай духоўнай культуры, у прыватнасці праз прызму найвышэйшага філасофскага дасягнення — марксізму-ленінізму.

Прастуючы да вышніх узростаў стылю, ускладняючыся як майстры слова, Купала і Колас станавіліся багатымі, бо чэрпалі з літаратурнай скарбніцы братніх народаў — рускага, украінскага, польскага. Вялікую пародненасць адчуваў Купала з М. Някрасавым. Аб'ектам асаблівай пашаны і захаплення быў для яго Т. Шаўчэнка. Знак пэўнага стаўлення Купала да Шаўчэнкавай канцэпцыі паэтычнай творчасці ёсць у назве другога зборніка беларускага песняра «Гусяр» (1910). Яго цудоўны пераклад багата якіх Шаўчэнкавых твораў — не толькі выяўленне вялікага майстэрства перакладчыка, але і асаблівай ідэяна-эстэтычнай пародненасці з Кабзаром. Яшчэ ў 1909 г. Купала прысвяціў Шаўчэнку адзін свой верш. Найбольш непасрэдна ўплыў Шаўчэнкавай музы выявіўся ў паэме «Бандароўна», напісанай паводле матываў вядомай народнай балады. Прычына агульнасці асобных фальклорна-гістарычных сюжэтаў была ў тым, што барацьба супраць польскай шляхты ў мінулым была супольнай украінска-беларускай барацьбой.

Адам Міцкевіч, для якога беларуская Навагрудчына была «малою бацькаўшчынай», яе духоўнымі скарбамі абагаціў польскую літаратуру. Праз сваю паэтычную творчасць ён вярнуў гэтыя скарбы роднай зямлі. Гэтымі скарбамі

карысталіся Купала і Колас. Міцкевічавымі традыцыямі тлумачацца элементы сілабізму ў версіфікацыі абодвух паэтаў, асабліва ў ранні перыяд творчасці. Як ні своеасабліва і непарыўна паэма Я. Коласа «Новая зямля», але, мусяць, паэту было б нялёгка адважыцца на такую каласальную эпічную задуму, калі б перад ім не стаяў прэзэдэнт — «Пан Тадэвуш» земляка і аднафамільца. Ва ўсякім разе ў абедзвюх паэмах супольны зачын. І гэты зачын у абодвух выпадках — лейтматыў творцаў, эмацыянальна-эстэтычны ключ, у якім яны выкананы. Ён вызначае рэгістр іх на-

ці, зноў-такі, з-за літаратурных ды гістарычных абставін Купала і Колас былі пісьменнікамі значна шырэйшага творчага дыяпазону. Так, Купала, які нібыта бліжэй стаіць да Тычыны сваім пранізлівым лірызмам, быў адначасова першакласным драматургам. Яго п'есы «Паўлінка», «Раскіданае гняздо» — драматургічныя шэдэўры, незамённая частка беларускага тэатральнага рэпертуару. Таксама і Колас, якога сяды-тэды параўноўваюць з Рыльскім, не замкнуўся ў рамках вершаваных жанраў. Эпічная шырыня яго таленту выявілася і ў тым, што побач з вялікімі паэмамі Колас ства-

пячкай яго індывідуальнасці. Калі Купала карыстаецца звычайнымі рэсурсамі беларускай нацыянальнай мовы, дык Тычына той самы змест перадае з дапамогай стылістычных неалагізмаў. Вось, напрыклад, верш «Як у лесе зацвіталі». Уражанне ад абодвух варыянтаў настолькі тонкае, нюансвае, што яго нельга перадаць звычайным крытычным аналізам.

Як цвіцель каліна в лісі
Спадно — цвітнугубко,
Золотымі снамі сніли
Ми з тобою, любко.

Колихалися берези
Вольно ще й наметно
Шепотили хачі в лісі
Лозно-очеретно.

строю, выяўленчы рытм і ідэйную афарбоўку.

З Пушкіным у Купала ды Коласа было звязана само ўсведамленне магчымасці ўласнай паэтычнай творчасці, бо знаёмства з паэзіяй пачалося менавіта з Пушкіна, Лермантава, Крылова. Блізкімі іх сэрцу былі Кальцоў ды Нікіцін. Геній Талстога запаланаў іх сваім гуманістычным пафасам.

М. Горкі быў для іх не толькі старэйшым сучаснікам, што даў узоры сапраўды рэвалюцыйнай творчасці. Ён быў адным з першых, хто падтрымаў іх і заахвоціў да далейшай работы на ніве роднай літаратуры. Гэта ён напісаў: «У Беларусі ёсць два паэты: Якуб Колас і Янка Купала — вельмі цікавыя хлопцы». Знамянальна тое, што гэтыя словы пра маладых песняроў Буравеснік напісаў сваёму украінскаму сябру М. Кацюбінскаму.

«Прыміўная прастата» твораў Купала і Коласа, паводле інтэрпрэтацыі Горкага, — не адзнака нейкай другаснасці, недасканаласці. Яна ўказвае на выключную свежасць іх паэтычнага голасу, моцную знітананасць іх творчасці з аб'ектам адлюстравання, з усім ладам жыцця беларускага народа, яго нацыянальнай асаблівасцю, яго калектыўнай псіхалогіяй, з багатым светам народнай песнятворчасці.

Гэтыя пазітыўныя, паводле разумення Горкага, якасці былі ў значнай меры абумоўлены досыць негатыўнымі фактарам — бракам нацыянальных літаратурных традыцый. Старажытныя беларускія кніжныя традыцыі абарваліся дзесяці ў канцы XVII ст., а новыя яшчэ не паспелі сфарміравацца. Іх даводзілася твараць самім Купалу ды Коласу. Гэта рабіла іх ношку цяжэйшай, але разам з тым аберагала іх ад эпigonства, наследвання.

Тычына і Рыльскі былі нашчадкамі пэўных ідэяна-стылявых школ у айчынай паэзіі. На іх долю не магло выпасці тае меры незвычайнасці і небудзённасці, хоць у паэзію яны ўвайшлі як прадстаўнікі высокай паэтычнай культуры. Бо культура ў значнай меры дасталася ім у спадчыну, у той час як у беларускай паэзіі яе стваралі самі Купала ды Колас, паступова, але няўхільна ўздымаючыся да вяршынь сусветнай паэтычнай думкі.

І яшчэ адна акалічнасць. Ці то з-за асаблівасці таленту,

рыў шэраг вялікіх праявіўных твораў — трылогію «На ростанях», апавесці «Дрыгва», «На прасторах жыцця» і інш. Широка вядомы ён і як драматург, у прыватнасці сваёй п'есай — «Вайна вайне».

Непасрэдныя кантакты паміж прадстаўнікамі беларускага літаратурнага адраджэння і дзеячамі ўкраінскай перадавой культуры ўстанавіліся яшчэ ў дакастрычніцкі перыяд. Ва ўмовах Савецкай улады гэтыя кантакты сталі пастаяннымі і рэгулярнымі.

Тут трэба асобна сказаць пра адносіны паміж Купалам і Тычынай. Пра іх пясняр пацучы сям'і адзінай згадваў такімі словамі: «Мы з Янкам Купалам сустракаліся не гэтак ужо часта — у Маскве, Кіеве, Ерэване, Тбілісі, Мінску, — а мне здаецца, нібыта я цэлую вечнасць жыў разам з ім і ніколі не разлучаўся. Так шмат яскравага і дарагога засталася ў душы маёй ад знаёмства са старшым маім сабратам па пярэ. Мы з Янкам Купалам не пра ўсё паспелі пагаварыць пры нашых сустрэчах, а мне здаецца, што нам літаральна ўсё было вядома адзін пра аднаго і што ўсе пытанні жыцця перад намі прайшлі пры поўным нашым узаемным абмеркаванні. Так умеў ён раскрывацца перад сябрамі і ў сваю чаргу ўважліва іх слухаць. У дружальбных размовах сваіх Янка Купала паводзіў сябе нязмужана, проста. Прымружана іскрыліся яго добрыя вочы, і ён, скідаючы пальцам нагары попель з цыгаркі, умеў падкінуць у размову такое трапнае народнае слоўка, што суразмоўнік не мог не засмяяцца. Нейкая лірычная цеплыня ішла ад ягоных слоў. Але разам з тым у яго словах была і рэзка, няшчадная прамата выказванняў. О! У выказваннях сваіх ён асабліва ператвараўся: ягоныя словы гучалі няўмольна, цвёрда, з нянавісцю. І суразмоўнік адчуваў, што перад ім не проста лірык, а паэт-трыбун».

П. Тычына быў галоўным рэдактарам аднаго з самых салідных выданняў твораў Купала ў перакладзе на ўкраінскую (Кіеў, 1953). Асабіста Тычына пераклаў з Купала не вельмі багата. Але сярод яго перакладаў — «Паўлінка» (у сааўтарстве з Тэрэмам Масэнкам). Да сваёй перакладчыцкай работы ён ставіўся вельмі адказна. Талент яго быў настолькі арыянальным, што выяўляў сябе і ў перакладах, якія непазбежна пазначаліся

Як жита заваготіли
Тремтливо та таню,
Обнялі ми з тобою,
Моя милоданко.

Блисютіли носи в травах
Травах повноліття —
Млілі роси під носом
Замірали квітты.

Як одвис — одчервонівся
Горбинець дзюбно,
Аж тоді прийшли до себе
Мы з тобою, любко.

Можевіль пожомк у лісі,
Тыша — одвітання
Десь співали дні гуси
Я журавлі востанне.

Такіх слоў, як «спадно-цвітнугубко», «наметно», «лозно-очеретно», «таню», «милоданко», «дзюбно» няма не толькі ў Купалавым арыгінале, але і ва ўкраінскай народнай мове, аднак купалаўскі паэтычны настрой перададзены цудоўна. Асабліва ўдала паказана карціна спелай жытнёвай нівы. Важная пазітыўная якасць перакладу ў тым, што ён паказвае ўкраінскаму чытачу Купала як майстра выключнай творчай моцы, вытанчанасці, месцамі падкрэсліваючы, завастраючы гэтыя яго рысы неалагізмамі.

Галоўная ж адзнака тычынаўскага перакладу, пры ўсёй рызыкаўнасці лексічных замен, у тым, што ён з вялікай дакладнасцю і праўдзівасцю перадае настрой верша, усю дыялектыку развіцця яго паэтычнай думкі, тонкую музыку яго кампазіцыйнай структуры.

Параўнальна больш пераклаў з Я. Купала М. Рыльскі. Яго ўвагу звярталі пераважна грамадзянскія вершы беларускага пабраціма. Пярэ М. Рыльскага належыць самы лепшы пераклад (а іх некалькі) вядомага верша «А хто там ідзе?»

Творчы подзвіг Коласа не мог не зрабіць адпаведнага ўплыву на ўкраінскую савецкую літаратуру. Яго паэтычная спадчына ў пэўнай сваёй частцы і да гэтага часу — годны ўзор для ўкраінскіх паэтаў. На творчасць Коласа раўняліся многія ягоныя ўкраінскія сучаснікі. Скажам, Рыльскі, які ў 20-я гады выканаў некалькі вялікіх эпічных вершаваных задум (паэмы «Марына», «Чумаки»), браў за ўзор не толькі «Пана Тадэвуша», якога перакладаў, але і «Новую зямлю», «Сымона-музыку». Падобна Коласу, які напісаў на матэрыяле сваіх дзіцячых ды юнацкіх гадоў эпапею беларускага жыцця «Новую зямлю», Рыльскі звярнуўся да свайго дзяцінства і юнацтва ў паэме «Падарожжа ў маладосць». Калі Колас пачаў пісаць сваю эпа-

пею яшчэ ў зусім маладым узросце і прысвяціў ёй паўтара дзесяцігоддзя, то «Падарожжа ў маладосць» — эпізод у творчай біяграфіі цалкам сфарміраванага і ўжо сталага паэта. Колас мог падаць Рыльскаму хіба што пэўны імпульс. Самі ж творы вельмі не падобныя адзін на другі, як і не падобнае дзяцінства паэтаў. У Рыльскага яно прайшло ў акружэнні найвыдатнейшых дзеячаў украінскай культуры (семі Лысенкаў, Старыцкіх, Касачоў і іншых). Форма Коласавай эпапеі выйграе ўсім лексічным багаццем народнай мовы, яе версіфікацыя даволі прстая — чатырохстопны астрафічны ямб у асноўным з жаночымі і часта дзеяслоўнымі рыфмамі. Рыльскі ўспаміны сваёй маладосці выказаў у вельмі складанай форме — актавах. Мова яго паэмы вытанчана літаратурная. Агульны яе тон, у большай меры лірычны. На народнапісанне, якое мы бачым у «Новай зямлі», яна і не прэтэндуе. Мабыць, у найбольшай меры абодвух паэтаў збліжае ў гэтых творах шчырае замілаванне прыродай роднага краю. Значна бліжэй у ідэяна-тэматычным і стылявым дачыненнях да «Новай зямлі» стаіць вершаваны раман О. Підсухі «Палеская трылогія».

Трэба сказаць, што вопыт Коласа не асвоены належным чынам украінскай паэзіяй, як зрэшты, і іншымі нацыянальнымі культурамі. «Новая зямля» — унікальная з'ява сусветнай паэзіі. Гэта высокага мастацкага ўзроўню эпас, створаны на аснове звычайнага сялянскага побыту. Гаворка не пра тое, што, раз мы падобнага твора не маем, то яго трэба абавязкова стварыць. Такое, відавочна, ужо й немагчыма, паколькі лад жыцця, які так шырока ўвайшоў у эпапею Коласа, — цяпер ужо мінулы гістарычны этап. Аднак Коласава паэма ёсць і надалей павінна быць своеасаблівай школай пэўнага эпічнага мыслення, яна павінна дапамагаць пашырэнню выяўленчых гарызонтаў як у паэзах на тэмы сучаснасці, так і ў творах на матэрыяле мінуўшчыны.

Ва ўкраінскіх перакладах Колас прадстаўлены хоць і аб'ёмна, але не так рознабакова, як Купала, не так, як ён гэтага заслугоўвае. Вельмі пашчэсцільна трылогія «На ростанях», якая ў перакладзе Г. Вігурскай мае ўжо тры выданні. У свой час некалькі разоў публікаваўся пераклад «Рыбаковай хаты», па-майстэрску выкананы Т. Масэнкам. Але да гэтага часу не загучаў па-ўкраінску «Сымон-музыка». Пакуль што не здзейснена выданне «Новай зямлі».

Купала і Колас рабілі не толькі супольную грамадскую справу. Іх аднала моцная дружба. Не магл яе аніколікі азмрочыць калалітаратурныя размовы пра прыярытэт гагенбудзь з духу волатаў. Колас, чуючы такую гаворку, паўтараў словы Тычыны:

Товариство, яке мені діло,
Чи я перший поет,
чи останній?

А Тычына, як вядома, напісаў гэтыя радкі для тых, хто параўноўваў яго з Рыльскім.

Доля была больш жорсткай у дачыненні да Купала. Колас перажыў свайго сябра больш чым на чатырнаццаць год і за гэты час здолеў зрабіць вельмі шмат.

Прайшло дзесяцігоддзі, даўно ўжо адлуналі крокі і самога Якуба Коласа. Час зраўняў іх паміж сабой. Зноў ідуць яны поруч у сваю несмяротнасць, а сяголетні юбілей — толькі першая вяха на гэтым неабсяжым шляху.

Сцяпан ПІНЧУК.

г. Кіеў.

КНИГАПІС

YANKA KUPALA YAKUB KOLAS
FLOR DE HELECHO

Я. КУПАЛА, Я. КОЛАС. Папараць-кветка. Выбраныя вершы. На іспанскай мове. Мінск, «Юнацтва», 1982.

Творы Янкі Купалы і Якуба Коласа выходзілі асобнымі выданнямі на многіх мовах свету. Цяпер з творчай спадчынай народных песняроў Беларусі мае магчымасць пазнаёміцца іспанамовны чытач. Пад назвай «Папараць-кветка» выдавецтва «Юнацтва» выпусціла на іспанскай мове кнігу паэзіі, у якую ўключана трыццаць дзевяць паэтычных твораў Янкі Купалы і соран — Якуба Коласа. Сюды ўвайшлі вершы як дакастрычніцкага, так і савецкага часу, а таксама фрагменты з паэм «Новая зямля» і «Сымон-музыка». Пераклады зрабіў Карлас Шэрман. У кнізе змешчаны даведкі пра Янку Купалу і Якуба Коласа. Адрэдагаваў зборнік вядомы перакладчык з іспанамовных літаратур Павел Грушко.

Г. ЛЕСІК.

З. БАНДАРЫНА. Ой, рана на Івана...

С. АЛЕКСАНДРОВІЧ. Ад роднай зямлі. Аповесці. Пераклад з беларускай Г. Вігурскай. Для сярэдняй школьнага ўзросту. Кіеў, «Веселка», 1982.

Сярод выданняў твораў народных песняроў беларускага народа Янкі Купалы і Якуба Коласа, што пабачылі свет у выдавецтвах братняй Украіны сёлета, калі ўсё прагрэсіўнае чалавецтва адзначае 100-годдзе з дня нараджэння славянскага майстроў слова, і гэтая кніжка, пад вондавай якой змешчаны дзве аповесці.

Першая з іх напісана Зінаідай Бандарынай. «Ой, рана на Івана...» — своеасаблівае падарожжа ў маленства Янкі Купалы. Украінскія дзеці даведаюцца пра тое, як уваходзіў у жыццё будучы народны песняр, як паступова, крок за крокам, спазнаваў яго, адкрываючы для сябе ўсё новае і новае для гледзя.

Даўно і плёна працуе над увасабленнем незабытнага вобразу Якуба Коласа ў мастацкай прозе вядомы беларускі даследчык і празаік Сцяпан Александровіч. Яго першая аповесць «Ад роднае зямлі» з задуманага цыклу твораў упершыню была выдадзена ў Мінску асобнай кнігай у 1962 годзе і пасля гэтага неаднойчы перавыдавалася. Аўтар ахоплівае значны прамежан з жыцця Кастуся Міцкевіча — ад нараджэння да заканчэння Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі.

У пасляслоўі «Барацьбіты за народную долю» Багдан Чайкоўскі расказвае пра жыццёвы і творчы шлях Купалы і Коласа, гаворыць пра тое, якое месца займаюць яны ў гісторыі літаратуры.

А. ВІШНЕУСКІ.

Выбранае — гэта заўсёды не толькі свята, але і экзамен перад чытачом, своеасаблівыя аглядзіны зробленага паэтам. Ёсць на гэтым свяце і пэўная небяспека: зацікаўлены чытач ужо аднойчы пазнаёміўся з большасцю твораў і ацаніў для сябе іх вартасць. Выбраныя (і гэта, мусіць, галоўнае) — яшчэ і праверка на трываласць, праверка часам, самым строгім і самым аб'ектыўным суддзёй, бо, як заўважыў паэт, «большое видится на расстоянии». У гэтым сэнсе Сцяпану Гаўрусеву можна па-харошаму пазайздросціць. Яго вершы, уключаныя ў том выбранага «Крона», напісаныя на працягу чвэрці стагоддзя, і сёння чытаюцца, і сё-

Пад расчакленай пашчай, пад агнём.

Не ведаю, як хто, а я гэтыя радкі не магу чытаць без хвалявання, без марозу па скуру. Настолькі канкрэтна, пэўна і жажліва. Гэта мне, чалавеку, які не спазнаў жахаў вайны, а што казаць пра тых, што раслі «пад расчакленай пашчай, пад агнём»...

Мы прызнаваліся сваім любімым І службу ўжо дарослую няслі. Стаў новым свет, а губы пахлі дымам, Бо мы з снарадных конавак пілі.

«Губы пахлі дымам» — дымам вайны. І вайна з яе болам,

яны і сёння працягваюць несці сваю службу.

Аб чым бы ні пісаў Гаўрусеву, у полі яго зроку заўсёды сучаснік, чалавек, які адчувае сябе адказным за ўсё, што адбываецца вакол яго. Паэт як сваю разумее душу чалавека-працаўніка. І зусім не выпадкова разбуральнай сіле вайны ён супрацьстаяла стваральную працу. Зрэшты, аўтар «Кроны» сам прызнаецца ў аўтабіяграфіі: «Ключ паэзіі — у чалавеку працы. Я не люблю парадных аркестраў і панегірычнай пазалоты. Праўдзівыя вочы і сумленныя рукі — вось што мяне акрыляе». І пра каго б ні пісаў паэт — няхай то будзе

вечныя маральныя крытэрыі не толькі ў горадзе, але і ў вёсцы. Між іншым, гэты погляд прысутнічае ва ўсёй яго творчасці. Пачынаючы ад «Пяходных кастроў» і заканчваючы «Азарэннем», у якім паэт глядзіць на пражытае і перажытае з вышыні сталага і памудрэўшага чалавека, глядзіць праз святло памяці. Дарэчы, калі гаварыць пра эвалюцыю таленту С. Гаўрусёва, то ён вонкава, у форме, амаль не змяняючы, — ён хутчэй развівае ў глыбіню: ад пэўнай прамалінейнасці і ілюстрацыйнасці да асэнсавання. Паэт звычайна адштурхоўваецца ад канкрэтнага, рэальнага вобразу і ўзнімаецца да рамантичнага:

Выходзіць з кузні ў адзенні чорным Каваль стамлены і ля двара Спыніўся ціха...

Звычайная апавядальная інтанацыя, канкрэтная ў сваіх дэталях замалёўка. І раптам нечаканая і трапная метафара:

Спыніўся ціха — шыронім Шуміць зара, шыронім Або вось яшчэ: Бяскрыласць стане

нецярыпмай, І будзе кожнаму з рукі Паднесці для сваёй любімай Букет маланак трапяткі.

Рэалістычнае і рамантичнае тут настолькі сінтэзавана, што вобраз успрымаеся цалкам і без агаворак, бо ён не надуманы, бо такое, гаворачы словамі Гейне, «не высмакчаш з пальца».

Любіць С. Гаўрусеву і свежае, сакавітае слоўка, але пошукі яго ніколі не з'яўляюцца для паэта самамэтамі. Мова для яго перш за ўсё матэрыял для выяўлення сваіх думак і пачуццяў. У гэтым сэнсе ён блізка да творчасці сваіх землякоў А. Куляшова і А. Пысіна.

Мы зберагаем — я і ты — Жывым традыцыям адданасць. І ў тым складанасць прастаты, Каб проста перадаць складанасць

«Проста перадаць складанасць» — вось крэда паэта!

Гаворачы пра майстэрства С. Гаўрусёва, нельга не адзначыць яго ўменне жывалісаць прыроду. Гэта хораша выявілася ў шэрагу лірычных вершаў і асабліва ярка ў паэме «Штодзённы лістапад», што неаднойчы адзначалася рэцэнзентамі і даследчыкамі яго творчасці. Паэт мае некалькімі дакладнымі штрыхамі стапіць галоўнае, стварыць мастрой, тую своеасаблівую музыку, якая разам з сэнсам робіць паэзію і цяжка паддаецца аналізу, хаця дасягаецца гэта, як прызнаецца паэт, не проста: «Калі не надзеліш душой сваёй слова, — сумленне становіцца плошчаю лобнай».

...Закрываеш «Крону» з радасцю за духоўнае здароўе яе аўтара. Хай яно паслужыць яму і далей у дарозе да новых вяршынь. Дарэчы, духоўным здароўем паэта неаднаразова захаплялася крытыка. На жаль, далей захаплення не пайшло — па сёння няма не толькі грунтоўнага даследавання творчасці С. Гаўрусёва, але і больш-менш шырокага творчага партрэта. Што ж, будзем спадзявацца і чакаць... Крона паэзіі Сцяпана Гаўрусёва густая і высокая, ні з якой іншай не збытаеш. І відаць яе здалёк.

Алесь ПІСЬМЯНКОУ.

НАД СТАРОНКАМІ «КРОНЫ» — ЗБОРНИКА ВЫБРАННЫХ ТВОРАУ СЦЯПАНА ГАУРУСЕВА

ня хваляюць, як і адразу пасля народзіна. Зрэшты, у гэтым няма нічога дзіўнага — усяго толькі прывілея сапраўднай паэзіі.

Першае, што здзіўляе пры знаёмстве з паэзіяй С. Гаўрусёва, дык гэта гарманічнасць светапогляду лірычнага героя, яго зайздроснае душэўнае здароўе. Якасць, якая ў сённяшняй паэзіі сустракаецца не так і часта. С. Гаўрусеву ўмею на самыя складаныя з'явы жыцця глядзець вачамі простага чалавека-працаўніка, чалавека ад зямлі. Думаецца, менавіта адсюль і ідзе натуральнасць яго таленту, не папсаванага ні таннай манернасцю, ні какецтвам, ад якога, як гэта ні парадасальна, часам не застрахаваны і паэты-мужчыны.

Адкрывае зборнік «Крона» верш «Клён». Крытыка ў свой час папракала паэта за надуманасць вобразу і ненатуральнасць асацыяцыі ў гэтым творы: лісце клёна — медалі за вернасць:

Яны шасцяць усё мацней. Усё мацней, чым далей. Гляджу на іх — здаецца мне. Што гэта ўсё медалі. Што гэта клён, магутны клён Сягонна з рук прыроды За варту верную сваю Прымае ўзнагароды.

І ўсё ж, нягледзячы на папрок, гэты верш адкрыў і папярэдняе выданне выбранага «Кляновыя лісты» і зараз — «Крону». У гэтым, здаецца, няма выпадковасці, хутчэй ёсць заканамернасць.

Вобраз «лісце клёна — медалі за вернасць» падказаны самой пасляваеннай рэчаіснасцю, якую будучы паэт бачыў вачамі хлапчука на паўспаленай галоднай Магілёўшчыне, якая жыла чаканнем прыходу з франтоў вайны сваіх салдатаў, сваіх герояў. І вобраз клёна для паэта — гэта вобраз стойкасці і вернасці. Так, вернасці. Гэтая тэма, вырашаная ў вершы «Клён» трохі прамалінейна, потым дасць шмат імпульсаў, яна, разам з тэмай ваеннага маленства, стане адной з галоўных тэм яго творчасці. Пэўна ён скажа пра сябе і сваіх равеснікаў, скажа ад імя пакалення, па-мужчынску можна і моцна:

Я вырас пад гарматнымі стваламі, Я мерыў час секундай, а не днём, Я вызначаў свой рост не пад сталамі —

з мужнасцю герояў праходзіць праз усю творчасць С. Гаўрусёва. Іначай не магло быць, бо вайна для паэта не толькі страшны ўспамін, поўны няшчасця і слёз, але ў нейкай ступені своеасабліва мерка чалавечнасці людзей, а не нелюдзкі, бо ў экстрэмальных умовах чалавечнае ў чалавеку выяўляецца асабліва выразна. Вайна, мужнасць, чалавечнасць, памяць, вернасць ёй — гэтыя матывы, сканцэнтраваныя, сабраныя, як у фокусе, асабліва ярка выявіліся ў вершы «Чырвоныя бінты», прысвечаным паэту-франтавіку Аляксею Пысіну. Тэмы вайны і міру ў творчасці С. Гаўрусёва цесна пераплецены. На гэтыя спрадвечныя пытанні ён глядзіць па-філасофску мудра і па-чалавечы ўстрыможана. Устрыможана, бо і сёння ў свеце неспакойна. Неспакойна і на сэрцы ў паэта, які вырас «пад гарматнымі стваламі», які «помніць пярсцёнкі з медных пятакоў», што кавалі хлопцы ў ваеннае ліхалецце для сваіх нявест. А можа, іх кавала сама вайна? Ва ўсякім разе гэтыя пярсцёнкі нікому не прыносілі шчасце:

Калі сям'я твая ў напасці. Зямля спаганена бацькоў. Каму прынесці могуць шчасце Пярсцёнкі з медных пятакоў?

Яшчэ не адбалелі раны вайны, яшчэ побач жыве «чалавек невідзучы», у вачах яго «бураломныя пушчы, папаялішчэй раз'юшаны жар», а за акіянам рыхтуюцца новыя рэцэпты смерці. І паэт-грамадзянін не можа маўчаць. Ён б'е трывогу і верыць у здаровы розум чалавечнае:

Чалавецтва! Сёння — Ты яшчэ дзіці: У тваёй далоні Нітачка жыцця. Памяці зарубку Жартам не ўрані — Выпускаяй галубку З мудрай пярціні.

Трывогай за мір на свеце і адказнасцю за ўсё жывое на зямлі прасякнуты многія творы С. Гаўрусёва. Нельга без узрушэння чытаць такія вершы, як «Цень на сцяне», «Рэзвіем», «Век дваццаты — у процівагу», пазму «Профіль веку». У іх голас грамадзяніна неаддзельны ад голасу паэта, які ўмею публіцыстычнае сплывіць з лірычным. Відаць, у гэтым і заключаецца сакрэт іх даўгавечнасці: напісаныя яшчэ ў 60-х гадах,

каваль ці будаўнік, ткачыя ці касманаўт, — ён абавязкова знойдзе тое высокае і паэтычнае, што адухоўлівае працу, робіць яе творчасцю. Перачытайце вершы «Млынар», «Яшчэ у рухавіках стаіўся гром», «Страшны ўдар малатабойца», «Штабелявалі хлопцы шпаль», «Цясляр» — і вы пераканаецеся ў гэтым. Паэтызуючы працу, славячы сілу і характава чалавека, паэт працягвае і развівае традыцыі Янкі Купалы, закладзеныя вялікім песняром у славуны ляхоўскім цыкле.

«Ключ паэзіі ў чалавеку працы...» Ці не таму любімымі вобразамі паэта з'яўляюцца пчала, як сімвал руплівасці і стараннасці, і конь, як прыклад спрадвечнай цягавітасці. Ці не таму так зажурана, з сялянскім шкадаваннем гучыць голас паэта ў адным з яго лепшых вершаў «Коні цыркавыя». Хай мне даруе чытаць, але гэты верш я не магу не прывесці цалкам:

Захаплены пляскаюць далоні. І хусціні — краскі лугавыя: На экране — цыркавыя коні, Коні цыркавыя.

Гэтым коням бегаць сярод лугу. Воз цягнуць цяжкі, а не лядачыць. А яны тут гоцаюць па кругу І зямлі перад сабой не бачаць.

Што жадаць ад граці канёвай. Бо капыт — не каблучок дзявочы. А танцююць з шчырасцю вясковай. На людзей не паднімаюць вочы.

А яны не гэтага жадалі. Калі людзі млілі ў захапленні; Бачыш — коні на калені сталі, Сталі на калені.

Конь прывык, што корміць яго праца. Што бакі бываюць часта ў мыле. І за блазнення, калі прызнацца, Яго даўніх продкаў не кармілі.

А яны — з свабоднае пароды І любілі пагуляць у полі. Эх, каб адчыніў вам хто вароты, Як бы сіганулі вы на волю!

Там і плёсаў цёплае улонне, І густыя краскі лугавыя. Ці не прауда, цыркавыя коні, Коні цыркавыя?

Можна ўявіць, як гэтую тэму распрацаваў бы той ці іншы паэт. Я не хачу сказаць, што яны зрабілі б горш, але напісаць вось так мог толькі Гаўрусеву. Бо ён глядзіць на з'явы жыцця з пазіцыі чалавека-працаўніка, чалавека ад зямлі, чья здарова мараль — мараль сёння. Гэта асабліва каштоўна паэты, калі размываюцца спрад-

Падведзены вынікі Рэспубліканскага конкурсу на лепшы літаратурны твор для дзяцей і юнацтва, які праводзіўся Дзяржаўным выдам і Саюзам пісьменнікаў БССР. Раскажыце, Іван Пятровіч, чым адметны гэты конкурс.

— Перш за ўсё хацелася б адзначыць шырокі ўдзел літаратараў рэспублікі ў конкурсе. Так, калі ў папярэдніх двух падобных конкурсах удзельнічала адпаведна 16 і 36 чалавек, то сёлета журы атрымала 94 конкурсныя рукапісы — творы прозы, паэзіі, драматургіі, публіцыстыкі. У іх шырока і шматгранна адлюстравана гераічная гісторыя нашага народа, яго стваральная праца, жыццё савецкай моладзі. Вядома, не ўсё адпавядала патрабаванням палажэння аб конкурсе. Было ня мала твораў вучнёўскіх. Але журы конкурсу, выдавецтва «Юнацтва» праробілі вялікую

работу па адборы твораў, вылучыўшы самыя каштоўныя, самыя лепшыя па сваіх мастацка-ідэйных вартасцях. Пасля таго, як рукапісы былі прачытаны супацоўнікамі выдавецтва, пра-

прымлілі твораў А. Грачанікава, Э. Скобелева, Я. Радкевіча, П. Кавалёва, В. Гардзея і іншых?

— Па-першае, лічу патрэбным заўважыць, што пасля параўнаўча невялікай працоў-

ваць работу з гэтымі аўтарамі.

Канкрэтна аб рукапісах, адзначаных прэміямі. Першая прэмія, як вядома, прысуджана паэту Анатолю Грачанікаву за зборнік вершаў «Планета дзя-

Даволі цікавыя і творы пражэцыйныя, якія адзначаны другімі прэміямі.

Пісьменнік Эдуард Скобелеў даслаў на конкурс апавесць «Загадка епіскапа». Твор арыгінальны, таленавіты. Сучасны і патрэбны. Вобразна кажучы, твор аб юнацтве і для юнацтва. Герой апавесці — сённяшняе выхаванца прафесійна-тэхнічнага вучылішча. А гэта — важна. Важна паказаць юную рабочую змену, тых, хто ўступае ў жыццё, збіраецца ўліцца ў рады рабочага класа, раскажаць аб іх марах і імкненнях, даць чытачу пэўны і маральны ўрок: як жыць, як стаць сапраўдным чалавекам?

Далучаецца па тэме да гэтай апавесці і апавесць Яўгена Радкевіча «Пешшу праз Галактыку». Аўтар ставіць перад сабой вельмі сур'ёзную задачу: паказаць складаны і вельмі адказны перыяд ў жыцці маладога чалавека — перыяд самавызначэння і самасцвярджэння. І з гэтай задачай, як сведчыць

ВЫНІКІ КОНКУРСУ РАДУЮЦЬ

Гутарка са старшынёй журы Рэспубліканскага конкурсу на лепшы мастацкі твор для дзяцей і юнацтва, прысвечанага 60-годдзю ўтварэння ССРСР, народным пісьменнікам БССР Іванам ШАМЯКІНЫМ

рэцэнзаваны вядомымі пісьменнікамі, для канчатковага разгляду журы было прадстаўлена 22 творы. Думаю, што і мы, члены журы, выбралі самыя лепшыя творы, вартыя ўвагі нашых юных чытачоў: 11 рукапісаў прозы, паэзіі, драматургіі, публіцыстыкі.

— Што б вы маглі сказаць канкрэтна адносна адзначаных

кі з боку аўтараў могуць быць ухвалены і прыняты да друку шмат якія творы ўдзельнікаў конкурсу, якія не атрымалі прэміі. Так, увогуле станоўча ацэнены творы пісьменнікаў С. Панізіка, М. Гамолкі, Э. Карлачова, В. Жуковіча, Г. Каржанеўскай, В. Коўтун і іншых. Журы рэкамендавала выдавецтву «Юнацтва» працяг-

цей». Кніжка заслугоўвае такой высокай ацэнкі. Вылучаецца яна кампазіцыйнай завершанасцю, глыбокім зместам. Вершы аўтара — пра наш сённяшні дзень, пра радасці і клопаты маленькіх грамадзян Краіны Саветаў. Карацей кажучы, вершы напісаны вопытнай рукой майстра, чалавека, які добра ведае дзяцей і любіць іх.

ВАЧАМІ СЯБРОЎ

Амаль чвэрць веку ў меркаваннях многіх савецкіх крытыкаў з розных рэспублік чутны словы добрага здзіўлення з беларускай прозы, чый роўны і поўны энергіі рост суправаджаўся шмат якімі выдатнымі творами. Яны сведчаць не толькі аб жыццёвасці гэтай літаратуры, але таксама пра новыя характэрныя тэндэнцыі, гавораць пра значную метамарфозу гэтай літаратуры, якую ў колах абывацеляў няслухна лічылі проста працягам традыцыйнай вясковай, сялянскай прозы, што сутаргавала чапляюцца за ўстаноўкі пісьменнікаў з асяроддзя «Нашай нівы».

Няма нічога больш несправядлівага! Угрунтаваная ў рэалістычнай традыцыі, звернутая да праблем сучаснасці, беларуская проза, якая даследуе рознымі выяўленчымі сродкамі цяпершчыну і заглядаецца ў тэндэнцыі будучага, што нараджаецца, у значнай меры культывуе тыя рысы, якія характарызувалі яе ў дваццатых гады і ў найвыдатнейшых творах пазнейшых дзесяцігоддзяў (Якуб Колас, Кузьма Чорны, Міхась Зарыcki, Максім Гарэцкі, Міхась Лынькоў і інш.). Ва ўсякім выпадку цяпер беларуская літаратура рэалізуе патрабаван-

не Кузьмы Чорнага: «Рэальная шматграннасць і філасофскае адзіства».

Сучаснай беларускай прозе ўдалося шчасліва спалучыць аналітычнасць, якая ў вялікай меры дамінуе ў сучасных раманах і навіелістыцы, з імкненнем да сінтэзы з шырокай гуманістычнай праблематыкай.

насць тэзісу, які абвясчае літаратуру летапісам эпохі, правадніком у ёй і настаўніцай жыцця, выклікала досыць цесную злучанасць літаратуры з лёсам рэспублікі. Выходзячы з чыста сялянскай мадэлі жыцця і пашыраючы сферы зацікаўленасці такімі галінамі жыцця, як сучасны горад, справы

раг такіх твораў, які «Мсціжы» Івана Пташнікава, «Раданіца» Анатоля Кудраўца, не кажучы пра такія своеасаблівыя шэдэўры лірыкі і гумару ў апісанні беларускай сучаснай вёскі, які ўяўляе сабою мікра-раман Янкi Брыля «Ніжнія Байдуны».

За грамадскімі і эканамічнымі зменамі ў рэспубліцы ішла літаратура, у прыватнасці проза, якая верна спадарожнічае нацыі ад самага пачатку яе свядомага быцця. Гіпотэза аб знікненні даўнейшых асветніцка-сялянафільскіх тэндэнцый беларускай прозы на карысць абагачэння яе аналітычнасці, сацыялагічнай і эстэтычнай пранікнёнасці нават у трактоўцы традыцыйных тэм пацвердзіла б проза, якая гаворыць пра вайну. І гаворыць так праўдзіва, так не падобна да іншых літаратур, што тут не можа быць сумнення ў блізкіх сувязях гэтай прозы з жыццём. Гэта стала важным козырам яе мастацкай верагоднасці.

Мартыралогія Беларусі і яе гераічнае супраціўленне карычневай чуме знайшлі свой непаўторны выраз у творах, такіх розных па стылі, як розныя былі вопыт і ўражанні аўтараў гэтай значнай прозы. Ад насычаных аўтабіяграфізмам, пульсуючых перажываннем паражэння старонак рамана Янкi Брыля пра польскі вярасень «Птушкі і гнёзды», ад сацыялагічна-бытавой трак-

тоўкі вобраза вайны ў «Плачы перапёлкі» Івана Чыгрынава, які ў саракавых гады быў падлеткам, да шырокага, эпічнага, «спакойнага» паказу згуртавання народа ў час вайны ў трылогіі Івана Навуменкі «Сасна пры дарозе», «Вецер у соснах», «Сорак трэці», да погляду «знутры» ў глыбіню душы здрадніка і юды, паказанага ў аналітычнай апавесці Алеся Адамовіча «Карнікі» ці да ўзрушаючага дакументальнага паведамлення аб жыцці расстраляных, спаленых, павешаных у кнізе Алеся Адамовіча, Янкi Брыля і Уладзіміра Калесніка «Я з вогненнай вёскі...» — усе гэтыя спосабы летапісання рэальнасці нават у трактоўцы традыцыйных тэм пацвердзіла б проза, якая гаворыць пра вайну. У гэтай прозе асаблівую пазіцыю выпрацаваў Васіль Быкаў, які з перажытай вайны выказаў іскры этычных праблем.

І зноў, было б спрощваннем сцвярджаць, што толькі ў прозе, якая асвятляе розныя аспекты мінулай вайны, беларуская літаратура быццам знайшла сябе і тут дала найцікавейшыя творы. Без сумнення, вобраз вайны, якая бязлітасным катком пракацілася па гэтай зямлі, знайшоў у прозе сваё непаўторнае і глыбокае выяўленне, без якога погляд на змаганне з ворагам, на гераізм людзей, усяго грамадства, усей нацыі быў больш убогім, але ж бела-

Фларыян НЯЎВАЖНЫ

ГУСТЫ ЛЕС БЕЛАРУСКАЙ ПРОЗЫ

моцна ўкаранёнай у гісторыю, як гэта мы можам заўважыць у няскончанай эпічнай панараме Івана Мележа «Палеская хроніка» («Людзі на балоце», «Подых навалыніцы», «Завей, снежань» — гэта часткі задуманай тэатралогіі), або ў такіх апавесцях Васіля Быкава, як «Сотнікаў», «Дажджы да святання» ці «Яго батальён», калі ўжо не ўпамінаць пра яго ранейшую апавесць «Мёртвым не баліць».

Дзе прычына ўражальнай сталасці і ўсебаковасці беларускай прозы? Можна здагадацца, што паслядоўная вер-

інтэлігентны, літаратура пашырала таксама тэматычную сферу, як і кола праблем, і літаратурных напрамкаў.

Характэрная для беларускай літаратуры сялянская праблематыка, увасабленнем якой былі трылогія Коласа «На роганях» ці «Сокі цаліны» Цішкі Гартнага, а ў пазнейшы час тэатралогія Мележа, вельмі сучасная сваімі сродкамі выяўлення пакручаных шляхоў і перамен псіхікі і жыцця беларускіх сялян на працягу дзесяцігоддзя, гэтая праблематыка радыкальна абноўлена і абагачана. Пра тое сведчыць шэ-

кожнага... Гэта так часта паўтараюць, аднак належнай увагі не надаюць. На жаль.

Сімптаматычнай у гэтым сэнсе ўяўля-

таго пакалення, якое ў маленстве зведала жахі вайны, якое сталела і выхоўвалася ў цяжкія гады аднаўлення, якое жыццёвыя ідэалы набывала ў жорсткіх

(вершы «Той напамін заўжды са мной...», «Мяне расстраляла фашысцкая «рама»..., «Кажучы, крычу ўначы...», «Салдат спатыкнуўся, упаў на хату...» і іншыя), да складанай пасляваеннай пары («Аб чым мы з табой памаўчым...», «Мы маладыя былі...», «Раслі, як кажучы, самапасам...», «Прыкметы канкрэтнага часу...»). Атрымліваецца своеасабліва летапіс часу, а разам з ім — біяграфія пакалення. Гэтыя і многія іншыя творы маюць рэтраспектыўную аснову, аднак лірычны герой зборніка — наш сучаснік і ўвесь пафас накіроўваецца на асэнсаванне сённяшняга дня і сённяшняга чалавека. Тут, несумненна, адкрываюцца вялікія магчымасці для паэтычнага асэнсавання жыцця, што даказана плёнам творчасці многіх пісьменнікаў, для якіх «суд памяці» — своеасабліва прызма, патрэбная, каб уважлівей і глыбей разгледзець свет і чалавека. І вось тут мы заўважаем неадпаведнасць: на сучаснае жыццё аўтар зборніка «Зерне» не здолеў паглядзець як па-

КРЫТЫКА, БІБЛІАГРАФІЯ

МЫ ЧАСТА звяртаемся і будзем яшчэ звяртацца да пытання пра агульныя рысы (як станоўчыя, так і адмоўныя) першых і другіх кніжак нашых аўтараў. Бадай што, адказаць на яго нялёгка і не варта брацца за гэта «всё», але нельга не заўважыць, што ў паэтычных зборніках маладых аўтараў назіраецца імкненне закрануць як мага болей так званых актуальных праблем, выказацца ў так званых важных, а дакладней, «гучных» тэмах. Незалежна ад таго, што тут не абыходзіцца і без даніны модзе, без уплываў. І такім чынам натуральнае і ў прынцыпе здоравае імкненне не дае жаданага плёну. Справа не ў выбары тэмы, а ў яе распрацоўцы, не ў самім жаданні выказацца, а ў здольнасці выказаць свой погляд на свет, каб ён па-сапраўднаму захапіў

ПЕРАБІРАЦЬ, ЯК ЗЕРНЕ, СЛОВЫ

ещна нам кніга Уладзіміра Папковіча «Зерне». Пра Папковіча можна з поўным правам гаварыць як пра аўтара сур'ёзнага, уважлівага да праблем важных і вечных, актуальных і балючых. Зборнік «Зерне» успрымаецца як голас

выпрабаваннях і таму мае акрэслена прынцыповыя маральныя пазіцыі, абвонстранае пачуццё трывогі і адказнасці за сучаснае жыццё, за будучыню.

Зноў і зноў вяртае памяць аўтара кнігі «Зерне» да ваеннага ліхалецця

аднадушная ацэнка рэцэнзентаў і членаў журы, Я. Радкевіч справіўся паспяхова. Напісана аповесць цікава, добрай мовай.

Аб гераічным удзеле юных мсціўцаў у барацьбе супраць фашысцкіх акупантаў напісана шмат. І тое, што вядомы дзіцячы пісьменнік Павел Кавалёў зноў звярнуўся да гэтай патэтычнай тэмы напярэдадні слаўнага 40-годдзя Перамогі, заканамерна. Яго аповесць «Казік, Уладзік і іншыя», якая на конкурсе атрымала трэцюю прэмію, раскрывае яшчэ адну хваляную старонку гістарычнага летапісу ўсенароднай партызанскай барацьбы, малюе прываблівыя вобразы юных патрыётаў. Разам з тым аповесць паказвае, як мацвалася ў сумеснай антыфашысцкай барацьбе дружба савецкіх людзей і славакаў.

Трэцяя прэмія адзначана таксама аповесцю Алеся Савіцкага «Іначай нельга». І яна аб гераізме нашай моладзі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, аб

патрыятызме, мужнасці, вернасці Радзіме. Яркі, амаль дакументальна ўзнаўляе аўтар у творы трагічны час вайны, старонкі партызанскага подзвігу. Як мне здаецца, асабліва ўдаўся ў аповесці вобраз галоўнага героя, юнага партызана Міхася Буцько. Яго кароткае, сумленнае жыццё, яго гераічная смерць паказаны хваляюча, праўдзіва, шчыра.

З вялікай прыемнасцю члены журы пазнаёміліся і са зборнікам вершаў маладога здольнага паэта Віктара Гардэя «Незабудкі азёр». Гэта — добрая паэтычная кніжка, шчырая, змястоўная, пазначаная досыць шырокімі жыццёвымі абсягамі, прасякнутая грамадзянскай актыўнасцю.

На жаль, у кароткім інтэрв'ю цяжка пералічыць вартасці ўсіх адзначаных на конкурсе рукапісаў. Прэмія Рэспубліканскага конкурсу пасмяротна прысуджана лаўрэату Дзяржаўнай прэміі БССР Аляксею Пысіну за цікавую

паэму-казку «Паходы і прыгоды». Атрымалі заахвочвальныя прэміі пісьменнікі Мікола Ваданосаў, Мікола Чарняўскі, Уладзімір Ліпскі, журналіст Леў Караічаў.

Вынікі конкурсу радуць. Радуць новымі творамі, якія дапамогуць у вялікай і адказнай справе выхавання савецкай моладзі, падростаючага пакалення.

— Як вы мяркуеце: ці не варты часцей праводзіць падобныя конкурсы на лепшы дзіцячы твор?

— Думаю, што варты праводзіць. Гэта карысна. Скажу нават болей: час падумаць аб правядзенні чарговага Рэспубліканскага конкурсу на лепшы твор для дзяцей і юнацтва, які будзе прысвечаны 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Ён выявіць новыя імёны, новыя цікавыя творы аб вялікім подзвігу савецкіх людзей.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

Адаму МАЛЬДЗІСУ — 50

Заўтра спаўняецца 50 год з дня нараджэння крывыткі і літаратуразнаўца, кандыдата філалагічных навук Адама Мальдзіса. Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР накіравала юбіляру віншаванне, у якім, у прыватнасці, гаворыцца:

«Дарагі Адам Іосіфавіч! Сардэчна віншуем Вас, нашага таварыша па пяру, вядомага крывыткі і літаратуразнаўца, з 50-годдзем з дня нараджэння.

Свой юбілей Вы сустракаеце з багатым творчым набуткам. За ўдзел у стварэнні двухтомнай «Гісторыі беларускай літаратуры» Вам прысуджана Дзяржаўная прэмія БССР імя Якуба Коласа.

Мы цэнём Вашы глыбокія веды, Ваша імкненне да адкрыцця новага, невядомага ў гісторыі літаратуры і культуры.

Вам, як рэдка каму, удаецца спалучаць навукова-даследчыцкую працу ў Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы АН БССР, дзе Вы з'яўляецеся загадчыкам сектара, з актыўным удзелам у грамадскім жыцці.

Шчыра жадаем Вам, дарагі Адам Іосіфавіч, шчасця, здароўя, новага плёну ў літаратурна-крывыткі і навуковай дзейнасці.

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання і жадае актыўнаму аўтару газеты моцнага здароўя, новых творчых поспехаў.

...і надалей

«Я ўжо даволі даўно і заўсёды ахвотна, з цікавасцю чытаю артыкулы А. Мальдзіса ў перыядычным друку. У гэтага здольнага, удумлівага, добра падрыхтаванага літаратуразнаўцы свая тэма, у артыкулах яго амаль заўсёды знойдзецца штосьці новае, значнае, патрэбнае... Вельмі важна і тое, што піша ён не толькі грунтоўна, даказна, але і цікава, проста, усхвалявана».

Гэта — самацятата з копіі «водзтва», напісанага мною дзевятнаццаць гадоў таму назад на працу маладога навуковага супрацоўніка Інстытута літаратуры Акадэміі навук БССР.

Час ідзе, з гадоў і падзей складаецца гісторыя, у гэтым выпадку — гісторыя нашай літаратуры, а ўзяўшы яшчэ больш канірацыйна — у гэтай гісторыі нам, сведкам і ўдзельнікам яе, з меншай і большай далёчыні прыемна бачыцца шлях таго, за чым працаваў, за чым росце мый сочыў з прыхільнасцю, у якое ёсць свой пачатак і развіццё, можна сказаць — таксама свая гісторыя.

Меркі часу заўсёды ўмоўныя. У канцы 1963 года я пісаў, што чытаю Мальдзіса «даволі даўно». Біяграфія Адама сведчыць, што выступаў у друку ён пачаў у 1954 годзе. Да таго «водзтва» — дзевятнаццаць гадоў, пасля яго — дзевятнаццаць. А першая наша сустрэча адбылася ў канцы 1953-га. Сустрэча — не з ім асабіста: я сустрапаў перад студэнтамі філкі і журналістаў БДУ імя У. І. Леніна, некаторыя з іх таксама выходзілі на трыбуну, і з усіх тых — гарацых, наўных, талковых і так сабе — студэнцкіх выступленняў мне дагэтуль найлепш помніцца адно. Яго, Адамава, у тую познюю восень — трэцік жніўня.

Здаецца, што сам ён раскажаў тады, як у верасні 1939-га, калі сяляне разбіралі пакінутыя панам маёнткі, Адамаў бацька — на смех суседзям — прывёз дахаты не што-небудзь патрэбнае ў гаспадарцы, а цэлы воз кніг. Хлопчык гэтага беднага мудага «дзівана» чытаў тыя кнігі спачатку адкрыта, пасля, у дні гітлераўскай акупацыі, употай.

Так пачыналася яго далучэнне да вялікай справы служэння роднаму слову, адтуль пачалася накіраванасць ягоных пошукаў, яго запаветная тэма.

Далёкі, светлы ўспамін. Копія «водзтва» — як дакумент і таксама ўспамін. А час нспынна робіць сваё: і Мальдзісу тым часам пяцьдзесят. І ў майх хатніх бібліятэках спавяла сабраўся кучоцкі Адамавых кніг. Кожная з іх была ў сваю пару прачытана, быў самотны, удачны роздум над цікавымі, змястоўнымі старонкамі, было жадаанне сказаць і самому аўтару, і слэбрам, што вось і яшчэ раз удача, і яшчэ адно дасягненне нашага літаратуразнаўства. Назаву толькі самыя, як здаецца, нядаўнія: «Падарожжа ў XIX стагоддзе», «Таямніцы старажытных сховішчаў», «Беларусь у люстэрку мемуарнай літаратуры XVIII стагоддзя». Чытаючы гэтыя і іншыя яго кнігі, так добра дыхалася нашай нялёгкай, няпростай гісторыяй, глыбінным зместам нашай сучаснасці — у яе агульнасавецкім і сусветным кантэксце. Іменна так ён, Мальдзіс, піша, так уводзіць нас у свет мінулага, — чытаючы яго, карысна і радасна пазнаваць былое, хочацца і самому працаваць для галоўнага сёння і заўтра.

Трэба сказаць, бо і гэта немагчыма, што праца Адама Іосіфавіча праўляецца не толькі ў яго асабістых, аўтарскіх кнігах. Прыемна было, напрыклад, узяць у рукі том спадчыны Язэпа Дылы, якую рупліва сабраў і падаў чытачу той самы нястомны Мальдзіс. А потым — «Пан Тадэвуш» у перакладзе Браніслава Тарашкевіча, тансама падрыхтаваны да выдання Мальдзісам. Два такія адкрыцці — у адным толькі летапісным годзе. І зроблена гэта з усёю добрасумленнай грунтоўнасцю, яшчэ і яшчэ адно сутыкненне з яго настройвае на працавіты, творчы лад, зноў абуджае ў душы павагу і ўдзячнасць да маладзейшага слэбра.

Плёнай Вам працы, дарагі Адаме, і надалей!

Янна БРЫЛЬ.

уская проза з поспехам сягнула ў іншыя галіны і здабыла сабе не абы-якое прызнанне.

Сучасны псіхалагічна-бытавы раман з розным стыльвым вырашэннем і разнастайнымі напрамкамі здаеў пачаў прабіваць сабе дарогу на Беларусі. Гэты раман заўсёды падтрымлівала навісткіца, якой займаюцца раманісты і аўтары, якія асабліва любяць малую форму. Успомню тут Янку Брыля, знакамітага майстра ювелірна зробленых навел і апавяданняў, які бярэ свой пачатак ад Ядвігіна Ш. (псеўданім Лявіцкага), Платона Галавача, Чэхава, Талстога і Пруса. Выдатнага спецыяліста навелы падтрымлівалі і падтрымліваюць і цяпер маладыя адэпты прозы — ад Уладзіміра Караткевіча, Міхася Стральцова да Алеся Жука, Анатоля Кудраўца, Барыса Сачанкі, Вольгі Іпатавай ці паэта Янкі Сіпакова.

Сучаснасць, «працэдурная» праз дом, праз асабістыя справы, сямейныя калізій, перыпетыі каханія, сутыкненне альтруізму з самалюбствам, грамадства з «сучасным» мяшчанствам дамінуе ў навелістыцы названых вышэй аўтараў і складае прадмет роздуму ў рамане і аповесцях Алеся Асіпенкі «Непрыкаяныя маладзік», Івана Шамякіна «Атланты і карытаты», «Сэрца на далоні», «Гандлярка і паэт», Вячаслава Адамчыка

«Год нулявы».

У сучаснай прозе існуюць вялікія стыльвыя адрозненні: трымаючыся ў рамках рэалістычнага паказу жыцця і людскіх перажыванняў, як гэта бачым у Сачанкі, Чыршыва, Казько, Міхася Стральцова ў мікрарамане «Адзін лапаць, адзін чунь», заснаваным на перажываннях дзяцінства, звяртаецца да сінтэзу лірычнага фалькларызму з сучасным бытапісалніцтвам. Уладзімір Караткевіч у аповесці «Чазенія» выкарыстоўвае прыём рамантычнай феэрыі, а Янка Брыль у «Ніжніх Байдунах» не староніцца гавенды, анекдота, схільны да гарэліваці і бурлескных матываў.

Калі ў беларускай літаратуры здаеў умацавалася прыхільнасць да грамадска-псіхалагічна-бытавой прозы, доказам чаго з'яўляецца раман Аляксея Кулакоўскага «Сустрэчы на ростанях», аповесці Івана Пташніківа «Гартак», Барыса Сачанкі «Першыя і апошнія», раман Івана Шамякіна «Вазьму твой боль», калі прызнанне атрымаў высублімаваны этычны псіхалагізм, прадстаўлены Васілём Быкавым, то майстэрскае будаванне вострай фэбулы, цікавай інтрыгі пры дасканалым каларыце эпохі ў гістарычных рамане і аповесцях Уладзіміра Караткевіча «Хрыстос прыямліўся ў Гародні», «Каласы пад сярпом тваім» (сёлета аўтар дакляраваў працяг гэтай эпапеі

пра паўстанне 1863 г. на Беларусі) ці «Ладдзя распачы» сведчаць аб умацаванні пазіцый гістарычнай прозы.

З пададзеных прыкладаў, якія можна было б, вядома, мношчэ, вынікае думка пра не абы-якія мажлівасці развіцця беларускай прозы, што не замыкаецца ў традыцыі, пастаянна шукае выразныя выяўленчыя сродкі, заўсёды імкнецца задаволіць патрабаванні сучасных чытачоў і самога жыцця, якія даюць гэтай літаратуры новыя стымулы, тэмы, іх трактоўку.

Гэтая сумежная з намі літаратура-суседка, уключаная ў кровазварот агульнасавецкай літаратуры, чэрпае з яе вопыту і з вопыту іншых, у тым ліку польскай літаратуры (польскія інспірацыі знойдзем у творчасці Брыля, Пестрака, Лынькова, Караткевіча), але сілкуецца яна перш за ўсё праблематыкай, справамі свайго краю, мае свой непаўторны каларыт, чым і тлумачыцца тое, што яна прываблівае іншых, гэтаксама, як і ўласных чытачоў.

Не падлягае сумненню, што мы ў Польшчы яшчэ вельмі мала знаёмыя з прыгожай, чалавечнай, праніклівай, маляўніча паэтычнай і эпічна здаровай беларускай прозай. Мы павінны пазнаць яе ў большай, чым да гэта часу, меры.

Пераклад з польскай. (Часопіс «Шшызынь», № 12 за 1982 г.)

эт. Аўтар гэтай рэцэнзіі таксама прымае думку М. Горкага наконт таго, што «дзе жыццё — там паэзія». І ні ў якім разе не варты ад паэтаў патрабаваць, каб яны ўзляталі ў «паэтычныя» высі. Роля паэта ў жыцці грамадства своеасабліва: ад яго чакаюць большага за тое, што гаворыць звычайна газетчык ці лектар — папулярызатар. Прыходзіцца шкадаваць, што многія творы новай кнігі Папковіча не ўдзяваюцца над звычайнымі штампамі, стэрэатыпнымі павучаннямі: гэта — добра, гэта — кепска. Пра гэта сведчаць ужо назвы і першыя радкі твораў: «Калі для народа — не шкода...», «Куркулі», «У падтрымку правілаў дарожнага руху», «У сталічным бары», «Застаюцца сляды праз гады ад усялякіх спраў...» Прыгаданае наўрад ці можа закрануць чыё-небудзь сэрца, бо за ўяўнай глыбакадумнасцю амаль нічога не крыецца, небагата тут сапраўднай паэзіі. Нам патрэбна паэзія публіцыстычная, аднак слабой публіцыстыкі — і празічнай, і рыфмаванай — хапае. Тым

болей, што яна не памагае, а часцей нават шкодзіць. У гэтым няма сумненняў. Звернем увагу: менавіта тады, калі аўтар звяртаецца да тэм «злабаздэнных», ён забываецца на ўвагу да слова — у названых і падобных творах цяжка знайсці слова трапнае, незацёртае, затое багата няўключных выслоўяў нахштальт «Куркулі — разліку каралі», «Сябры два — загам і вечны страх», «Не перавышайце хуткасці, згуляйце хая б вяселлі» (гэта, між іншым, перасцярога матацыклістам), «Паэты жывуць цікава, думаюць пра жыццё», «Працаўнік — не турэцкі паша»...

Што тут можна сказаць? Застаецца толькі паўтарыць вядомае, што добрыя намеры не заўсёды выдуць да добра, калі яны рэалізуюцца не так, як належыць. Сказанае цалкам адносіцца і да цыкла «Смак печанай бульбы». Прачытаўшы

яго, так і не можаш зразумець, што хацеў сказаць аўтар, чаму гэтыя радкі — ці то дзённік, ці то справаздача кіраўніка студэнцкай групы на бульбе — адрасуюцца шырокім колам чытачоў.

Шчыра кажучы, зборнік пакідае ўражанне, быццам згрэбена ў адно напісанае ў розныя гады, далёка з неаднолькавай адказнасцю.

Пры ўсім гэтым нельга сказаць, што Папковіч не можа пісаць цікава, не ўмее знайсці паэтычнае ў жыцці і паказаць чытачу. Пра тое сведчаць і некаторыя яго вершы з першай кнігі, і названыя намі ў пачатку размовы, ёсць у яго і іншыя знаходкі. Напрыклад, даволі цікавы (рамансавага гучання) верш «Змятае восень залатая...», а таксама «Песня», замалёўкі «Ліст апошні сарваўся з асіны», «Марознай сцюдзёнай раніцай...», «Вясновы лес з плячэй сваіх абтрос...», «Першы гром».

Бадай што заўсёды рызыкаўна скла-

даць рэцэпты паэтычнай творчасці. Яшчэ нікому гэта не ўдалося, не цешым сябе надзеяй і мы. Але ж можна зрабіць вывад, што аўтар зборніка «Зерне» тады мае ўдачы, калі адмаўляецца гаварыць тое, што гавораць усе, і так, як гавораць усе, калі ён адыходзіць ад дэкларатывнасці, калі падпарадкоўваецца густу і ўсведамляе, што абавязак паэта не ў тым, каб быць ментарам.

Дарчы, у кнізе «Зерне» ёсць праграмныя вершы, які даў назву кнізе, а да яго прымыкае яшчэ адзін, што развівае тэму «слова — зерне — ураджай». Няхай сабе і не новая, але слухная асацыяцыя. Яна абавязкова прыводзіць да разумення адказнасці паэтычнай справы, творчасці. Правільна разумее гэта Папковіч:

Перабіраю словы,
Як зерне перад слябою.
Суровы адбор, адмысловы...

Безумоўна, менавіта такі адбор і патрэбен. І блага, калі яго няма.

Іван ЧАРОТА.

Міхась СТРАЛЬЦОЎ

Два подступы да верша

Шматок паперы, карандаш,
Яшчэ — цыгарка.
Вось гэты дзень — ён будзе наш.
Навошта сварка?

Са светам — згода. Пабрацім
Яму ты, свету.
Паклічу мару. Абляцім
Сваю планету.

Глядзі, цудоўная яна,
Мая планета.
Але вось там ідзе вайна—
Ты бачыш гэта.

У джунглях стогне барабан—
І сэрца скрушыць.
А тут, няўмерлыя ад ран,
Лунаюць душы.

Абмалаціла сталь і медзь —
І адляцелі.
А ў тых, жывых, яна ледзь-ледзь,
Душа, у целе.

То голад косіць, то падман —
І так старанна.
І ад усіх магчымых ран —
Марыхуана...

Шматок паперы, карандаш.
Яшчэ — цыгарка...
Вось гэты дзень, ён наш — не наш,
Са светам — сварка.

А знаеш што, а знаеш што,
Мой дружа мілы,
Ты ля маёй душы пастой
У час панылы.

Учора думаў: на шыша
Мне гэта дробязь?
Ну, стане меншаю душа,
Ну, меншай зробіць!

Ты ўсё ж пастой, ты ўсё ж пастой —
Ну, без дакораў.
Ну, дык пра што, ну, дык пра што
Мы пагаворым?

Жыццё — яно адзіны раз —
То знае вучань.
Яно, брат, — раз яно, брат, — квас —
І ты ўжо змучан.

Сагнуць — гаворку завядуць
Аб нейкай позе.
І ўжо, глядзіш, ужо ваду
На гордых возяць.

Канечне, трэба і вада —
На то мы й людзі.
Яе мне нават не шкада
Якой занудзе.

Яе ты пі, яе ты пі—
Да скону века.
Ды толькі ў ёй ты не тапі
Сучалавека.

Дык бач, падай і пірагі
Яшчэ ў дадатак...
Скажу другое ў час другі,
А то — пачатак.

Хоць ад пары, калі мяне
З табою версты разлучылі,
Тваім паглядам не дый не
За мною тыя дні сачылі, —
Не, не прысніў табе такой
Я долі — сведка бог ці сам я!
Што ж, дні нядружнай талакой
Ішлі і для мяне таксама,
Ды мне не рупіла, бадай,
І незнарок не падалося,
Што ўсё, што мог, я не аддаў
Твайму няспраўджанаму лёсу.
Я думаў проста: мы — сябры,
І што адно ты права маеш
На ўсе інакшыя дары,
І што мяне ты ўспамінаеш
З пачуццём лёгкім, як уздых
Зімой па восені ці леце,
І што пачуццё маладых
Нам не трымаць ужо на ўмеце,
Што рознасцежана акно
Табе адно, а мне — другое,
І што табе з твайго відно
Хіба суцешнае адно—
І не відно нішто благое.
Я памыляўся! Не спяшаў
У лістапад і ў месяц квецень.
Так размінаецца душа
З другой душой — і плача вецер.
Як цяжка вымавіць «Люблю!»
Прабач мне. Вечарам ці раннем
Я ціха голаў свой схілю
Перад папрокам — дараваннем.

Міцкевіч на Беларусі

Краем гэтым хадзіў,
Любіў тут і плакаў калісьці.
Бачыш — след па расе?
Бачыш — як слёзы, раса?

След яго зберажы—
То сам ён з Радзімаю тут.

Экспромт

Святлом ад коцікаў вярбы
Мой роздум над радком атулен.
Пісаў калісьці Барадулін
Пра іх — ды мне такой журбы!

Я з камунальнага двара
Сюды прынёс іх неўпрыкметку,
Каб заключыць у верша клетку
Ў надзеі славы і добра.

І вось надзеяю гарым
Над нашым столікам прытульным,
Што не падасца барадульным
Наш верш, а значыць — і старым.

Пара асвойваць і прагрэс
І славіць колас — не калёсы,
І рыфмаваць «прагрэс» і «стрэс»,
А не адно «бярэзы — слёзы».

Паэт! За воблакі лятай!
Празаік! Кінь старую звичку!
Ты — верталёцік абрытай,
А ты — сядай у электрычку.

Бо конь здарожыўся і стаў,
Панурыў галаву й не пнецца.
А недзе праімчаў састаў —
І рэха здэкліва смяецца.

З таго, што гэтыя вазкі,
З таго, што дзедзюскія клункі
Паабіваюць вам бакі,
Парастрасуць да рэшты шлункі, —

Гаворыць крытык малады
І на мяне кідае вокам,
Мае дарослыя гады
Нібы падлічвае з папрокам.

Я прысаромлены! Завалі
Мо паратунак ад дарадцы —
Спыніць парожні самазвал
Ды па грыбы ў лес падацца?

У МАІМ АЛЬБОМЕ сярод фота-здымкаў ёсць адзін, не зусім звычайны. На ім — драўляны, доўгі, нібы вагон-пульман, дом. Гэта адзін з першых маіх аматарскіх здымкаў. Я зрабіў яго ў той жа дзень, калі бацька падарыў мне фотаапарат «Любитель». Кожны раз, гартаючы альбом, я браў у рукі фотакартку і падоўгу, з пачуццём нейкай даўняй шчымылай радасці разглядаў наш дом, нізенькі, ўсяго два прыступкі, ганак і гняздо ластаўкі за ліштвай, фіранкі з матчыным вышываннем і кветкі на вокнах, кусты бэзу, шыпшыны паўз плота і частку ціхай сонечнай вуліцы з яе няпужанымі курамі, качкамі і сабакі... Бывала, прагнуўшыся раніцою і яшчэ не расплюшчыўшы вочы, я перакрываўся на спіну і з асалодай, доўга пацягваюся, дыхаючы свежым паветрам, слухаў шорхат саду і стараўся здагадацца, якое сёння надвор'е. Калі было сонечна, ціха, за акном звонка і весела га-

да сваёй хаты, спыняўся ля акна спальні і пачынаў асцярожна, каб не спалохаць бацькоў, барабаніць рукою па шыбе. «Гэта я, Мікола», — папярэдзваў я старых і кроць да ганка. Сабака, якому брат пасля фlocksкай службы даў рэдкую мянушку Смелы, відаць, у гонар свайго эсмінца, яшчэ лежачы ў будцы, пачынаў гучна, нібы ў бубен, малаціць хвастом па дошках, потым вылазіў, узнімаў радасны віск і з усяе сілы кідаўся да мяне, каб хоць крышачку дакрануцца лапай. «Не забыў», — з задавальненнем і гонарам думаў я, гатовы расцалаваць сабаку, але тут расчыніліся сенцы і я трапляў у абдымкі маці. Маё радаснае ўзбуджэнне перадавалася бацькам. Мы расказвалі пра свае навіны, пілі чай з маімі гасцінцамі і праседжвалі за сталом ледзь не да самай раніцы.

...Прайшлі гады. Пасля вучобы і арміі я канчаткова «асеў» у Мінску. Скончыла інстытут і таксама засталася ў сталіцы сястра. Якой радасцю для нас было кожнае наведанне дома, як хацелася аддзячыць бацькам за тое, што з такой рупліваасцю даглядаюць, берагуць родны кут. Менавіта на тых васьмі сотках ля хаты ўпершыню адчулі мы шчодрук

Павел САКОВІЧ

А ПАВЯДАННЕ

манілі птушкі, а па твары, заплуюшчаных вачах сноўгалі туды-сюды цёплыя сонечныя зайчыкі. Здавалася, што гэта старая добрая вішня, жартуючы, наводзіць на мяне зайчыкі сваімі бліскучымі лісткамі-люстэрамі. Мне падабалася такая раіца.

Прыемна было прачынацца і пад шум дажджу. Ён мякка, задуменна лапацеў па пругкай, нібы бляшанай, лістоце вішні. Калі ж налятаў вецер, дрэва нахілялася да акна, штосьці шапацела і ляпала зялёнымі далонямі па шыбе. Я называў гэту вішню «вызывальшчыцай», таму што гэтак жа, толькі мацней, лягала далонню жанчына з дэпо, калі бацьку выклікалі ў паздню... Такімі шэрымі, цёмнымі днямі не хацелася вылазіць з-пад коўдры, і я пачынаў разглядаць закапцелую столь. Варта было толькі прыжмурыць вочы, напружыць фантазію, і на пацямнелых, сукаватых дошках з'яўляліся розныя людзі, іх твары, казачныя звары, горы, лясы і рэчкі. Мне падабалася нечакана знаходзіць такія малюнкi, нібы я сам ствараў іх.

Калі я потым паступіў у інстытут і пасяліўся ў інтэрнаце, то доўга не мог прывыкнуць да гладкай пабеленай столі. Тут не было на чым спыніць позірк. Жылі мы на пятым паверсе, і калі я прачынаўся, то бачыў у нашым акне толькі шэры кавалак неба. У тую першую студэнцкую восень, калі пачаліся дажджы, іншы раз на душы рабілася гэтак сумна, так не хапала звычайнай хатняй утульнасці, клопату маці, маўклівай постаці бацькі ў двары, што я не знаходзіў сабе месца. Тады я садзіўся на трамвай і ехаў да вакзала. Сын машыніста, я адчуваў тут сябе лепш і ўяўляў, што знаходжуся на роднай станцыі, побач з домам. З прагнасцю лавіў я знаёмых пахі і гукі, бязэзтна назіраў за вакзальнай мітуснёй, выходзіў сустрэкаць і праводзіць паязды на Оршу. Я спяшаўся да галавы састава, каб пабачыць лакаматыўную брыгаду, і вельмі быў рады, калі трапляўся паравоз з заслонаўскага дэпо. Тады нясцерпна хацелася папрасіць машыніста падкінуць мяне да Оршы. Амаль штомесячна я так і рабіў. Атрымаўшы стыпендыю, набіраў сталічных гасцінцаў і зусім нечакана з'яўляўся дома пад выхадны. Паязды, як правіла, прыходзілі ноччу. Па забытых, але добра знаёмых прыстанцыйных вулках я хутка прыходзіў

дабрыню зямлі, асабліва смак-выпеставаных маці, не раз палітыя табою гуркоў, памідораў, незабыўны пах свежых, незамацаных рукамі гандлярак яблыкаў, груш... Старыя не трымалі больш парсючкоў, але ўсё роўна: хіба проста даглядаць гародчык, насіць ваду, назапашваць паліва, паліць штодня ў печы? Усё часцей заводзіў я гаворку аб іх пераездзе ў Мінск. Бацькі ўздыхалі і далікатна адмоўваліся. Першай дала згоду маці:

— Ховіць нам, стары, упарціцца. Калі-нікалі ехаць трэба...

Канчатковае рашэнне было прынята са з'яўленнем унука. Маці адразу засабіралася ў Мінск. Першыя месяцы яна цалкам была занята клопатамі аб малым. І толькі зрэдку, калі выпадала вольная хвіліна, у вачах старой з'яўлялася ціхая дзіцячая задуменнасць. Неяк развесіўшы бялізну на балконе, яна спытала:

— Скажы, сыноч, а ў якім баку Орша?

Потым я не раз заставаў яе тут адну. З вышыні дзевятага паверха яна ўважліва, падоўгу глядзела на ўсход, аж пакуль не пачыналі слязіцца вочы...

Больш рашуча дзейнічаў бацька. Пасля пераезду ў Мінск праз кожныя паўтара-два месяцы ён звяртаўся да мяне з просьбай:

— Нешта ногі мае аслаблі. Гудуць, як слупы тэлеграфныя. Відаць, па зямельцы жывой пахадзіць хочучь. Адпусці, сыноч, да пляменнікаў.

Праўда, іншы раз ён абмінаў радню, але ніколі—двор сваёй хаты. Мне давалося неяк паехаць з ім разам... Бацька моўчкі прайшоў ўздоўж хаты, пазіраючы на сцены, вокны, памацаў шалёўку, ліштву, там-сям крануў ботам фундамент. Здавалася, дай толькі цяпер малаточак, і ён зноў нагадае мне бацьку-машыніста, які завіхаецца ля свайго паравоза. Пасля агляду дома ён паклікаў гаспадару — заўсёды змрочнага, не вельмі прыемнага чалавека — і пачаў падказваць яму, што трэба зрабіць да зімы, каб у хаце было цёпла і суха, а што падрамантаваць улётку. Той слухаў незадаволена, нібы яго дарэмна разбудзілі. Урэшце рэшт ён не вытрымаў.

— Паслухай, чыя гэта хата: твая ці мая? Якая табе да яе справа? Ведаеш, крыўдай не крыўдай, а я цябе пускаць сюды больш не буду. Надакучыў ты,разумееш?

Бацька пакрыўдзіўся і, не развітаўшыся, пайшоў са двара.

— Гультай, відаць,— безнадзейна махнуў ён рукой, старанна зачыніўшы за сабою брамку. — Яму лепш у дзяржаўнай кватэры жыць: на ўсім гатовым, без клопатаў...

Потым бацькі не стала... Гады два я не мог паехаць у Оршу. І вось неяк атрымліваецца ліст ад былой суседкі. Яна паведамляе, што станцыя пашырэння і дом наш трапляе пад знос. Я не вытрымаў і адпрасіўся ў жонкі на выхадны дзень: хацелася развітацца з роднай «буслянкай», перадаць ёй апошні паклон ад бацькі.

І на гэты раз я паехаў вячэрнім поездам: хацелася пабыць сам-насам з роднай вуліцай, бацькоўскай хатай, каб не перашкаджала мітусня сустрэч... Я павольна рушыў са станцыі па знаёмых вуліцах. Нарэшце, вось і мая, Катоўскага. У школе я ганарыўся тым, што жыў на такой слаўнай вуліцы. Здаўляла толькі, што яна не мае ніякай гістарычнай сувязі з легендарным героем. Чаму, тады, ёй далі гэту назву? Быў бы праспект які, а то... ўсяго з кіламетр даўжыні, паўсотні дамоў, і тыя драўляныя. Словам, амаль вясковая вуліца. Дамы на ёй сталі дружна, не разбегаліся хто куды, не туляліся па кутках гарадаў, не хаваліся ад вачэй, а выходзілі бліжэй да плота. Вось хоць бы гэты... Яны заўсёды паглядалі вокнамі адно на адно дружалюбна і весела. Адзін, невялікі, прыўзняты на высокі падмурок, нагадваў падлетка, які стаяў на дыбачках і ўзяўшыся за шыкеціны, цікуе за жыццём вуліцы.

...Я паспрабаваў ісці паўз плота, але абвіслае галлё вішань, сліў чаплялася за валасы, балюча сцёбала па твары. На сцезы валаліся камякі зямлі: відаць, нядаўна чысцілі канаву. Я пераскочыў яе і зноў апынуўся на сярэдзіне вуліцы. Дзесьці наперадзе я перасякаў раней невялікі ручай, які выцякаў з нейкай сажалкі. Такі сажалак на гародах было нямаля. Не вельмі глыбокія, а круглай формы, яны засталіся з часоў вайны ад бамбёжак. Калі я спяшаўся ў школу ці вяртаўся апоўдні з заняткаў, так і хацелася спыніцца на мастку праз ручай, каб паслухаць булькатанне вясновага ручая, зазірнуць у яго глыбіню з надзеяй заўважыць рыбку. Я грэўся на сонечку, ад якога казытала ў носе і самі жмурыліся вочы, і мог нерухома прастаяць так дзесці, дваццаць мінут, паўгадзіны. Здаралася, ручай быў дужа гаваркі і бясконца «выдзімаў» ля берага з-пад тонкага прازیстага лёду белыя пухірыкі. Тады я спазняўся ў школу... І вось цяпер я стаю на тым самым месцы, толькі няма тут мастка, не чуваць ручая. Я падышоў да краю дарогі і ледзь разгледзеў засмечаную канаву, якая перасякала вуліцу па вузкай трубе, і на другім баку, нырнуўшы пад плот, знікала ў цемры на гародзе Плешчанкі.

Здаецца, даўно ўжо крочу па вуліцы, а канца яе не відаць. Я нібы змарок стрымліваю сабе, часта спыняюся каля хат, падоўгу разглядаю іх, прыпамінаю сярброў, суседзяў...

Ад ахапіўшых перажыванняў, ці што, з'явілася пачуццё стомленасці, духаты. Якраз прыгадалася, што недзе тут была раней водаправодная калонка. Вось яна, побач з канавай, пад ценем разгалістай яблыні. Я падышоў да крана, націснуў на рычаг. У трубе забулькала, заглуло і вось тонкі, шыпучы і белы, нібы газвада, струмень заказытаў далонь. Па холаду, ад якога хутка пачалі заходзіцца пальцы, я здагадаўся, што вада гэта — з падземных шылін. Я правёў мокрай далонню па твары, потым нахіліўся, і доўга, прагна і няўмела піў салодкую, крыху з пахам жалеза ваду, а яна залівала мне нос, сцякала за каўнер кашулі. Напіўшыся, прысеў тут жа, побач з калонкай на гладкі, яшчэ крыху цёплы камень. Кран гэты быў адзіны на вуліцы, і таму я часта сустракаўся тут са сваімі сябрамі. Спякотнымі днямі прыемна было аблівацца вадой, заціскаючы трубу далонню. Наогул, ля калонкі мы часцей за ўсё збіраліся на свае гульбішчы.

Іншы раз я падоўгу з цікавасцю назіраў за падлеткамі на двары. Амаль ніхто цяпер не гуляе ў лапту, альбо ў славуата чыжыка. Куды ні зірнеш—футбол, валеібол, баскетбол. Мы таксама любілі мяч, але нам падабаліся і розныя прыгоднікі, часцей за ўсё ваенныя гульні, у якіх перамагалі «нашы». Нярэдка мы самі прыдумвалі сабе зьятак. Ідзі нараджаліся выпадкова. Так з'явілася гульня «ў манцёра». Паназіраўшы, як, начапіўшы «кошкі», дзядзька

лёгка ўзлазіць на слуп, мы тут жа змайстравалі нешта падобнае са звычайнага дроту. Цяпер кожны з нас мог хутка закараскацца да самых ізалятараў. Здаецца, на слупах была нацягнута электралінія, аднак старэйшыя хлопцы запэўнілі: варта толькі адарвацца ад зямлі, і можна смела брацца за любы провад. «Вось бачыце!»—паказвалі яны на вераб'я ці варону... Слупы былі патрэсканыя, шурпатыя і таму пасля спаборніцтваў — хто хутчэй кране ізалятар і спусціцца ўніз — мы падоўгу выцягвалі з далоняў і жыватаў балючыя стрэмкі.

Асаблівы ж спрыт праяўлялі ўсе перад дзядзькамі. У школе мы, прызнацца, пазбягалі іх, бо так паводзілі сябе ўсе хлапчкі,—паказвалі яны на вераб'я ці варону... Слупы былі патрэсканыя, шурпатыя і таму пасля спаборніцтваў — хто хутчэй кране ізалятар і спусціцца ўніз — мы падоўгу выцягвалі з далоняў і жыватаў балючыя стрэмкі. Асаблівы ж спрыт праяўлялі ўсе перад дзядзькамі. У школе мы, прызнацца, пазбягалі іх, бо так паводзілі сябе ўсе хлапчкі,—паказвалі яны на вераб'я ці варону... Слупы былі патрэсканыя, шурпатыя і таму пасля спаборніцтваў — хто хутчэй кране ізалятар і спусціцца ўніз — мы падоўгу выцягвалі з далоняў і жыватаў балючыя стрэмкі.

Я ступіў некалькі крокаў, і сэрца раптам зайшлося ад нейкай салодкай, шчымілай тугі. Ногі самі павярнулі да брамкі, нібы за ёю чакала мяне прыгажуня Нінка. Хоць яна пераехала пасля шостага класа ў Смаленск, я з лёгкасцю ўяўляю сабе, якой Нінка стала цяпер: высокая, бялавая, з цудоўнай доўгай касой. З-за яе дзядзька вельмі даставалася ў школе. Перавезаная стужкай, каса так спакушава ўзірала перада мною, а я сядзеў адрозу за Нінкай, што немагчыма было дачакацца пераменкі, каб не крануць яе. Праўда, Нінка магла добра-такі даць па руках, але гэта ніколі не спыняла хлопцаў. Іншыя дзядзькі ледзь крыху падраслі, спяшаліся пазбавіцца кос, а вось Нінка не баялася ніякіх кпінаў, абараняла сваю красу. І я ў душы быў удзячны ёй за гэтую смеласць. Цяпер я разумею, чаму... Надта ўжо запомніўся залаты бляск завітых валасоў, якія выбіраліся з тугой касы і пшчотна лашчылі патыліцу, радзікі на высокай дзівочай шыі. Здаецца, я і зараз адчуваю пад сваёй далонню шаўкавістую цеплыню Нінчыных валасоў.

Я паспрабаваў прыгадаць твар дзядзькі і раптам з лёгкасцю, да малейшых падрабязнасцей, успомніў і вясёлы кірпаты нос, які ледзь-ледзь прыўзняў верхнюю губу, і высокі, гладкі лоб з кольцамі валасоў на скронях, і вялікія, выпуклыя ад цікага, бясконцага здзіўлення, шэрыя вочы. У яе быў такі чысты, свежы твар, што калі б ні паглядаў на яго, ён здаваўся вось-вось толькі вымытым. Дзякуючы свайму росту і гордаму постаці Нінка выглядала старэйшай за нас. Магчыма, з-за гэтай ранняй даросласці і ў рысах твару дзядзькіны была такая завершанасць, што ў маім ўяўленні яны і зараз, праз 20 год, засталіся нязменнымі...

Мае адносіны да Нінкі не заўсёды былі толькі прыязныя. А ўсё з-за класнага кіраўніка, які меў звычай перадаваць праз Нінку запіскі бацькам. Яна спачатку не хацела гэта рабіць і часта адказвала «класнаму», што нікога не застала дома. Я ж саманадзейна думаў, што Нінка проста мяне пабойваецца. Калі настаўнік зноў неяк напрасіў дзядзьку зайсці да нас, я паказаў ёй з-пад парты кулак. У той жа дзень Нінка завітала ў хату і, не звяртаючы на мяне аніякай увагі, перадала запіску ў бацькавыя рукі.

Я па-ранейшаму стаяў ля знаёмай брамкі і быццам чакаў, што вось-вось бразне клямка дзвярэй на верандзе і Ніна выйдзе да мяне. Не, гэта быў не ўспамін, а хутчэй фантазія, бо я ніколі так не падыходзіў сюды, каб сустрэць дзядзьку. І ўсё ж я засяроджана, зачаравана глядзеў на асветленыя вокны дома, і мне здавалася, што за адным з

іх сапраўды сядзіць над хатнім заданнем мая аднакласніца...

Мяне вывеў з задуменнасці доўгі цень, які з'явіўся спачатку на плоце, потым наблізіўся да маіх ног. Крокаў яшчэ не было чуто, аднак па ценю я здагадаўся, што гэта мужчына. Ён замарудзіў хаду, спыніўся метраў за пяць ад мяне, і з хвіліну моўчкі глядзеў у мой бок. Мяне збянтэжыла такая нахабная тая цікаўнасць. Я ўжо сам збіраўся падыхаць да яго, як раптам мужчына спалохана, няўключна адхіснуўся і здзіўлена, хрыплым голасам спытаў:

— Ты?

Я адрозу пазнаў стрычнага брата бацькі дзядзьку Сямёна. Ён доўгі час працаваў на чыгунцы, быў нейкім начальнікам і насіў на пагонах па чатыры зоркі. Колькі памятаю дзядзьку, ён заўсёды хадзіў у форме, нават летам не здымаў свой чыгуначны кіцель. Сямён любіў, калі да яго звярталіся не па прозвішчы, а па званні. Нават жонку дзядзькі суседкі называлі між сабой капітаншай. Ва ўсім гэтым, несумненна, была доля пачцівасці да чалавека, званне і пагоны якога нагадвалі аб нядаўняй вайне, Чырвонай Арміі. І дзядзька адчуваў гэта. Думаю, што і лепшага свайго сабаку ён зусім не выпадкова назваў Эльбай: у час вайны Сямён дайшоў аж да гэтай ракі. Увогуле дзядзька быў чалавек незвычайны. На ўсёй вуліцы бадай ніхто не займаўся паляваннем гэтак заўзята, як ён. Колькі тых сабак у дзядзькі перабывала! Па два, тры цюцікі трымаў адрозу. І ўсе розныя парод: ганчакі, барзья, спанізі. Нават па вуліцы Сямён хадзіў у суправаджэнні якой-небудзь Мушкі або Тарзана. Ніхто не ведаў іх сапраўдную паляўнічую вартасць, але яны пераўзыходзілі вулічных шарыкаў, жучак так званай школай. Розныя каманды дзядзькі яны выконвалі спрытна і з сабачым артыстызмам. Сямён заўсёды ганарыўся імі. Бывала, вернецца з палявання, дык не толькі свае заслугі распісвае, колькі даўгавухіх памочнікаў хваліць. Пра гэта я любіў слухаць дзядзьку і гатовы быў дараваць яму, што ён паляўнічы. Калі я прыходзіў да яго дамоў, нязвычайна, але прыемна казытала ў носе цёплым духам сабачай поўсці, смажанай зайчыны, гахам мядзведжай скуры, пораху, ружжовай змазкі. Радаснае ажыўленне панавала ў хаце, калі гаспадар вяртаўся з трафэямі. Пра гэта ведала ўся вуліца, бо Сямён, пакуль даходзіў да свайго ганка, паспяваў пагутарыць з кожным сустрачным. Пасля ж няўдачы ён з'яўляўся дамоў ціха, часцей за ўсё вечарам: баяўся кпінаў суседзяў. Потым перастаў баяцца... Яго характар, паводзіны пачалі неяк хутка, на вачах, мяняцца. Усё часцей ён вяртаўся дамоў без трафэяў, але заўсёды ўзбуджаны і вясёлы. Сямён распрадаў сабак, паляўнічую амуніцыю, і толькі ружжо з рогам па-ранейшаму ўпрыгожвалі насценны дыван у зале. Дзядзька запіў. Жонка аб'явіла ультыматум: «альбо я, альбо сябры-п'яніцы і пераехала да сваіх бацькоў». Сямён хадзіў па суседзях, скардзіўся і той-сёй наліваў-такі чарку—аблегчыць душу. Хтосьці напісаў жонцы, што Сямён можа зусім спыцца, і яна зноў вярнулася. Цяпер суседзі аднадушна спачувалі жонцы. А Сямён зрабіўся яшчэ больш маўклівы, нібы саромеўся свайго хрыплага, прастуджанага голасу, увесь неяк зморшчыўся, пастарэў. Яго твар, здавалася, пачырванел ад кашлю, які мучыў дзядзьку пасля кожнай цыгаркі.

Я разглядаў Сямёна і быццам упершыню гэтак ясна, глыбока адчуў, як далёка засталася маё дзядзька...

— Я, дзядзька, я, сын Раманаў, Міхась...

— Раманаў... — уздыхнуў Сямён. — Сам здагадаўся, што не Іванаў. На сваякоў маёй памяці хопіць. Не тое што ў некаторых...

Я адчуў крыўду ў голасе дзядзькі і ветліва прывітаўся:

— Вельмі рады вас бачыць!

Ці то я нясмела гэтак падаў руку, што ён яе не прыкмеціў, ці то змарок не звярнуў на той жэст увагі, толькі Сямён нервова перасмешліва плячом і раптам здэклава кінуў:

— Якое там «бачыць»... Крадкам ідзе, сярэд ночы... Ці то ўжо нашай вулічкі засаромеўся? Яно канечне... Цяпер ты ў Мінску праспекты топчаш, а тут што? Карацелька, тупік чыгуначны! Толькі бацька твай сюды днём прыходзіць. Падыдзе да хаты, павісне на плоце і плача. Ды што — табе ж не паняць... Як там Раман: чуў, я, хварэе?

Я памаўчаў, падступіў бліжэй да Сямёна.

— Няма бацькі... Памёр. Прагледзелі яго хваробу...

— Што, рак? — ціха, спалохана спытаў дзядзька.

— Ён, пракляты.

Дзядзька скрыгатнуў зубамі:

— Я адрозу падумаў, што ён гэта...

Усіх падрод косіць. Як пачуеш «рак» — так і ведай: хвароба. Той, што да піва, даўно знік, а гэты... вунь як развёўся!

Сямён дастаў цыгарку і ледзь прыкурыву — закашляў. Праз сутаргавыя хрыпы з цяжкасцю прарываліся словы.

— А што ж... не паведаміў? Няўжо забыў?

Наўрад ці паехаў бы дзядзька ў Мінск, аднак яго шчырае абурэнне кранула мяне.

— Прабач, адрас не мог успомніць... — павініўся я.

— Не апраўдвайся,—асмялеў дзядзька. — Кругом вінаваты. Навошта старых з месца зрушыў? Грэх, скажу табе, на душы носіш. Думаеш, бацьку рак з'еў? Не, душа яго захварэла. Вырвалі адсюль з карэннем — і сохла яна.

Я не мог, не хацеў прырэчыць. Сямён па-ранейшаму гаварыў нешта сярдыстым голасам, але я, заняты сваімі думкамі, слухаў не вельмі ўважліва.

— Ну, то я пайду? — нерашуча спытаў я дзядзьку, калі ён змоўк. — Мне да хаты трэба. Бацька прасіў... паклон перадаць.

— Не хадзі зараз, не трэба, — ён крануў мяне за плячо. — Позна ўжо і нічога не ўбачыш. Лепш давай да мяне — заначуеш...

— Не, дзякуй. Я паабяцаў зайсці да таварыша.

— Ну, як хочаш, — махнуў ён рукой. — Калі будзеш яшчэ — заходзь.

Мы развіталіся, і я рушыў далей. Пад нагамі пабліскавалі кавалачкі шкла — ледзь не на ўсю шырыню дарога скрозь была засыпана шлакам. Я ступаў па ім і ўспамінаў тую вуліцу, якая скрозь абмерана, «зацалавана» маймі босымі пяткамі. Выскачыўшы раніцай з дунай хаты, прыемна было памясціць спачатку мяккі прахладны пыл, а потым збочыць з дарогі і збіваць, збіваць срабрыстыя шарыкі з роснай травы, аж пакуль не здранцвеюць ад холаду ногі. А як нам падабалася насіцца па вуліцы ў дождж! Куляй вылятала з хат проста пад лівеню, скакалі па ручаях і лужах, старуючыся абдасць аднаго пырскані. Потым, разгнаўшыся, з'язджалі басанож, як на лыжах, па слізкім узгорку. І хоць бы хто падрпаў ступню! Гліна была такой чыстай, такога «капетытнага», шакаладнага колеру, што так і хацелася яе таптаць, мясіць, браць у рукі. Мне стала шкада, што дзеці маёй вуліцы не пазнаюць больш, як пшчотна, нібы матчынай далонню, магла яна лашчыць голыя пяцікі, казытаць іх пругкай, быццам валасы на макуцы, траўкай...

Вось-вось павінна паказацца разгалістая, на ўвесь двор, суседская таполя. Запомнілася яе незвычайна светлая, нібы бярозавая, кара. Гладкую, аксамітную, падобную на шчокі майго маленькага Міхася, яе так прыемна было лашчыць далонню! Я любіў залазіць на гэта дрэва: не падрпаеш рукі, жывот, не парвеш кашулю. З вышыні яго цікава было разглядаць вуліцу, назіраць за станцыяй, паяздамі, любавачца прыгараднымі-крайвідамі...

Я заўважыў верхаліну таполі і цяпер не зводзіў з яе вачэй. Дрэва і дом суседзяў якраз засталіся нашай хатай, і ўся яна адкрывалася позірку толькі зблізу. Я адчуў, што баюся сустрэчы з ёю, дакорлівага «позірку» яе цымяных вокнаў з-пад насупленага «брыва» — карніза. Так, мне было цяжка зазірнуць у іх... Хто гэтак настойліва ўгаворваў бацькоў прадаць дом? Калі ў апошні раз мне давалася быць тут на вяселлі пляменніка, я доўга глядзеў на сваю хату здалёк, нібы трывожыўся, што яна «пазнае» мяне. Вось і цяпер падбіраюся да яе крадкам, ноччу...

Я адчуў раптам стомленасць і накіраваўся прама да лаўкі ля нашага палісадніка. Яна была зроблена яшчэ бацькам. Мне захацелася прысеці на яе, адпачыць, прыхіліўшыся спіной да плота, супакоіцца пад ціхі шэпт старой вішні...

Не памятаю, колькі я прасядзеў на лаўцы, мо з паўгадзіны ці больш, але да брамкі падысці не спяшаўся... Спачыўся я выканавы волю бацькі: там, дзе стаяла хата, узвышаўся фундамент ды куча цаглін ад печкі. У канцы двара я заўважыў бульдозер. Яго нож быў нацэлены на старую грушу. Пякучым бо-

(Заканчэнне на стар. 10.)

ВУЛІЦА БЕЗ КАНЦА

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9).

лем паласнула сэрца, нібы востры нож прываставілі да маіх грудзей. Цяпер я зразумеў, чаму дзядзька Сямён прасіў не хадзіць сюды. Затрымаўся б яшчэ на дні два — і саду не ўбачыў бы. Зрэжжучы да гліны зямлю, навіязуць пяску, гравію. Там, дзе стаялі дом, сад, лягуць частаколам шпалы, потым пакладуць рэйкі і загрузаць па іх саставы...

Хоць я рэдка прыязджаў сюды, мяне сагрывала, абнадежвала тое, што ёсць на зямлі бацькоўская хата, сад, да якіх я магу наведвацца, і гэта супакойвала, сцішала тугу майго сэрца...

Я не мог пайсці, не выканаўшы просьбу бацькі. Успомніліся разам і апошні момант развітання з ім, калі я кінуў жменю зямлі на труну яго, і вяртанне дамоў пасля вайны, калі бацька стаў на калені ля ганка і моўчкі заплакаў... Я намацаў у кішэні насоўку, адчыніў брамку і неак асцярожна, нібы па жывому, ступіў на месца, дзе стаяў дом. Зямля яшчэ не паспела астыць і захавала цягло жытла. Я нахіліўся і зачэрпнуў жменю сухой, прапахлай пачной сажай, паграбам і гарышчам сумесі... Заставацца тут больш я не мог: усё навокал нагадвала недарэчны, жаклівы сон. Не, гэта добра, што я прыйшоў сюды ноччу: яна схавала ад вацэй шмат з таго, што магло ўзмацніць мой боль. І толькі гэту вішню пад былым акном, якая столькі нашлапала мне калыханак, абмінуць, не заўважыць ніяк было нельга. Я завітаў да яе ў палісаднік. Растапыранымі пальцамі, нібы грэбнем, прычасуў яе доўгія, гнуткія галінкі, паглядзіў шурпаты ствол, на якім там-сям зацвярдзелі гладкія бугаркі смалы. Мне захацелася паспытаць яе, і я вобмацам скалупнуў адну з яктарных кропель. Хоць смала была крыху вадкай і непрыемна клейкай, яна адразу нагадала мне паўзабыты смак вішневага варэння... Пакуль, бывала, маці варыць яго, я кручуся побач і збіраю пенкі. У лыжку раз-пораз трапляюцца ягады. Надкусіў набрынялую сокам костачку і потым доўга, з асалодай смочаю яе замест ледзянца... Я прысеў на кукішкі, намацаў ля ствала некалькі маладых парасткаў. Адшукаў самы маленькі, асцярожна, пальцам падкапаў карэньчык, адарваў яго і разам са жменькай зямлі загарнуў у насоўку...

Я выйшаў на сярэдзіну вуліцы, азірнуўся на тое месца, дзе стаяў дом. Заставацца на дзень, каб пабачыць, як бульдозер зруйнае рэшткі падмурка, паваліць, растопча сад, было звыш маіх сіл... Я пакрочыў назад, да вакзала. Вуліца здавалася асірацелай, прыціхлай. Дамы стаялі маўклівыя, з цыманымі вокнамі, быццам іх пакінулі жыхары...

Вось і станцыя. Вакзал стаяў ярка асветленым востравам сярод бліскачага павуціння рэек. Сапраўды, сюды можна было трапіць толькі праз мост. З яго вышыні я падоўгу любавалася панарамай станцыі, магутнымі карпусамі дэпо, будынкам вакзала. Мне спадабалася, зажмурыўшы вочы, кінуцца пад цёплыя, тугія клубы паравознага дыму, а потым сачыць за імі, пакуль цягнік пыхкаў недзе паміж прыгарадных вёсак, лясных узгоркаў... Я спыніўся на сярэдзіне маста. Ля вакзала было ціха, а там, далей, у грузавым парку, з невысокай сартыровачнай горкі па два, тры і больш разбегаліся па рэйках вагоны...

Знаёмы рытм станцыйнага жыцця, яго гукі, святло і пахі крыху супакойлі мяне. Але і тут, на чыгунцы, таксама шмат што змянілася за гэты час. Няма ўжо стралачнікаў з ражэткамі — іх замяніла пневматыка. Над паўночнай паловай станцыі з'явіліся спляценні ферм, праводы — з Масквы прыйшлі электраводы. А калісьці тут пыхцелі паравікі, мякка буркаталі цеплаводы, і васьць... Праўда, на бацькаў век хапіла паравозаў. Я пашукаў позірк і далёка за станцыяй, на запасных пуцях, заўважыў цэлую калону лакаматываў. Іх маслянстыя бакі цымана пабліскавалі ў святле ліхтароў. Магчыма, там стаіць цяпер і бацькава «лебядзянка». Я адразу пазнаў бы яе сярод многіх іншых... Відаць, усё жыццё я так і буду падыходзіць да чыгункі, каб з заміраннем сэрца і хлапчай зайздрасцю ўскідаць позірк на кабінку машыніста...

Пачуццё беспрытульнасці, адзіноцтва пакідалі мяне. Неяк цёпла, па-хатняму, свяціліся вокны дэпо, вакзала. І нават прыўзнятая на п'едэстал фігура Заслонова, крыху каржакаватая, у знаёмай падзеўцы і ботах, нагадала мне бацькаву постаць...

КІНО

Ці трэба гаварыць пра творчую асобу рэжысёра, які ўжо мае ўстойлівую рэпутацыю і вядомы шырокай грамадскасці сваімі экраннымі творамі? Я пераканана: трэба. Бо фільм — гэта як кніга для раманіста, як манументальны помнік для скульптара. Ён і сёння дзейнічае, уплываючы на людзей, і пакідае след у аналах нашай духоўнай культуры. Фільм

скую змагаліся за Савецкую ўладу, як можна яны глядзелі смерці ў вочы, — у навіле апавадалася ўсхвалявана, мовай лаканічнай і выразнай. Пяцёра камсамольцаў, запёртыя ў пуні бандытамі перад расстрэлам, высвечаны камерай (аператар А. Аўдзееў) так, што запамінаецца кожны. І не як асуджаныя, а як змагары, перакананыя ў перамозе справы, за якую гатовы аддаць самую дарагу цану — жыццё. Убачыўшы ў пуні шостага камсамольца, незаўважна бандытамі, укамаўцы выкарыстоўваюць гэты момант: праводзяць пася-

руса Івана Цярэшкі, які вырваўся з фашысцкага канцлагера, да трагічнага фіналу ў далёкіх ад роднай зямлі гарах, — гэта поле бою не толькі за сябе і за жыццё сваёй спадарожніцы па ўцёках Джуліі. На гэтым шляху герой раскрыўся ва ўсёй сваёй чалавечай годнасці, спазнаў шчасце вялікага пачуцця. Дуэт С. Любшына і Л. Румянцавай у ролях Івана і Джуліі пацвердзіў дакладнасць бачання рэжысёрам быццёўскіх персанажаў, а чуйная да настрою і выразнай пластыкі камера А. Забалоцкага выявіла пералівы іх пачуццяў у кароткія імгненні надзеі на агульнае для іх шчасце — вызваленне. Праследуемая лагернай ахвой. Іван і Джулія, вядома, адчувалі страх і трывогу (Іван гіне, паспеўшы Джулію засланіць ад аўчаркі і саштухнуць з горнага абрыву ў снег). Але праз усё гэта прабіваецца асноўная інтанацыя фільма — шчымымі трапяткай, жыццёсцвярдзальнай. І таму такія шматзначныя кадры, што абрамляюць фільм: блакітнае неба над акружанай азёрамі беларускай вёскай, лодкі ў чананні сваіх гаспадароў, спакойны стук сякеры, паштальён, якога дагэтуль чанаюць з надзеяй і трывогай, а ці не знойдзецца нехта з тых, хто тады пайшоў на вайну? І над усім гэтым спаноем голас Джуліі — пісьмо з Італіі з удзячнасцю людзям, якія выхавалі дарагога яе сэрца і памяці Івана Цярэшкі, сапраўды рускага — савецкага чалавека. Такое абрамленне не проста сюжэтная канструкцыя прыём, яно таксама садзейнічае сэнсавому ўключэнню кінааповесці ў эмацыянальна-філасофскі кантэкст сучаснасці. А лірызм вясковага побыту нібы пераклікаецца са станам альпійскай прыроды, адлюстраванай у фільме.

«Балада» для Сцяпанавы і пэўны арыенцір у далейшай рабоце. Будучы ў рэжысёра іншыя фільмы, з іншымі героямі, а Іван Цярэшка застаецца як эталон чалавечай маральнай вышыні. Частка яго душэўных і духоўных сіл нібы пераліваецца ў вобраз вялікага асветніка Скарыны з фільма аб ім і юнака Мікалая, які імкнецца ў неба, з кінааповесці «Аблокі». Ды і партызанскі камандзір Бацька — нібы ажыўшы і пасталелы Іван, які ваюе з фашысцкай зграй не ў далёкіх Альпах, а ў родных беларускіх лясах.

Так, пэўны аскетызм выяўленчых сродкаў, скульптурная выразнасць кампазіцый выявіліся ў пластыцы многіх сцэн (аператар І. Рамішэўскі) і ў агульнай манеры фільма 1971 года «Бацька». Тут, як і ў ранейшых пастаноўках, для рэжысёра было важна паказаць чалавека ў крытычны момант, каб з усёй відавочнасцю выявіць яго хараво, сілы духоўныя. Нават гібель уласных дзяцей не можа прымусіць камуніст-патрыёта схіліць галаву перад ворагамі. У той жа час на экране — не ману-

ВЫСОКАГА ПАЛЁТУ ЛЮДЗІ

памагае нам асэнсоўваць наша мінулае і наш сённяшні дзень праз вобразную праўду экрана, праўду пра час і пра чалавека.

Я гавару цяпер пра Барыса Сцяпанавы — пастаноўшчыка фільмаў «Сакратар укома», «Апошні хлеб», «Альпійская балада», «Я. Францыск Скарына», «Бацька», «Аблокі», «Воўчая зграя», «Гарантую жыццё», «Дзяржаўная граніца». Ведаю яго даўно. Толькі васьць не памятаю, каб ён васьць гэтак узняў ды выйшаў на трыбуну. Звычайна на прапанову выступіць ён адказваў, ззяючы белаубай усмешкай: не магу, маўляў, за мяне гавораць фільмы. А ў той дзень раптам... Было гэта на адной творчай нарадзе, неўзабаве пасля таго, як ён завяршыў першы фільм з тэлевізійнага цыкла «Дзяржаўная граніца». Незвычайна цікавы гістарычны матэрыял пра людзей пагранслужбы маладой Савецкай рэспублікі нібы выклікаў патрэбу падзяліцца радасцю творчага натхнення.

Я ўбачыла яго і прыгадала іншае аблічча (маладога, зграбнага), іншыя пастаноўкі. Аднойчы мы разам стваралі дакументальны кінаарыс пра народных умельцаў. Які прызірлівы быў Барыс да сцэнарыя! А неўзабаве, у 1961 годзе адбыўся яго дэбют у так званым ігравым кіно: навела «Сакратар укома» ў фільме — альяманах «Апаваданні пра юнацтва», якая была лепшай у стужцы, аб тым, як камсамольцы ў грамадзян-

джэне ячэйкі, выбіраюць Мікалая сакратаром укома і даюць яму наказ працягваць барацьбу. І яшчэ было ў тым наказе — расказаць равеснікам, што члены камсамольскай ячэйкі не спалохаліся ў трагічную хвіліну, застаўшы вернымі камуністычным ідэалам.

«Рамантыка... Яна вабіла і вабіць яго, і Б. Сцяпанаву спрабаваў убацьчыць гэтую рамантыку ў сюжэце фільма на зусім, здавалася б, праязічную тэму — «Апошні хлеб» (1963 г., па аднайменнай аповесці В. Труніці). Маладыя тады аператары А. Забалоцкі і Ю. Марухін выяўленча дапамагалі ў гэтым рэжысёру. Яны здымалі шафёра Лёшку і яго сяброў, якія па ўсёй стэпавай акрузе шукалі запчасткі для аграгата старога камбайна, — у вярэні туман і начную цемру. Аказалася, што рэжысёры і аператары змаглі прыўнесці ў простую, жыццёвую гісторыю толькі знешнія прыкметы незвычайнага. Для больш глыбокага высвечвання герояў юпітэраў было недастаткова...

Выявіць альпійскую вышыню духу савецкага чалавека ў крытычнай сітуацыі вайны — так вызначаў сваю рэжысёрскую задачу Б. Сцяпанаву, пачынаючы пастаноўку фільма па аповесці Васіля Быкава «Альпійская балада». Шлях бела-

АЖЫВАЕ АРХІЎНАЕ

«Гісторыя адной тэлеграмы» — новы дакументальны фільм аб'яднання «Летапіс»

Стужка пачынаецца з таго, што малады вайсковец коціць з ангара самалёт. Круціць прапелер. Той пачынае круціцца. Машына набірае хуткасць... Кадры, зробленыя ў 1919 годзе. У Мінску. Дакладней кажучы, каля Мінска — у былым Козараве. Тут тады быў аэрадром, з якога ў неба ўзнімаліся ваенныя самалёты, каб бамбіць пазіцыі праціўніка. Праціўнік — гэта інтэрвент. Зноў на экране кадры таго часу: роты і палкі інтэрвентаў — легіянеры Пілсудскага — маршыруюць па вуліцах Пінска, Гродна, Баранавіч, Ліды... Маладою Савецкую дзяржаву абараняюць маладыя воіны маладой, толькі што створанай

Чырвонай Арміі. І ваенныя спецыялісты таксама толькі што створанай савецкай авіяцыі. На экране апазнавальныя знакі старой арміі змяняюцца на чырвоныя зоркі на фізеляжах...

Аднак фільм «Гісторыя адной тэлеграмы» — не толькі ілюстрацыя таго складанага і дзівоснага працэсу станаўлення нашай Арміі ў полымі баёў. Аўтары гэтай стужкі (сцэнарысты Ул. Мехаў і Ю. Цвяткоў, рэжысёр Ю. Цвяткоў, аператар В. Купрыянаў, рэдактар Р. Раманаў і кансультант М. Сташкевіч) адшукалі ў, здавалася б, вычарпаных нашымі кінадакументалістамі да рэшт архівах сапраўды надзвычай уражлівыя кадры.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

АДЦЕННІ У ЖЫВЫМ І СКАМЯНЕЛЫМ

Заслужанай артыстыцы БССР А. ШАХ-ПАРОН — 60

Вось ужо трыццаць пяць гадоў Алімпія Іванаўна Шах-Парон у творчым складзе Рускага тэатра БССР. Цікава, што яе рэпертуар як бы знарок складаецца з роляў, на першы погляд, пазбаў-

леных псіхалагічных нюансаў, з вобразаў, якія не назавеш «таёмнічымі». Надварот: яна часцей за ўсё іграе акрэслена «станоўчыя» або не менш акрэслена «адмоўныя» ролі. Мярнуўце самі: Таня ў

кага і Рэгіна ў «Каралі Ліры» Шэкспіра, Пансія ў «Доме Бернарды Альбы» Г. Лоркі і Івета ў драме «Матухна Кураж і яе

На здымку: рабочы момант на здымках фільма «Воўчая зграя». (Барыс Сцяпану ўдакладняе план з апэратарам Алегам Аўдзеевым).

мент: у героя, увасобленага акцёрам Ю. Гарабцом, ёсць і душэўныя ваганні, ён пактуе смаротнымі пакутамі ад бяссілля выратаваць дзяцей. Ды пераважае ў характары духоўная стойкасць. Гэта прынцыпова важна для фільма, у якім прататыпам галоўнага героя быў легендарны Бацька — Мінай Піліпавіч Шмыроў.

У адказ на пытанне, як ён сам акрэсліў асноўны напрамак сваёй творчасці, лейтматыў яе, — Барыс Міхайлавіч аднойчы сказаў: «Я назваў бы яго словам — «грамадзянскасць». І растлумачыў, што ён разумее гэта як адказнасць чалавека перад самім сабой і перад Радзімай. У кожным з пастаўленых фільмаў гэта і вызначае рэжысёрскую канцэпцыю. А герояў, людзей розных пакаленняў і ўзростаў, яднае маральная вышыня, спалучэнне высакародных намераў з учынкамі. Прычым, рэжысёра захапляюць не гістарычныя матывы, не аднаўленне сюжэтаў ваеннага мінулага.

Так і аповесць «Воўчая зграя» В. Быкава, дзе ўваскрэшаецца адзін з эпизодаў партызанскай барацьбы. Б. Сцяпану разглядае як твор сучасны, бо па законах сацыялістычнай маралі робяць учынкi простыя савецкія людзі. Ратуючы радзімку і яе дзіця, Грыбаед і Ляўчук думалі не пра сябе. Яны ведалі, што ў іх дапамозе маюць патрэбу, што трэба абараніць жыццё... І яшчэ адна тэма сарвала рэжысёра — пераемнасць пакаленняў. Калі Ляўчук праём многія гады шукае чалавека, якога ён выратаваў дзі-

цем. — аўтары фільма «Воўчая зграя» непасрэдна выходзяць на размову з гледачом: старэйшаму пакаленню, якое адсталая Радзіма, не ўсё роўна, якім вырасла новае. Хаця гэтая думка больш прадэкларавана, чым выказана вобразна, яна паварочвае падзеі мінулага «твар у твар» да нашых дзён.

Магчыма, з такога вольнага — асірацелага сына партызанскага камандзіра, уратаванага ад воўчай зграі карнікаў, — вырастае юнак, падобны да таго, што быў галоўным героем раней пастаўленага рэжысёрам фільма «Аблокі». Яшчэ ў школе Мікалай (ролю яго выконваў чуйны да рамантычных натур акцёр Я. Герасімаў) вызначыў свой выбар — узяцца ў нябесную вышыню, стаць лётчыкам. Але шлях да мары аказаўся нялёгкім (падводзіў «вестыбулярны апарат»). Пераадоўваючы перашкоды, трэніруючы сябе, юнак не адступіўся ад мэты. І калі ён усё-такі ўзляцеў у блакітнае неба, мы адчулі: гэта не проста палёт чалавека, які навучыўся кіраваць самалётам, гэта сімвал вышыні жаданняў, вернасці прызнанню. У гармоніі душэўнага стану героя фільма і навакольнай прыроды ціхага гарадка, дзе ён вырастае, — адлюстраванне пункту гледжання рэжысёра Б. Сцяпанова і апэратара В. Нікалаева на галоўную справу жыцця чалавека.

рацьбе за вызваленне рабочага класа і сялянства. На экране — сямейны здымак: Інэса Арманда з дзецьмі. Камера выкадровае і ўзбудняе твары кожнага, і дыктар дае кароткую характарыстыку братам і сёстрам Фёдара. Потым экран зноў вяртаецца да яго, да штурмана з 38 атрада, які паведамляе Уладзіміру Ільічу Леніну...

Ленін чытае дэпешу. Імя «Арманда» затрымлівае яго ўвагу. Ленін прыгадвае, разважае, робіць высновы. Выдатна з пункту гледжання «эфекта прысутнасці» і вельмі тактоўна зроблена Ю. Цвятковым і яго калегамі кульмінацыя стужкі. Ад прыватнага факта, сутнасць якога была паведамлена правадыру рэвалюцыі адным ваенным лётчыкам з адной воінскай часці, ланінская думка сцягае да вялікага палітычнага абгульнення. Тэкст выказванняў У. І. Леніна па пытаннях адносін Савецкай улады да так званых ваенных спецыялістаў на ўсіх участках ваеннага і эканамічнага будаўніцтва сацыялістычнага грамадства аўтары стужкі адабралі беражліва. Тэкст гэты гаворыць за кадрам вядомы артыст Ю. Каюраў з надзвычай дарагімі

нам і знаёмымі інтанацыямі, ствараючы ўражанне непасрэднага нараджэння гэтай думкі вольна зараз... Фарміруецца важная дырэктыва партыі. Сутнасць яе — у работах У. І. Леніна 1919 г. «Поспехі і цяжкасці Савецкай улады» і «Усе на барацьбу з Дзянікіным!». І ў фільме мы чуем гэтыя важныя словы: «...У нас працуюць сістэматычна і падоўгу тысячы і дзесяткі тысяч ваенспецяў, без якіх не магла б стварыцца тая Чырвоная Армія, якая вырасла... і здолела атрымаць выдатны перамогі...»

Я не буду пераказваць сюжэтныя перыпетыі фільма «Гісторыя адной тэлеграмы», бо не хачу, каб у будучых гледачоў быў заўчасна «вядомы адказ» на некаторыя калізій дакументальнага кінатворца. Адначасу ў гэтых стужках (гэта каля дваццаці мінут экраннага часу). Напрыклад, парушаючы строга гістарычную плынь фільма, яны ўводзяць знятае нядаўна ў Маскве інтэрв'ю з маладой дачкай Інэсы Арманда, мастрай Фёдара Арманда — Варвары

Неяк я нагадала Барысу Міхайлавічу: — Аднойчы ў інтэрв'ю вы казалі, што не з'яўляецца прыхільнікам якіх-небудзь асаблівых кінамаграфічных эфектаў, а чым тады раслумачыць, можна сказаць, феерверк эфектаў у фільме «Гарантую жыццё»?

Пасля разважанняў пра сучасныя формы, пра асаблівую канструкцыю сцэнарыя, пра жаданне паказаць выпрабавальніка авіяцыйных катапульта чалавекам не толькі цудоўным, але і складаным, рэжысёр прызнаўся:

— Не заўважыў небяспекі «слізгаючай» драматургіі. Не змог яе пераадолець. А разарваная кампазіцыя перашкоджае сачыць менавіта за ўнутранай лініяй развіцця характару Дзмітрыя Радкевіча.

У такім прызнанні нельга не ўгледзець сур'ёзны самааналіз, жаданне крытычна перагледзець зробленае. Калі мастак здольны на такую «самаработу», калі ён не становіцца ў позу майстра, якому ўжо адкрыліся ўсе сакрэты творчасці, можна спадзявацца: ён яшчэ чымсьці парадую нас.

Вось і «Дзяржаўная граніца» пацвердзіла гэты меркаванні і, прызнаюся, чаканні. Мне ўсё здавалася, што ў папярэдняй карціне Б. Сцяпану знаходзіўся ў нейкай бязважасці: маўляў, вось і так можна зняць фільм, і гэтак. Унутрана ж заставаўся абыякавым. А ў шматсерыйным кінаапаўданні для тэлегледачоў («Дзяржаўная граніца», дарэчы, першы зварот Сцяпанова да тэлефільма) ужо сам гістарычны матэрыял, амаль не закрануты раней кіно, захапляў. І гэта ж вельмі важна: каб у самой тэме было адкрыццё, навіна, здольная ўзрушыць грамадзянскія і творчыя імпульсы рэжысёра.

Сцэнарысты А. Нагорны, Г. Рабаў, задумваючы серыял для тэлебачання пра савецкіх пагранічнікаў, прапанавалі жанр гістарычнай хронікі. У рэжысёра Б. Сцяпанова быў вопыт стварэння гістарычнай драмы «Я, Францыск Скарына» (1969 г., сцэнарый М. Садковіча). Там драматычным цэнтрам была монафігура — заглаўны герой. Да яго сцягваліся ўсе сюжэтныя ніці, яго вачамі бачыліся падзеі, яго асоба вызначала ідэйную сутнасць фільма. Алег Янкуўскі стварыў характар дынамічны, неардынарны, хаця і не вельмі глыбокі. Драма губляла сваё напружанне ў эпізодах банальна паказанага духоўнага падыходу Скарыны з клерыкамі. Празмерна «вольна» трактаваліся некаторыя факты біяграфіі вялікага гумані-

ста і асветніка XVI стагоддзя. Упершыню ставячы каларовую карціну, Б. Сцяпану, апэратар В. Нікалаев, мастак У. Дзямянцэў імкнуліся максімальна выкарыстаць каларыстычную гаму для характарыстыкі эпохі і персанажаў. І дасягнулі шмат чаго. Ёсць у стужцы эпізоды, якія і дасюль у памяці: сонца ў момант зацьмення і ахапіўшая ўсіх трывога; нібы з чорнага шара ў кадры з'яўляецца факельнае шэсце царкоўнікаў у белых балахонах, што нагадваюць адзенне цемрашалаў XX стагоддзя. Жак ахоплівае ад змрочных сцен манастыра, куды саслалі Маргарыту за каханне да «бязбожніка» Скарыны. Колер мяняецца ў залежнасці ад перамены рытму кінадзеяння і сэнсавага зместу кадра.

Да творчага вопыту рэжысёра дадаліся і новыя адкрыцці, і тыя страты, асэнсаванне якіх — таксама карысць для станаўлення мастака.

У «Дзяржаўнай граніцы» вырашаліся іншыя творчыя задачы. Неабходна было ў хроніку падзей «уманціраваць» лёсы людскія — матроса Гамаюна, паручыка Дановіча, яго жонкі Ніны, чэкіста Фёдара, генерала Хлебнева і іншых. Два першыя фільмы цыкла («Мы наш, мы новы...» і «Мірнае лета 21-га года») пацвердзілі, што пастаноўшчыку пад сілу задача, як кажучы, павышанай складанасці. Дакладнасць узнаўлення падзей арганічна спалучаецца з «вычляненнем» з іх галоўных герояў. З таго моманту, як на адной з вуліц рэвалюцыйнага Петраграда сустрэліся матрос Гамаюн (А. Дзяніс) і афіцэр пагранічных войск рускай арміі Дановіч (І. Старыгін), рэжысёр В. Сцяпану і апэратар Б. Аліфер неадступна сочаць за імі. Узаемаадносін гэтых герояў, лінія развіцця іх характараў цесна пераплятаюцца з галоўнай тэмай творчасці Сцяпанова, што выявілася ў ранейшых яго фільмах. У апошнім для рэжысёра было таксама важна паказаць герояў у руху да сваёй ідэйна-маральнай вышыні.

Я не буду пераказваць сюжэт фільма, часткі якога ўжо былі паказаны і прыцягнулі ўвагу гледачоў. Адначасу, што і тут сурова рэальнасць часу спалучана з рамантыкай рэвалюцыйнай перабудовы грамадства. Шмат часу і намаганняў спатрэбіцца рэжысёру для працягу і завяршэння цыклавага тэлефільма пра савецкіх пагранічнікаў. Магчыма, не ўсе серыі атрымаюцца такімі, як задумана. Творчы працэс не заўсёды ідзе па ўзыходнай лініі. У адно хочацца верыць: рэжысёр Барыс Сцяпану не прапануе гледачам нешта лёгкаважнае. Яго вабяць тэмы значныя. Яго героі — людзі высокага палёту.

Ефрасіння БОНДАРАВА.

Аляксандраўнай. Камуніст з вялікім партыйным стажам, яна звяртаецца да нас, каб сказаць, што тая маяйска тэлеграма з Мінска 1919 года магла падштурхнуць думку Леніна да крышталізацыі думкі, якая наогул была вельмі важнай для правадыра рэвалюцыі, — пра тое, што новае нельга будаваць, толькі адмаўляючы старое, толькі разбураючы былое, што новае грамадскі лад павінен і будзе карыстацца вопытам, дасведчанасцю, ведамі, якія назапашаны лепшымі прадстаўнікамі айчынай навукі, вытворчасці, вайскавай справы, мастацтва. Варвара Аляксандраўна ўспамінае сваю сустрэчу з У. І. Леніным: яна разам з такімі ж студэнтамі вядомага ВХУТЕМАСа прымае ўдзел у гутарцы з ім наконт спадчыны, якую трэба шанаваць і аберагаць, і спадчыны, ад якой трэба адмаўляцца.

Калі экран пасля гэтага вяртаецца да самой гісторыі тэлеграмы, калі мы бачым штурмана Фёдара Арманда і яго баявых пабрацімаў у франтавых буднях, фільм як бы засяроджаецца зноў на ілюстрацыі да адной з гераічных старонак вайны супроць інтэрвентаў. Ста-

ронка гэта «запоўнена» жыццём і подзвігамі Фёдара Арманда. У небе гудуць прапелерамі надта ж крохкія пацярпелыя мерка самалёты. Яны — ваююць. За Савецкую ўладу. За будучыню, сведкамі і ўдзельнікамі якой з'яўляемся ўжо мы з вамі. І тут тактоўна і па-творчы вынаходліва Ю. Цвяткоў «выкадровае» гістарычны здымак У. І. Леніна, які глядзіць у неба. Буйны план: Уладзімір Ільіч як бы праводзіць авіяцыю... А там, у небе маладой нашай Краіны Саветаў, — самалёты. За штурваламі самалётаў ваенныя спецыялісты, аб ролі якіх у рэвалюцыі і будаўніцтве новага ладу так глыбока і пранікіна гаварыў правадыр у 1919 годзе...

Паэтычная задума дакументалістаў набыла па-мастацку выразнае і сапраўды ўзрушальнае ўвасобленне ў кінатворы, які не згубіцца ў рэпертуары экрана 1982 года. Яшчэ адна рыса дзейнасці У. І. Леніна, звязаная з канкрэтнымі падзеямі і пэўнымі асобамі на беларускай зямлі, адлюстравана дакументальным кінамастацтвам з добрай публіцыстычнай страснасцю.

Барыс БУР'ЯН.

дзецi» Б. Брэхта... Умоўна кажучы, кожная з гэтых жанчын або сапраўды непасрэдная, адкрытая і шчырая натура, якая выйшла за ўсе каштоўнасці ставіць праўду і гатовая яе адстойваць усімі сіламі душы, або зацятая ў зайдзрасці да ўсяго добрага і чалавечнага, чаго сама пазбаўлена па волі лёсу і абставін. Так, сёння А. Шах-Парон іграе трохі смешную, не па гадах наўную і такую мудрую сэрцам маці ў «Фантазіях Фарацева» А. Сакаловай, заўтра — ігуменню Маланну ў драме «Ягор Булычоў і іншыя» М. Горькага, жанчыну, якая груганом кружыць вакол асуджанага на смерць мільёнчыка Булычоў, чакаючы таго «тэрміну», калі яна зможа захапіць яго спадчыну нібы на «божаскія справы». Якім гонарам і якой матчынай верай у справядлівасць рэвалюцыйных перакананняў сына свеціцца яе Сакалова ў «Апошніх» таго ж М. Горькага! І кожны атруты назапашана было яе такой прыгожай, нават з прэтэнзіяй на арыстакратычнасць, Пановай («Любоў Яравая»)

Акцёрскае майстэрства і мастацкі густ А. Шах-Парон надаюць нават такім — максімальна акрэсленым — характарам чалавечую каларытнасць. Яны не адназначныя нават у сваёй адназначнасці (калі можна дазволіць падобны каламбур), як гэта асабліва каларытна было выяўлена антрысай у Рэгане ў славетым шэйспіраўскім спектаклі, пастаўленым В. Фёдаравым з непарторна багатым ансамблем выканаўцаў — А. Кіставым, І. Лакштанавай, Г. Абуховіч, Г. Някрасавым, Я. Карнавухам, М. Сокалам, Р. Качатковым...

Рускі тэатр БССР рыхтуецца адзначыць 50-годдзе сваёй дзейнасці. З гэтай нагоды наша грамадскасць будзе называць спектаклі, якія мелі істотнае значэнне для станаўлення артыстычнага ансамбля, этапныя пастаноўкі. «Кароль Лір» — з такіх работ калектыву. Ён у перыяд даволі будзённай працы Рускага тэатра БССР раптам засведчыў багацейшы магчымасці трупы, здатнай на самастойныя адкрыцці навізны ў драматычных тво-

рах, якія маюць даўнія традыцыі інтэрпрэтацыі і выканання. Рэжысёр В. Фёдараў стварыў сапраўды акцёрскае відовішча, даўшы кожнаму з выканаўцаў ролю прастору для выяўлення індывідуальнасці ў межах зусім пэўнай пастаўленай канцэпцыі, тэатральнай задумы. Надзвычай выразнай была тэма чалавечай няўдзячнасці ў спектаклі, увасоблена перш-наперш у вобразе Ганерылы (Г. Абуховіч) і Рэгане. Застаючыся на працягу ўсяго дзеяння па-свойму прывабнай, заклапочанай тым, каб «не губляць аблічча» каралевы па крыні, самай надзейнай прэтэндэнткі на прэстол, Рэганя ў А. Шах-Парон не магла схаваць ад іншых сваёй пачварнай здрадлівасці — як рысы характару, як адзінай спружыны для руху «ў гару». Дзівосны ансамбль выканаўцаў, які меў у сабе і яшчэ адзін ансамбль — жаночы, з І. Лакштанавай, Г. Абуховіч і А. Шах-Парон, — рабіў моцнае ўражанне на гледачоў розных пакаленняў і рознай дасведчанасці. Неадрама так цёпла віталі артыстаў масківы і

рыжане, ланіградцы і горнаўцы, а рэцэнзенты аднадушна адзначалі ўнутраны дынамізм і эмацыянальную насычанасць кожнага кроку і кожнай рэплікі Кардэлі, Ганерылы і Рэгане, што арганічна ўпісвалася ў агульнае гучанне гэтага велічэнага, змянога і святочнага відовішча. З «Караля Ліра» ў сярэдзіне 50-х гадоў і пачалося абнаўленне традыцый Рускага тэатра БССР.

Алімпіяда Шах-Парон своеасабліва і вельмі падрабна творча індывідуальнасць у каленце гэтага тэатра. Рэжысура часта знаходзіць у ёй самую трапную «фарбу» для стварэння паўнагучнай палітры сцэнічнага відовішча. Яна актыўны грамадскі дзеяч. Камуністы выбралі яе сакратаром партыйнай арганізацыі. Алімпіяда Іванаўна — чылы таварыш, добры дарэдчык артыстычнай моладзі. Разам з ветэранамі трупы — В. Воінкавым, Г. Абуховіч, І. Рабынін — яна ведае і прыкладае намаганні для захавання лепшых традыцый тэатра.

А. САВІЧ.

ПОШУКІ ЗНАХОДКІ

Напачатку некалькі цытат з успамінаў.

Вось што пісаў неўзабаве пасля смерці Багушэвіча Напалеон Роўба пра вядомую экскурсію віленскай інтэлігенцыі ў 1897 годзе на лодках па Віліі і Нёмане:

«Экскурсія цягнулася амаль цэлы тыдзень, і Ф. Багушэвіч аказаўся самым вынослівым, таму што разам са сваім сваяком і сябрам Габрыелем Радзевічам дайшоў аж да Балтыкі». («Пачынальнікі...», Мн., 1977, с. 426).

Больш падрабязна той жа Роўба расказаў пра гэта праз 22 гады:

«Багушэвіч выехаў разам са сваім сваяком Габрыелем Радзевічам на асобнай лодцы і са сваёй гаспадаркай. Гэта значыла, што пачалі яны асобна, харчаваліся асобна і г. д. Памятаю, як на чыгужыні на беразе рэчкі каля вогнішча, якое падтрымлівалася ўсю ноч, як абавязкова два разы ў дзень варылі сабе кашу і смажылі сьваркі. Калі мы трымаліся поўнай цяперасці, Багушэвіч з Радзевічам выпівалі пару разоў у дзень па чарцы і закусвалі сьваркай, Радзевіч, калі мы яшчэ толькі завіхаліся каля самавара, тыя двое даўно паймчаліся наперад, і наганялі мы іх толькі ў паўднёвую спёку». (Тамсама, с. 432).

Зыгмунт Нагродскі ўспамінаў, што ў выбары знаёмства ў віленскі перыяд жыцця Багушэвіч быў вельмі пераборлівы:

«...Займаючыся адвакацкай практыкай, ані з адвакатамі, ані наогул з грамадзянствам асабіста блізка не сыходзіўся. Апрача Нагродскага, адваката Адама Карповіча ды сваяка свайго Радзевіча, больш ні з кім блізка не жыў».

Як бачым, зноў называецца Радзевіч. Хто ж такі Габрыель Радзевіч, якога мемуарысты ўпарта малююць у бліжэйшым акружэнні выдатнага беларускага пісьменніка?

З друкаваных чыноўніцкіх даведнікаў таго часу, так званых памятных кніжак, вядзіць, што Гаўрыла (Габрыель) Міхайлавіч Радзевіч служыў у 90-х гадах памочнікам галоўнага бухгалтара, а потым галоўным бухгалтарам у Віленскім прыватным камерцыйным банку.

Але якія сваяцкія адносіны яго з Багушэвічам?

На гэтыя пытанне памагаюць даць адказ матэрыялы Цэнтральнага гістарычнага архіва ў Вільнюсе.

Фамільныя дакументы Шкленікаў — Радзевічаў, якія выпадкова зберагліся ў калекцыях былога Віленскага таварыства сяброў навукі, сведчаць, што Габрыель-Мар'ян Міхайлавіч Радзевіч нарадзіўся ў 1862 годзе, ён сын доктара, дзяржае прозвішча маці — Шкленік. (ЦДГА Літ. ССР, ф. 1135, воп. 20, спр. 705, л. 21.).

А мы ж помнім, што жонка Багушэвіча была таксама са Шкленікаў — мінчанка Габрыеля Міхайлаўна Шкленік.

Гэта быў ужо пэўны след, аставалася толькі ўдакладніць ступень сваяцтва.

Як ні дзіўна, але зрабіць гэта ўдалося пры дапамозе следчых матэрыялаў паўстання 1863 года.

Перацягнемся на момант у часы Кастуся Каліноўскага.

19 лютага 1863 года ў Вільні быў арыштаваны папечнік Каліноўскага па падрыхтоўцы і кіраўніцтву паўстаннем, члена Літоўскага правінцыяльнага камітэта Эдмунд Вяртыга. Кватараваў ён «на Бакшыце ў доме Шкленіка». У той жа дзень паліцмайстар накіраваў генерал-губернатару Назімаву рапарт аб выніках вобшуку ў кватэры Вяртыгі. У прыватнасці, ён пісаў:

«...Знойдзена толькі ва ўрбленай у сцяну шафе, ключ ад якой, як аб'явіў доктар Радзевіч, знаходзіцца ў цесця яго, гаспадарка гэтага дома адваката Міхаіла Шкленіка, які жыве стала ў горадзе Мінску, некалькі свінцовых літар і каля паўфунта лёгкага шроту, а таксама чатыры пазначаныя Вяртыгам марты і ў шафе доктара Радзевіча пісьмы».

Успомнены тут мінскі адвакат Міхаіл Шкленік — гэта, несумненна, будучы цесць Францішка Багушэвіча; доктар Радзевіч — бацька Габрыеля. Такім чынам, доктар Радзевіч і Багушэвіч былі жанаты на сёстрах Шкленічанках, былі шваграмі, а Габрыель Радзевіч прыходзіўся родным пляменнікам жонцы пісьменніка.

Пра асабістае дачыненне Багушэвіча да паўстання 1863 года вядома даўно. Цытаваны вышэй паліцэйскі рапарт паказвае, што тыя слаўныя падзеі не абмінулі і сям'ю жонкі пісьменніка. Прычым Шкленікі і асабліва Радзевічы былі блізкія да асяроддзя, цесна звязанага з Каліноўскім.

Высвятляецца, што брат доктара Міхаіла Радзевіча, Людвіг, быў жанаты з Людвікай Ямант, сястрой бліжэйшага

папечніка і сакратара Каліноўскага Іосіфа Яманта. Як вядома, кватэра Яманта была галоўнай канспіратыўнай кватэрай Каліноўскага ў 1863 годзе, сапраўдным штабам паўстання. Тут часта бывалі браты Радзевічы. Удзельнік віленскай рэвалюцыйнай арганізацыі Ільдафон Мілевіч паказваў у следчай камісіі:

«Да саміх Ямантаў часцей приходзілі яго (Яманта) сваяк доктар Радзевіч (случайчы пры чыгунцы), родны брат Ямантага з дачной Яманта, замужняя дачка яго Радзевічава...».

Няма ніякага сумнення, што браты Радзевічы асабіста ведалі Каліноўскага. Што датычыць Людвікі Радзевіч-Ямант, якая ў цытаце названа Радзевічавай, то яна пакінула каштоўныя ўспаміны пра Каліноўскага, пра якія ўжо пісалася ў беларускім друку. Цяпер жа высветлілася, што ўсё гэта людзі, якіх Багушэвіч ведаў, калі не асабіста, дык па расказах сямейнікаў.

На гэтым знаходкі не скончыліся. Аказалася, што малады сябра Багушэвіча Габрыель Радзевіч сам заслугоўвае не

прыцягнутыя намі выданні па гісторыі сацыял-дэмакратычнага і рабочага руху ў Расіі.

У літаратуры прыводзяцца наступныя звесткі:

Габрыель-Мар'ян Радзевіч нарадзіўся ў 1862 годзе (гэта мы ведалі раней) у Дзінабургу. У 1882 ці 1883 годзе скончыў Ію Віленскую гімназію і паступіў у Пецярбургскі ўніверсітэт, адкуль перайшоў у Ваенна-медычную акадэмію, але ў 1886 годзе (па іншых звестках, у 1887 годзе) пакінуў яе, не скончыўшы курса. Працаваў у Пецярбурзе кантралёрам на Мікалаеўскай чыгункі.

Пра яго жонку — таксама ўдзельніцу рэвалюцыйнага руху — паведамляецца: Юлія-Аляксандра Радзевіч — Вайчынская. Вучылася спачатку ў Варшаўскай гімназіі (3 дзесяцігадовага ўзросту жыла ў Пецярбурзе. Пасля заканчэння Пецярбургскай жаночай гімназіі (1879) наведвала сталічныя педагагічныя курсы, у 1887 годзе скончыла так званыя Блестуаўскія вышэйшыя жаночыя курсы. Такім чынам, яна са слаўнай плядай бястужаван, якія адыгрывалі прычымную ролю ў грамадскім жыцці тагачаснай Расіі. Працавала яна хатняй настаўніцай.

Муж і жонка Радзевічы далучыліся да рэвалюцыйнага руху яшчэ ў студэнцкія

выш соціал-дэмакратычных арганізацый (Воспоминания). («Пролетарская революция», 1923, № 2(14), с. 20).

Сам Радзевіч узяў пасля гэтага гурток студэнта-тэхнолага Уладзіміра Пераверзева (Пераверзіна) у майстэрнях Пецярбургска-Варшаўскай чыгункі. Удзельнік гэтага гуртка слесар Мікалай Багданаў успамінаў пра гэта так:

«...У канцы 1889 года быў арыштаваны і высланы Улад. Пераверзін. У нас у гуртку яго замяніў Гаўр. Міх. Радзевіч. Гэта быў адзін з вядомых сацыял-дэмакратаў і карыстаўся ў нас вялікай павагай». Успаміны Багданава даносяць да нас атмасферу таго гістарычнага часу — зараджанна рабочага руху: «Не вялікія былі нашы сілы, але велізарны запал і рашучасць пачаць барацьбу за вызваленне рабочага класа».

Жонка і муж Радзевічы былі вядомыя ў рабочым асяроддзі пад псеўданімамі Аўдоціі Міхайлаўны і Івана Казіміравіча. Ідучы да рабочых з праўдзёвым марксісцкім словам, яны вялікае значэнне надавалі падпольным выданням. Вядома, што Габрыель Радзевіч склаў і размножыў на гектографе «Робочы катэхізіс», надрукаваў на гектографе таксама брашуру П. Лафарга «Рэлігія капіталу». У гістарычнай літаратуры адзначаецца такі характэрны выпадак. Калі ў верасні 1888 года адзін са студэнтаў Тэхналагічнага інстытута сказаў, што знайшоў літаграфію, дзе можна будзе друкаваць рэвалюцыйныя выданні, патрэбны толькі грошы, Юлія Радзевіч без ваганняў занесла ў лабард свой сярэбраны сталовы сервіз. На атрыманых грошы былі надрукаваны «Гістарычныя пісьмы» Лаўрова.

8 кастрычніка 1890 года Радзевічаў арыштавалі. Яны былі добрымі канспіратарамі, і нічога забароненага ў іх не знайшлі, толькі нататкі і выліскі з друку па рабочым пытанні. Ім пашанцавала, бо паліцыя лічыла тады больш небяспечнымі народнікаў-тэарэтыстаў. Габрыель сказаў, што займаўся мірнай асветніцкай дзейнасцю, Юлія наогул ад усяго адмовілася. Праз два месяцы іх выпусцілі да суда на свабоду пад гаршавы залога, які ўнесла маці Юліі. У студзені 1892 года быў абвешчаны прысуд: Габрыель прыгавораны на паўгода ў турму, над Юліяй на два гады ўстаноўлі гласны нагляд паліцыі.

Ужо без іх актыўнага ўдзелу прайшлі вядомыя падзеі 1891 года, звязаныя з бруснеўскай групай, — дэманстрацыя паміж Шалгунова і рабочага маёўка. Але Радзевічы былі тады ў Пецярбурзе і, зразумела ж, ведалі ўсе перыпетыі гэтых падзей.

А неўзабаве Радзевічы асталіся ў Вільні, сталі бліжэйшымі сябрамі свайго родзіча прысяжнага паверанага Віленскага акруговага суда і выдатнага беларускага паэта-дэмакрата Францішка Казіміравіча Багушэвіча.

Мы ведаем цяпер, дакладней можам уявіць сабе, пра што размаўлялі, што ўспаміналі Багушэвіч і яго малады сябра Радзевіч каля вогнішча на беразе Віліі ў час экскурсіі 1897 года.

З Радзевічамі ў жыццё беларускага пісьменніка ўвайшло нешта вельмі і вельмі важнае, істотнае.

Варта дадаць яшчэ, што група Бруснева цесна судакраналася ў сваёй дзейнасці з пецярбургскім студэнцкім «Гуртком моладзі польскай, літоўскай, беларускай і малаўскай», да якога належаў Адам Гурыновіч. Члены гэтага «Гуртка» К. Акуліч і І. Непакайчыцкі, бліжэйшыя сябры А. Гурыновіча, якія нейкі час жылі нават на адной кватэры з ім, адначасова былі актыўнымі ўдзельнікамі бруснеўскай групы. У дзейнасці групы Бруснева самы актыўны ўдзел прымаў таварыш Гурыновіч па Віленскім рэальным вучылішчы і Тэхналагічным інстытуце Ю. Бурачэўскі і В. Цывінскі. Улічваючы ўсё гэта, можна зрабіць меркаванне, што Гурыновіч быў знаёмы з Радзевічамі. А гэта значыць, што намячаецца адзін са шляхоў, па якім Гурыновіч мог увайсці ў непасрэдныя кантакты з Багушэвічам.

І яшчэ. Я чакаў, што знайду фатаграфію Габрыеля Радзевіча і яго жонкі ў вядомым сямейным альбоме Багушэвічаў, які захоўваецца ў Дзяржаўным музеі БССР. Некалі знятыя на фатаграфіях асобы былі вызначаны, апазнаны ўвучкай пісьменніка С. Тамашэўскай, што прыезджала з народнай Польшчы. У спісе фатаграфій альбома значыцца нямаюць розных Шкленікаў і Радзевічаў, але Габрыеля сярод іх няма. Знайшлася толькі «Ю. Радзевіч, пляменніца жонкі паэта» (здымак № 49). Магчыма, гэта якраз і ёсць Юлія Радзевіч, жонка Габрыеля. Некалькі фотаздымкаў асталася неапазнанымі. Ці не Габрыель на адным з гэтых здымкаў?

Генадзь КІСЯЛЕУ.

толькі нашай увагі, але і ўдзячнай памяці як удзельнік рэвалюцыйнага руху, чалавек неардынарнага лёсу.

Як цяпер высвятляецца, ён быў актыўным дзеячам адной з першых марксісцкіх арганізацый у Расіі — так званай групы Бруснева, якая займае выдатнае месца ў гісторыі народаў нашай краіны.

Нагадаем, што гэтая арганізацыя, вядомая таксама пад назвай «Робочы саюз», дзейнічала ў Пецярбурзе ў 1889 — 1892 гадах. Складалася яна з інтэлігенцыі (пераважна студэнтаў) і рабочых, была звязана з замежнай групай «Вызваленне працы». Група Бруснева аб'ядноўвала звыш дваццаці рабочых гурткоў, арганізавала вядомую Шалгуноўскую дэманстрацыю, першую ў цэнтральнай Расіі маёўку 1891 года, спрабавала ўплываць на стачачную барацьбу, выдавала лістоўкі. У 1892 годзе група была разгромлена паліцыяй.

Гістарычнае значэнне двух узказаных выступленняў пецярбургскага пралетарыята, звязаных з бруснеўскай групай, высока ацаніў У. І. Ленін, які адзначаў: «1891-ы год — ўдзел пецярбургскіх рабочых у дэманстрацыі на пахаванні Шалгунова, палітычныя прамовы на пецярбургскай маёўцы. Перад намі сацыял-дэмакратычная дэманстрацыя перадавікоў-рабочых пры адсутнасці масавага руху» (Ленін У. І. Творы, т. 8. Мн., 1949, с. 118).

У апошнім акадэмічным выданні «Гісторыі СССР» напісана:

«Непараўнальна больш значнай і разгалінаванай, чым дзве папярэднія арганізацыі пецярбургскіх рабочых (групы Благоева і Тачыскага), была група М. І. Бруснева. Яна сфармавалася ўвосень 1889 года ў Пецярбурзе са студэнцкіх гурткоў Тэхналагічнага інстытута і ўніверсітэта. Сам Бруснеў, студэнт Тэхналагічнага інстытута, вылучаўся сярод рэвалюцыйна настроенай моладзі як перакананы марксіст і таленавіты арганізатар.

Найбольш актыўнымі ўдзельнікамі гэтай новай групы Бруснеў, браты Л. Б. і Г. Б. Красны, В. С. Голубеў, Г. М. Радзевіч, В. Ф. Цывінскі і інш. Устанавілі сувязі з рабочымі гурткамі, у якіх вялі прапаганду марксізму...».

Згаданы тут Л. Б. Красін, Леанід Красін, — гэта будучы выдатны дзеяч Камуністычнай партыі і Савецкай дзяржавы, а Г. М. Радзевіч — сваяк Багушэвіча, яго віленскі сябра.

У тым, што мы не памыліліся, нас пераконвае артыкул маскоўскага гісторыка А. М. Арэхава «Удзел польскіх студэнтаў у сацыял-дэмакратычнай прапагандзе ў Пецярбурзе (1889 — 1892 гг.)», надрукаваны ў 1967 годзе ў выданым Акадэміяй навук СССР зборніку «Рэвалюцыйная Расія і рэвалюцыйная Польшча», а таксама іншыя

гады. Спачатку яны прытрымліваліся народніцкіх поглядаў і ўдзельнічалі ў арганізацыях «Народнай волі». Пералом у іх поглядах адбыўся, мяркуючы па ўсім, у 1887 годзе пасля разгрому народнавольчых арганізацый, звязанага з няўдалым замахам на Аляксандра III (вядомая справа А. І. Ульянова і яго таварышаў). Ужо тады, задаўга да ўзнікнення групы Бруснева, Радзевічы знайшлі аднадушцаў сярод студэнтаў Тэхналагічнага і Горнага інстытутаў і пачалі весці прапаганду марксізму ў рабочых гуртках. Яны працягвалі дзейнасць першых рускіх марксісцкіх груп Благоева і Тачыскага, разгромленых паліцыяй у 1887 — 1888 гадах, нейкі час працавалі нават паралельна з імі.

Гаворачы пра арышты сярод пецярбургскіх марксістаў 1888 года, удзельнік тых падзей студэнт В. С. Голубеў адзначаў, што прапаганда ў рабочым асяроддзі не спынялася:

«Гурток інтэлігенцыі з тэхнолагаў і гарнякоў працягваў дзейнічаць, прычым вядучую ролю адыгрываў тады былы студэнт-медык Р. І. яго жонка...».

Гэтыя ўспаміны былі надрукаваны яшчэ пры царызме, таму прозвішча Радзевічаў у іх зашыфравана.

У манаграфіі Ю. З. Паліявога «Зараджэнне марксізму ў Расіі» таксама падкрэсліваецца вялікая роля Габрыеля і Юліі Радзевічаў у станаўленні першых марксісцкіх арганізацый:

«Гурток Г. М. і Ю. І. Радзевічаў, нуды ўваходзілі некаторыя студэнты ўніверсітэта, Тэхналагічнага і Горнага інстытута, не абмяжоўваліся вывучэннем грамадскіх навук, а ўстанавіў у 1888—1889 гадах сувязь з перадавымі рабочымі шэрагамі буйных заводаў і фабрык. Амаль увесь склад гэтага гуртка ўвайшоў потым у сацыял-дэмакратычную групу Бруснева».

Бруснеў з'явіўся сярод пецярбургскіх марксістаў ўвосень 1889 года. Тады ж складалася і новая, разгалінаваная арганізацыя, якая атрымала ў гісторыі імя «Група Бруснева». У манаграфіі Ю. З. Паліявога адзначаны вельмі значныя факты: «...Сам Бруснеў быў прыцягнуты да дзейнасці марксісцкіх гурткоў Г. М. Радзевічаў, які быў звязаны з групай Благоева».

Удакладнім, што, мяркуючы па ўсім, Радзевіч быў не столькі арганізацыйна звязаны з групай Благоева, колькі з'явіўся яе пераемнікам, што ж да ролі яго ў асабістым лёсе Бруснева, то яна пацвярджаецца сведчаннем самога Бруснева. Пасля перамогі Кастрычніка колішні кіраўнік пецярбургскіх марксістаў успамінаў далёкую восень 1889 года:

«...У рабочы гурток мяне ўвёў Радзевіч. Гурток гэты быў на Васільеўскім востраве, у Гаваі, Раней там вёў заняткі сам Радзевіч, так што я з'явіўся яго пераемнікам. Я выбраў сабе псеўданім «Федар Васільеў» і выдаваў слебе за рабочага, хоць, вядома, усім было ясна, што я студэнт. Гэты першы мой гурток налічваў тады чалавек 8-10 рабочых. Усё гэта былі маладыя людзі, галоўным чынам рабочыя-металісты Балтыскага завода. Рабочыя былі дастаткова развітыя і падрыхтаваныя майм папярэднікам» (Бруснев М. І. Вознікненне пер-

МАСТАК І ЖЫЦЦЕ

Каб творчасць паэта стала эпохай у духоўным развіцці народа, недастаткова валодаць выдатным талентам. Трэба яшчэ, каб тваім здабыткам стала вялікая спадчына, гісторыя і культура тваёй зямлі. Янка Купала і Якуб Колас прынялі ў спадчыну народныя спевы і гістарычныя хронікі, кнігі Скарыны і «Песню пра зубра», баллады Міцкевіча і «Мужыцкую праўду» Каліноўскага — памяць Бацькаўшчыны.

Геніяльнае не можа быць выпадковым. Вялікага паэта нараджае вялікі народ, і ў ім уасабляе свае лепшыя рысы. Нам ёсць чым ганарыцца перад светам. Таму наша свята — 100-годдзе з дня нараджэння Я. Купалы і Я. Коласа — стала святам нашых славянскіх братоў, святам усяго чалавечтва.

Беларускія мастакі адзначылі юбілейныя даты вялікай выстаўкай. Тут можна нагадаць экспазіцыі, прысвечаныя юбілеям Алаізы Пашкевіч, Міколы Гусоўскага, Максіма Багдановіча. Кожная з іх — этап у засваенні нацыянальнай культурнай спадчыны.

Аб гэтым сведчыць і параўнанне сённяшняй выстаўкі з той, якая экспанавалася дзесяць гадоў назад і была прысвечана дзесяцігоддзю Я. Купалы і Я. Коласа. Па-

боты. Напрыклад, ілюстрацыі А. Кашкурэвіча да купалаўскіх твораў і партрэты Купалы і Коласа, зробленыя М. Савічкім.

Агляд выстаўкі — гэта не каталог і не «табэль пра рангі», таму я спынюся толькі на тых творах, якія, як мне здаецца, характарызуюць сучасны погляд на паэтычную спадчыну вялікіх песняроў Беларусі.

Зробленае Купалам і Коласам мае для нас пазачасовае значэнне, але імёны іх непараўна з канкрэтным

ўмоўна падзяляюцца на дзве групы. Першая — адлюстраванне шляху песняроў праз эпізоды іх жыцця, краявіды мясцін, звязаных з іх творчасцю, партрэты папалчнікаў. Другая — абстрагаваныя вобразы, навеяныя творами Купалы і Коласа ці падзеямі іх жыцця. У комплексе творы абедзвюх «груп» дапаўняюць адзін аднаго і спрыяюць стварэнню цэласнага ўяўлення аб Купале і Коласе.

Да прыкладу можна параўнаць графічныя цыклы Міколы Купавы «Шляхамі Янкі Ку-

кевіча і Янкі Купалы. Менавіта гэтыя думкі ўзнікаюць, калі ўважліва разглядаеш кампазіцыю «Я ад вас далёка...».

Калі размова ідзе пра «Курган» ці «Магілу льва», мы маем магчымасць параўнаць розныя мастацкія інтэрпрэтацыі. Кампазіцыю Яўгена Куліка па матывах паэмы Купалы «На куццю» параўноўваць няма з чым. Паэма малавядомая, на жаль, мастакі да гэтага часу да яе вобразаў не звярталіся. Гэта, безумоўна, вялікая страта для нашай кніжнай

зарчука (і той, і другі стварылі вобразы беларускага пейзажа, толькі карысталіся рознымі сродкамі).

Ф. Янушкевіч, «Янка Купала і Браніслаў Тарашкевіч. Лазенкі. 1927 г.» Сустрэча двух аднадумцаў, роздум пра лёс беларускага народа... Твор вельмі актуальны, бо менавіта зараз адбываецца нібыта другое адкрыццё Браніслава Тарашкевіча, пераасэнсаванне той вялікай ролі, якую ён, кіраўнік Беларускай сялянска-рабочай грамады, адыграў у палітычным і культурным развіцці Беларусі.

Дакументалізмам вызначаюцца работы Уладзіміра Сулкоўскага, яму даводзілася пісаць партрэты сваякоў Якуба Коласа з натуры. Купала, Колас — гэта не толькі гісторыя, гэта наша сучаснасць і наша будучыня. Таму творы, прысвечаныя сённяшняму дню Беларусі, поўнасьцю адпавядаюць тэме выстаўкі.

Пётр Свентахоўскі — «Вяселле ў Міры». Новае жыццё на фоне старажытных муроў. Натуральнае спалучэнне мінулага і сучаснага. Гаўрыла Вацчанка — «Нараджэнне паэта». Можна, калісьці вось такой купальскай ноччу ўпершыню адчуў сябе паэтам Янка Купала. Вартыя ўвагі гледача творы А. Пашкевіча, Д. Алейніка, А. Кішчанкі, М. Кірзева, М. Рагалевіча.

Скульптурныя твораў на выстаўцы адносна мала. Сярод іх вылучаюцца бюсты Купалы работы А. Бембеля, «Я. Купала і «Я. Колас» В. Занковіча, «Купала і дзеці» А. Мятліцкага, яго ж «М. Багдановіч», «Бацькаўшчына» Л. Пакулніцкага, «Дума аб Радзіме» І. Казака.

Выстаўка дае падставу сцвярджаць, што крок наперад зроблены ў дэкаратыўным мастацтве. Гэта яшчэ раз сведчыць аб тым, што калі мастак звяртаецца да вялікай тэмы, то нараджаецца сапраўдны твор. У лананічным, амаль плакатным стылі зроблена пано Н. Шостака «Палараць - кветка». Купальскае матывы — у габелене А. Шунейкі «Купальскі вянок» і Г. Крываблочки «Калыска паэта», В. Маркавец-Бартавай «Песні Купалля». Цікавая работа В. Дзёмкінай «Абуджэнне». Як падзею габеленаў на тэмы нацыянальнай гісторыі — Ф. і Я. Шунейкаў, габелен прысвечаны Максіму Багдановічу (на ім мы бачым Віленскую Вострую браму і гродзенскі замак Вітаўта) і работу С. Свістуноўчых «Ефрасіня Полацкая». Прыемнае ўражанне застаецца ад керамічнай кампазіцыі Н. Грука «Спадчына», прысвечанай помнікам беларускай архітэктуры.

Медаль і плакаты прадставілі Р. Іваноў, А. Дранец, С. Ларчанка, Г. Асташонак, У. Лятун. На высокім тэхнічным узроўні выкананы плакаты У. Крукоўскага да юбілеяў Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, Івана Луцкевіча, плакаты У. Васюка да выстаўкі «Песняры зямлі беларускай» і да свята паэзіі, плакаты В. Аўсянікава, С. Саркісава. Асабліва запамінаецца плакат Г. Мацуры «Не згаснуць зоркі ў небе, покі неба будзе».

Гэта выстаўка — ужо гісторыя. Гісторыя нашага вывучэння мастацтва. Ёсць на ёй сапраўдныя творы, ёсць спрэчныя. Але галоўнае, выстаўка «Песняры зямлі беларускай», як і папярэднія экспазіцыі да юбілеяў выдатных дзеячаў беларускай культуры, шмат у чым вызначае далейшы напрамак развіцця нашага мастацтва.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ.

часам — з вялікім сацыяльным пераламам, з нацыянальным адраджэннем Беларусі. Вакол іх групаваліся патрыятычныя сілы. Яны былі палітычнымі дзеячамі ў прамым сэнсе гэтага слова. Але менавіта гэты бок дзейнасці Купалы і Коласа раскрыты ў творах мастакоў недастаткова. Каб выявіць дэмакратызм і народнасць, зусім неабавязко-

палы» і Уладзіміра Савіча «Голас Купалы». Вязьніка, Апопы, Вільня, Мінск, беларуская зямля — радзіма паэта. Крайвіды, выкананыя з этнаграфічнай дакладнасцю, даюць магчымасць уявіць, якім быў наш край у часы Купалы. Такія дакладнасць ва ўсіх дэталях наогул характэрна для творчай манеры М. Купавы. Іншы раз даводзіцца чуць, што яго станковыя аркушы і ілюстрацыі занадта лаканічныя па выяўленчых сродках, што ён паўтараецца. Але ж правільней было б гаварыць аб характэрным творчым почырку, аб тым, што знойдзена ўласная тэма.

Тую ж тэму — шлях паэта, адлюстравана і Савіч, але карыстаецца іншымі сродкамі. Ён робіць графічную інтэрпрэтацыю вершаў песняра. Тое, што мы бачым, дае магчымасць гаварыць аб новых рысах у творчасці маладога мастака. Бо да гэтага часу ён быў вядомы ў асноўным як мастак «этнаграфічнага», фальклорнага напрамку.

Манументальныя мініяцюры — гэта назва падыходзіць да малюнкаў Юрыя Герасіменкі па матывах купалаўскіх вершаў. Рэчы ў паэзіі Купалы маюць такі ж сімвалічны сэнс, як і стыхі прыроды. Менавіта на гэта звярнуў увагу мастак. Калодзеж, звон, брама, іншыя арыбуты ўспрымаюцца як сімвалы чалавечай долі.

Тры гады працаваў над вялікай серыяй ілюстрацый Міхась Басалыга. Афорты сціплыя, знешне някідкія, аднак, гэта важкі ўклад у асэнсаванне купалаўскіх вобразаў. Ёсць прыклады, калі ілюстрацыі да Купалы і Коласа рабіліся вельмі схематычна. Тыпажы і характары супярэчылі зместу і духу твораў. Што датычыць М. Басалыгі, то яго графічныя аркушы спалучаюць высокае прафесійнае майстэрства, вобразнасць і павагу да літаратурнай крыніцы.

Разлуку параўноўваюць з парывам ветру, які тушыць свечку, але раздувае полымя жару. Аб гэтым купалаўскі верш «Я ад вас далёка...», аб гэтым графічны трыпцік мастака Анатоля Александровіча па матывах верша. Час не мяняе сутнасці чалавека. І, мабыць, заўжды настальгія, успаміны аб людзях, якія пакінулі светлы след у тваім жыцці і якіх, можа, ніколі больш не ўбачыш, будуць сціскваць болей сэрца і адначасова даваць сілы для жыцця. Беларусі прысвечаны напісаныя на чужыне «Песня пра зубра», паланез Агіскага, вершы Міц-

графікі, наогул для нашага вывучэння мастацтва. Застаецца толькі спадзявацца, што ўслед за Я. Куліком і іншымі беларускі мастакі звернуць увагу на малавядомую купалаўскую спадчыну, адкрыюць новы свет для сябе і для гледачоў.

Варта адзначыць плённы ўдзел у выстаўцы В. Александровіча, аўтара ілюстрацый да «Адвечнай песні», В. Мікіты, што прадставіў станковыя аркушы па матывах твораў Купалы.

Каб лепш зразумець творы Купалы і Коласа, супярэчлівы час, у які яны жылі і працавалі, даследчыкі заўжды будуць звяртацца да іх біяграфій. Своеасаблівае біяграфічнае даследаванне робяць і мастакі.

Віктар Маркавец, цыкл «Спакоі вякоў». Крайвід Беларусі і два дыптыхі. Адзін прысвечаны бацькам Янкі Купалы, другі — бацькам Якуба Коласа. Гэта зямля і людзі, якім вялікія песняры абавязаны жыццём.

Уладзімір Тоўсцік. «Год 1913. 9 лютага. Пецябургская прэм'ера». Першы паказ «Паўлінкі». Пачатак новага беларускага мастацтва. Час надзеі. Усхваляваная Паўлінка, што стаіць з кветкамі ў руках побач з Купалам, увасабляе сабой маладую Беларусь. (Рэпрадукцыя гэтай работы, таксама як карцін «На ніве роднай» Л. Шчамялёва, «На радзіме» М. Гаўрыленкі і скульптуры «Пясняр роднага краю» В. Цяніцкага былі змешчаны ў пазамінулым нумары «ЛіМа»).

Дыптых Алеся Марачкіна «Кветкі і хлеб песнярам». Ён жа аўтар цікавага партрэта Івана Луцкевіча, этнографа і грамадскага дзеяча. Луцкевіч стаіць ля акна, трымае ў руках старажытную кнігу, так званы «Літоўскі Статут». На стала — «Наша ніва». За акном — Вільня. Кожная дэталю карціны асэнсавана. Гэта не першы твор А. Марачкіна, прысвечаны тым, хто стварыў славу Беларусі. Тут жа, на выстаўцы, — «Рагнеда». Раней былі «Скарына», «Гусоўскі», «Алаіза Пашкевіч», «Язэп Драздовіч».

Песняры і іх час — пад такой назвай можна аб'яднаць наступныя творы: ілюстрацыі да кнігі А. Лойкі «Як агонь, як вада...» М. Селешчука, «Янка Купала і Цішка Гартны ў Капылі» У. Пасюкевіча, «Янка Купала і Валерый Брусаў у Вільні» С. Гарачага, «Лірнік» В. Шматава, «Якуб Колас і В. Бялініцкі - Біруля» М. На-

Л. АСЯДОУСКИ. Песняры. Сейбіты.

першае, яны адрозніваюцца колькасцю твораў. Зараз у Палацы мастацтваў прадстаўлена больш за 400 работ, і гэта далёка не ўсё, што было зроблена мастакамі да юбілеяў, што варта ўвагі гледачоў. Падругое, якасцю, глыбінёй разумення тэмы. Радуе ўдзел у выстаўцы вялікай колькасці творчай моладзі. Калі мастак у самым пачатку свайго шляху звяртаецца да творчасці Купалы і Коласа, можна быць упэўненым — яго шлях будзе плённым, ён на вернай дарозе.

Аснову экспазіцыі складаюць новыя творы, зробленыя спецыяльна да юбілеяў. Аднак, ёсць і ўжо добра вядомыя ра-

ва маляваць паэта на фоне беднай сялянскай хаты. Трэба шукаць мастацкія сродкі. Больш таго, такія «творы» даюць аднабаковае ўяўленне аб вялікіх песнярах.

Магчыма, карані гэтай з'явы трэба шукаць глыбей. Яшчэ не ўся паэтычная і публіцыстычная спадчына Купалы вядома шырокаму чытачу. Зразумела, што падрыхтоўка да выхаду ў свет акадэмічнага выдання твораў справа цяжкая і доўгая. Але адсутнасць такога выдання ўскосна спрыяе з'яўленню «твораў», што скажваюць вобраз вялікіх сыноў Беларусі.

Амаль усе творы выстаўкі

ПІСЬМЕННІК КОЛАСАЎСКОЙ ШКОЛЫ

Сёлета Арнадзю Чарнышэвічу споўнілася 70. Шырокае прызнанне да яго прыйшло тады, калі ў «Полымі» была апублікавана першая частка рамана-хронікі «Засценан Малаінаўка».

Письменник прыжыў нядоўгае, але складанае жыццё. Кожная новая кніга апавяданняў (а яны выходзілі ў 1956-м, 1958-м, 1960-м і 1967-м гг.) сведчыла аб сталенні яго таленту. У 1957 г. А. Чарнышэвіч публікуе свой раман «Світанне», прысвечаны першым гадам мірнага жыцця пасля грамадзянскай вайны і беларускай інтэрвенцыі.

Раман «Світанне», нягледзячы на асобныя яго недахопы, паказвае, што ў літаратуру ідзе сур'ёзны майстар буйнога жанру. Мірнае жыццё ў дваццатай гады было зусім не мірнае, бо на Беларусі, як і ва ўсім Саюзе, адбывалася размежаванне класавых сіл. На абстаноўку ўнутры краіны, у тым ліку і на Слуцчыне, пра якую пісаў А. Чарнышэвіч, уплывала знешняя контррэвалюцыя. Пра гэта — раман «Світанне», які трэба разглядаць у непасрэднай сувязі з рамана-хронікай «Засценан Малаінаўка», бо менавіта ў «Світанні» письменнік пачынае вырашчываць свой асаблівы стыль раманаў, бо менавіта тут мы бачым найбольш шырокі мастацкі аналіз сацыяльных з'яў і працаў, аналіз характараў прадстаўнікоў розных сацыяльных груп.

«Засценан Малаінаўка» — пра беларускую вёску напярэдні першай рускай рэвалюцыі, пра шляху і мужыкоў. Письменник паказвае, што ў пачатку XX ст. дробная шляхта як сацыяльная група страціла сваю былую непадобнасць да сялян. Адны з яе прадстаўнікоў сталі звычайнымі капіталістычнымі эксплуатаатарамі, сільнымі да адкрытага рабунку (Халуста), гандлярамі (Арлоўскі), другія ператварыліся ў падзёнчыкаў, залежных і ад «гаспадароў», і ад гандляроў, і ад свайго «брата-шляхціца» паліцэйскага чыноўніка (Сымон Ашакевіч). Гэтак, як і ў асяроддзі сялян, у шляхецтва ў выніку развіцця капіталізму адбываўся працэс рассялення, мацнейшы браў за горла слабейшага. Калі Сымон Ашакевіч дрыжыць і баіцца, то сыны Тодара Шымкевіча, Васіль і Юрка, становяцца «шляхетнікамі» разбойнікамі: абрабуюць на дарогах толькі багатых. Час нявольна дыкты неабходнасць адмовіцца ад старых шляхецкіх прымаў і далучыцца да таго класа, да тае сацыяльнае групы, да якой у сапраўднасці належыць кожны

ны — малаінавец, бо дробная шляхта як асобная сацыяльная група фактычна знікла. Халуста адкрыта хаўрусіце з Хаймам Ножымам, якога ў глыбіні

душы ненавідзіць. Іх аб'ядноўвае класавы інтарэс, што лішні раз пацвярджае правільнасць вываду К. Маркса аб тым, што капітал — сіла інтэрнацыянальная. лепшыя прадстаўнікі збяднелай шляхты (Станіслаў Вярбіцкі і іншыя) становяцца на шлях свядомай барацьбы супраць самадзяржаўя, памешчынаў і капіталістаў разам з сялянамі, разам з парабкамі — учарашнімі сялянамі і шляхціцамі, якія засталіся без зямлі.

Раман-хроніка «Засценан Малаінаўка» цікавы не толькі мастацкім аналізам сацыяльных працэсаў, але і мастацкім аналізам псіхалогіі прадстаўнікоў розных класаў і сацыяльных груп. Вобразы Халусты, Ножыка, Ашакевіча, Арлоўскага, Беразоўскага, Андрэя Сташэвіча тыповыя якраз таму, што іх псіхалогія адпавядае іх сацыяльнай сутнасці. І выписаны гэтыя вобразы не прамалінейна. «Засценан Малаінаўка» яшчэ раз даводзіць нам, што хроніка — жанр такаса і мастацкі.

Спадчына Арнадзю Чарнышэвіча яшчэ не вывучана і не ацэнена як след нашымі літаратуразнаўцамі. Двухтомнік яго выбраных твораў, які выйшаў у 1979 г., не дае чытачу поўнага ўяўлення пра творчую асобу А. Чарнышэвіча ўжо хоць бы таму, што сярод выбраных твораў няма самага выбранага — «Засценан Малаінаўкі», рамана, які зрабіў і робіць свой дабратворны ўплыў не на аднаго беларускага письменніка.

Зрэшты, сцвярджаць, што толькі «Засценан Малаінаўка» зрабіў і робіць свой дабратворны ўплыў на нашых літаратараў, — не зусім правільна. Як можна займацца, з гумарам і сур'ёзна пісаць для дзяцей, сведчыць аповець «На сажалках», якую і зараз чытаеш з захапленнем. Для ўдумлівага літаратара добрай школай з'яўляецца не толькі знаёмства з найлепшымі творамі таго ці іншага письменніка. Знаёмства з творамі Арнадзю Чарнышэвіча, чыё майстэрства расло ад твора да твора, знаёмства з творами письменніка, які ў мастацкай форме адкрыў нам цэлую старонку гісторыі роднага краю, — і ёсць добрая школа для маладых празаікаў. **Вольгіт А. Чарнышэвіч, письменніка глыбока нацыянальнай, коласавскай традыцыі, каштоўны і тым, што сведчыць пра вялікія патэнцыі і плённасць гэтай традыцыі, калі яе развівае сапраўдны творчая асоба, сапраўдны майстар.**

Анатоль СІДАРЭВІЧ.

ЛЕТАПІСЕЦ І ЎДЗЕЛЬНІК ПАДЗЕЙ

Споўнілася 75 год з дня нараджэння празаіка і драматурга Эдуарда Самуілёнкі.

Пачынаў Э. Самуілёнак з вершаў, але ўжо ў наступным, 1929 годзе ён апублікаваў на старонках газеты «Чырвоная Полаччына» першае сваё апавяданне. За дзесяць год творчай дзейнасці письменнік выпусціў пяць кніг прозы, у тым ліку першую кнігу рамана «Будучына». Паводле аповесці «Тэорыя Каленбрун» была напісана п'еса, пастаўленая ў 1935 г. Пазней, у 1939 г., была напісана і пастаўлена п'еса «Пагібель воўка».

Працуючы ў «Чырвонай Полаччыне», а потым у «Літаратуры і мастацтве» (1934-1939), письменнік быў пастаянна ў гусчыні жыцця, непасрэдна браў удзел у каленывізацыі і акывіццывленні культурнай рэвалюцыі. Гэта не магло не адбіцца і на тэматыцы яго не толькі журналістычных, але і літаратурна-мастацкіх твораў. Так, у апавяданнях «Абухам у лоб» і «Русалчыны сценкі» Э. Самуілёнак «па гарачых слядах» піша пра цяжкі працэс ломкі старых адносін у вёсцы. І сёння «Русалчыны сценкі» чытаюцца з цікавасцю. Пазытваюцца новага чалавека, чалавека

каленывісцкага, — у шырока вядомай маленкай апавесці «Паліўнічае шчасце».

Э. Самуілёнак быў у шэрагу дзеячаў літаратуры і мастацтва, якія актыўна змагаліся супраць фашызму і пагрозы вайны. Пра гэта сведчаць яго творы «Тэорыя Каленбрун», «Герой нацыі», «Сустрэча», «Урачыстая меса».

Асаблівае месца ў творчай спадчыне Э. Самуілёнака займае раман «Будучына», прысвечаны рэвалюцыйным падзеям 1918-1921 гг. у Грузіі. Была напісана толькі першая кніга рамана.

Завяршыць працу над раманам і іншымі творами письменніку не дала заўчасная смерць (1939 г.). Народны паэт Беларусі Якуб Колас пісаў: «Ён толькі ступіў на пэрог свайго письменніцкага поўдзеня». Гэтую думку падтрымліваў і Кузьма Чорны: «Апошнімі гадамі ён усё больш уваходзіў у сферу сваіх літаратурных замыслаў — так прыйшла яго творчая спеласць і сталасць. Гэта быў талент, які многа зрабіў бы для нашай літаратуры».

Д. МІХАЛЕВІЧ.

ПЕРАКЛАДЫ

Маці — найцяжэй. Склеп для яе — бы тая турма, у якой ёй адвялі закутак. Яна можа там сядзець, але гэта, бадай, усё, што яна можа. Марцін ведае, які моцна баліць ёй нага, хоць яна і стараецца не паказваць сваіх пакут. Магчыма, ёй робіцца лягчэй, калі яна лас сваю параненую нагу. Лае так, нібыта нешта чужое, нібыта тая нага прыляпілася да цела, абы каб толькі баліць.

— Брыдота! — бурчыць маці, больш сама сабе, чым іншым. — Дакуль жа ты будзеш мяне мучыць? Адарваць бы цябе зусім!

— Хто ведае, што з ім, — заўважае маці з заплюшчанымі вачамі.

Падае цяжкі мокры снег: на слоту. Пасля абеду праясняецца, нібы спецыяльна, каб людзі ўбачылі тое, што сапраўды варта ўвагі. Нават сусед Ёмбік не прыкмеціў, як на самым досвітку праз яго двор і загуменне прайшлі на дуг тры аўтамашыны з «Кацюшамі». Агнявую пазіцыю зручна выбралі на дне высахлай рэчкі ля млына. Там, дзе бераг быў нізкі, зямлю падраўнялі ў трох месцах, а на вышэйшым — пракапалі праход для дзівоснай машыны.

Марцін і Андрэй адразу ж пасля абеду выбраліся са склепа на вуліцу і бачылі ўсё на свае вочы. Незвычайна забухалі стрэлы, і над вёскай пранесе

Марцін задумваецца. Канец вайны... Калі тое будзе? Хто яго ведае. Ён нават не знае, што робіцца ў вёсцы. Адчувае сябе маленькім і разгубленым. Трэба было б спытацца ў салдат... Толькі ў каго спытаешся? Капітан пайшоў, маладыя афіцэры таксама. У гэтага, што пры тэлефоне, шмат работы. Цікава, як у іншых месцах рухаецца фронт, як у Германіі?

Апалове першай прыходзіць маладжавы лейтэнант, а з ім — яшчэ адзін вайсковец. Ён прымасціўся на скрыні за дзвярамі і сядзіць там у прыцемках — нават пагонаў не відаць. Але вось ён ставіць перад сабой на цурбан свечку. Гэта — малодшы лейтэнант. Гартае блакнот і нешта запісвае. Падумае трохі, кіне позірк на людзей у склепе і зноў піша.

Ян БЕНЕ

ШКОЛА ПАЧЫНАЮЦА І МАЦІ

Сёлета ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выходзіць кніга «Апошні вераснёвы дзень» Гэта зборнік сучасных апавяданняў, у які ўвайшлі творы таленавітых аўтараў, што прадстаўляюць новую генерацыю письменнікаў сацыялістычнай Славакіі. Прапануем чытачам штотыднёвіка апавяданне з кнігі «Апошні вераснёвы дзень».

Куды лепшы намер наконт хворай нагі ў капітана-дабрака з залатымі зубамі. Ён нічога нікому не кажа, але праз два дні прыходзіць з высокім маўклывым лейтэнантам. Усе прыжмурваюць вочы, калі яны ўваходзяць, бо капітан трымае ў руках вялікую карбідную лямпу. Яе яркае святло б'е, як зыркае ліпеньскае сонца, асветленыя склеп выглядае досыць убога. Ды на гэта ніхто не звяртае ўвагі. Галоўнае, што цяпер можна рабіць аперацыю.

Праз нейкі момант на стала ўжо стаіць тазік з цёплай вадой. На чыстым ручніку раскладзены хірургічныя інструменты. А яшчэ праз колькі хвілін побач з тазікам на мацінай шчыкалатцы ўжо ляжыць асколак. Ён з вострымі краямі, нібы вялікі зубок часнаку, чорны, бліскучы. Доктар вычысчае, апрацоўвае рану, зноў мае рукі. Гатова!

Цётка Вілма выцірае маці ўспацелы лоб. Марцін ціха ўздыхае. Гэта ж балела, вой, як балела, а маці нават ні разу не войкнула, толькі ўздыхала і ціхенька стагнала.

А капітан — жартуе. Гаворыць, што праз некалькі дзён пазаве гарманіста і маці затацце. І яго вясаваты твар здаецца Марціну надта прыгожым і мілым. Што яму, доктару, даць, чым аддзячыць? Няма ж нічога...

Апошнюю бабуліну пляшку самагоню капітан не бярэ. — Не надо, бабушка!

Не паддаецца ён ні на якія ўгаворы, яму дзякуюць, а ён толькі кажа нешта вясёлае, што, маўляў, вызвалілі славацкую нагу ад нямецкага асколка. Смейчыся, ідзе капітан за доктарам, і яркае святло знікае разам з ім. На нейкі момант склеп нібы апускаецца ў цемру — пакуль вочы зноў не звычайна з цымяным святлом газовак.

Маці ляжыць ціха, разварушаная рана пачэ, бы там яшчэ асколак, Марцін кажа:

— Хай застаецца на памяць, пакажу бацьку, калі вернецца...

ліся вогненныя рыскі. Адзін залп, другі, трэці, ляцяць снарады, нібы па нейкіх нябачных роўных лініях. Ярэчэй за ўсё гэтыя лініі-стрэлы палымнеюць над дубамі — як толькі іх не падпалыць, летучы да горада... Уражаныя хлапчкі забыліся паклікаць астатніх са склепа, але тыя і самі ўжо высыпалі на вуліцу. Зноў грывнула. Зноў тры залпы з гвардзейскіх мінамётаў, і зноў неба над вёскай і гаем усё скрэслена вогненнымі лініямі. І прыгожа і жудасна. Вацэй не адарваў ад таго месца, дзе канчаецца вогненны шквал, а ў вушах чуецца дзіўнае шалясценне, нібы паветра стаіць на вільзёных шаблях.

І вось ужо ціха, як і не было нічога. Гэтая цудоўная навалініца незвычайная. Здаецца, падняўся вогненны палец і пагразіў:

— Мы тут, нясе́м вам агонь і пагібель! Бойцеся і ўцякайце!

Нікому з нас не хочацца ў склеп. Па схіле гары спрытна ўзбіраецца ўсюдыход, нізам з вёскі коцяцца два вазкі, цягнуць іх нізкія ўпартыя коні. Мы не паспяваем прыкмеціць, ці схаваліся яны ў двары, ці едуць далей, за вуглом Кулікавага дома, бо якраз у гэты момант у рэчцы бабахне снарад. Высокі слуп вады ўздымаецца ўгору. Гэта ж ніяк не могуць супакоіцца фашысты!

І ў склепе мы чым блізка выбухі. Але адразу ж адказваюць «Кацюшы», робіцца зусім ціха.

Марцін расказвае маці аб «Кацюшах».

— Праз дзень-другі выйдзеш на вуліцу і ўбачыш, як яны страляюць!

— Яно б і нядрэнна, але не хацеўся б мне ні чупь, ні бачыць гэтай страляніны...

— Чаму? — здзіўляецца Марцін.

Гэтая мама нейкая дзіўная. Яе не цікавяць «Кацюшы»!

Нават бабуля любавалася імі, нават старая Слабоднікава, усе глядзелі.

— Хай лепш ад'едуць далей. Чым хутчэй паедуць, тым раней вайна скончыцца.

Потым кліча Марціна, які сядзіць каля бабулі.

— Ну, поспотри, мальчик, — малодшы лейтэнант працягвае адкрыты блакнот, у якім нешта напісана. — Пспотри і напиши, что надо. Вот тебе карандаш.

«Карандаш» — новае рускае слова і азначае аловак. Марцін бярэ ў афіцэра блакнот і бачыць, што там напісаны не рускія незнамыя літары, а звычайныя лічбы, дробы.

$$\frac{2}{3} : \frac{1}{2}$$

Дробы, дзяленне дробаў... Дроб на дроб дзеліцца, калі... У галаве — ніводнай думкі. А ён жа ўсё ведае, летась вучылі дробы ў пятым класе. Калі паспрабаваць так: два, падзелена на адзін, два, тры... Стоп! Так не выйдзе. Тры, падзелена на два... не атрымаецца цэлая лічба. Як жа яны дзялілі ў класе? Марцін пазірае ў кут, уяўляе сабе класны пакой пачатковай сельскай школы, у якім усе сядзелі разам, ад першакласнікаў да пяцікласнікаў. Уяўляе сабе настаўніка і дошку, ды на ёй не напісана, як дзеліцца дроб на дроб.

— Ну, што, ученик, не знаешь? — чуецца над ім голас малодшага лейтэнанта.

Марцін круціць галавой, не падывае вачэй. Ён ведае, толькі васьмь... Крыжам, трэба рабіць нешта крыжам, але як? Мабыць, гэтак: два на два — у лічніку напішам адзін, тры на адзін падзяліць — тры. Тройка ў нозоўніку. Значыць, адна трэцяя. А мо наадварот? Не, хутчэй так.

Марцін піша вынік:

$$\frac{2}{3} : \frac{1}{2} = \frac{1}{3}$$

І аддае блакнот і «карандаш» малодшаму лейтэнанту. Той кідае позірк на лічбы і круціць галавой: — Плохо. Нехорошо. Ты сделал ошибку... Попробуй еще раз!

Што за «шыпка», якую «шыпку» ён зрабіў? Канечне, Марцін зноў паспрабуе, але што такое «шыпка»?

Яўген ШАБАН

30 ліпеня раптоўна памёр драматург Яўген Пятровіч Шабан.

Я. П. Шабан нарадзіўся ў 1936 годзе ў вёсцы Калодзіна Мядзельскага раёна Мінскай вобласці ў сям'і сям'і сям'і. У 1958 годзе скончыў акадэмічны факультэт Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута. Працаваў акадэмам, загадчыкам літаратурнай часткі Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Коласа ў Віцебску, рэжысёрам студыі Беларускага тэлебачання, загадчыкам літаратурнай часткі Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Коласа.

Літаратурную працу Яўген Шабан пачаў у 1960 годзе. Ён — аўтар зборнікаў вершаў «Нарачанка», «Чырвоныя сумкі». Па п'есах Я. Шабана ў тэатрах пастаўлены спектаклі «Прад'віце пропускі», «Сіні снег», «Шрамы», «Чалавек з легенды», а таксама тэлеопера «Ранак», тэлефільм «І смех, і ільда», шэраг тэлеспектакляў. Ён пераклаў на беларускую мову вершы многіх паэтаў народнага СССР, творы рускай драматургіі. Памёр Яўген Шабан у час працы над новым спектаклем.

Светлы вобраз чалавек таварыша, актыўнага працаўніка ў літаратуры назаўсёды застаецца ў сэрцах сяброў і ўсіх, хто яго ведаў.

САЮЗ ПІСЬМЕННИКАУ БССР
МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР

Саюз пісьменнікаў БССР з глыбокім жалем паведамляе аб раптоўнай смерці пісьменніка Яўгена ШАБАНА і выказвае спачуванне родным і бліжнім нябожчыка.

Міністэрства культуры БССР глыбока смутнае з выпадку заўчаснай смерці драматурга ШАБАНА Яўгенія Пятровіча і выказвае спачуванне родным і бліжнім нябожчыка.

Калентыў Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Коласа глыбока смутнае з прычыны заўчаснай смерці члена Саюза пісьменнікаў БССР драматурга ШАБАНА Яўгена Пятровіча і выказвае глыбокія спачуванні родным і бліжнім.

КЛУБ «ЛІРА»

Аматары паэзіі і пачынаючыя паэты гарадскога пасёлка Гарадзец Нясвіжскага раёна стварылі клуб аматараў паэзіі «Ліра». Яго работай кіруе настаўніца А. Барэль. Заняткі наведваюць настаўнікі і навучнікі старэйшых класаў сярэдняй школы № 1, рабочыя льнозавода і бібліятэкары. Цікава прайшлі заняткі, прысвечаныя творчасці паэтаў, якія не вярнуліся з вайны. Члены клуба мяркуюць працягнуць на адно з паслядзясняў беларускіх пісьменнікаў.

М. САЛАУЕУ.

б яго пахваліла пані настаўніца.

Марцін плячэцца праз увесь горад... прастуе па шашы адзін. Дарага няроўная, раз'езджаная. Пад нагамі выбоіны. Паўз чыгунку ісці лепш, але затое там яшчэ ладнаваты кавалак праз луг і поле. Вельмі гарача, і ногі ў чаравіках аж пячэ... Зноў да крывавага мазалёў нарэжа пяты — трэба ж яшчэ дабрацца да Ласкава і збочыць на сцяжынку ў Гай.

Калдыбае Марцін па шашы, і карціць яму сысці з дарогі на луг, скінуць чаравікі. Ды раптам чую за сабой аўтамашыну. Рэдкія яны тут, з горада яго пакуль абагналі толькі тры. Марцін збочвае, бо машына — за спінай. Вайсковы газік абганяе Марціна і спыняецца. Што здарылася, мо сапсаваўся? Здаецца, не, афіцэр, побач з шафёрам, хоча, мабыць, нешта спытаць.

Але савецкі афіцэр нічога не распытвае, ён проста кічае Марціна, і вось ужо Марцін сядзіць у машыне. Даведаўшыся, што хлопца — вучань і кожны дзень яму гэтак даводзіцца падарожнічаць, капітан завозіць яго ў самую вёску.

— Пашэнціца мне! Пад'ехаў я на машыне! — хваліцца маці Марцін.

Пад'еўшы, ён адразу ж бярыцца за падручнік. На першых старонках — азбука, пісаньня і друкаваньня літары, якія ён упарта завучвае, каб нешта прачытаць. Ужо вечарам, пры лямпе, Марцін заканчвае ўрок. Гэты ўрок задала яму не пані настаўніца Блажава — ён сам сабе ўзяў. Паволі чытае тэкст, які называецца «Бабушка і внучка». Внучка была маленькая і все спала. Бабушка сама...

Першая гадзіна — руская мова. І Марцін вырашае, што адразу ж падыме руку, калі настаўніца папросіць каго-небудзь прачытаць.

Раніцою ён бесклапотна крочыць у горад. Усю дарогу ён уяўляе сабе ўсмешлівы твар настаўніцы рускай мовы, і гэта дапамагае яму не думаць пра бліскучыя акуляры класнага і яго строга позірк.

Вось і ўрок пані Блажавай. Але яна нікога не просіць чытаць — скончылася вайна, Германія капітулявала. Уся гімназія выходзіць на плошчу — нібы даўжэзная чарга. Іграе музыка, усюды — радасны гул, зноў, нават яшчэ прыгажэй, праходзяць па плошчы савецкія салдаты.

«У ба-буш-ки бы-ла внучка...» — паўтарае Марцін у такт цырыманьняму кроку. Хочацца думаць і пра страляніну, і пра таго першага рускага, які забег да іх у склеп, пра ўсё, што перажыў, што бачыў у апошні месяц. Аднак гэта яму не ўдаецца. Канец вайне! Яго Марцін, уласна, перажыў ужо дома. Цяпер жа думкі пераносіць Марціна ў будучае. Новы падручнік рускай мовы ў партфелі — як жывы, Марціну нават здаецца, што ён сёння таксама рвецца адтуль на волю. Няхай, няхай будзе весела і радасна, салдаты гэта заслужылі; вось і строга пані класны ўсмехаецца, калі нахіляецца да настаўніцы рускай мовы і нешта ёй гаворыць. Радасць, усюды радасць. Пазірае Марцін на людзей вакол сябе, скончылася для іх доўгая і змрочная часіна. Але той, хто бачыў забітых, хто іх добра ведаў, не зможа забыць іх... Ды цяпер трэба думаць пра тое, як пачынаць новае жыццё.

Марцін пачынае з рускай азбукі...

Пераклаў са славацкай Яўген КАРШУКОУ.

зразумець, што гэта азначае і чаго настаўнік ад яго хоча.

— Багіль! — крычыць настаўнік другі раз ды так моцна, што аж яго мясістыя шчокі дрыжаць.

— Тут... — кажа Марцін здзіўленым голасам, нязграбна ўстае і стукаецца каленам аб парту. — Тут я, даруйце...

— Нічога не трэба казаць, толькі ўстаць. Інакш я з вамі не магу пазнаёміцца! — ляціць ад стала іранічная заўвага, а Марцін такі збянтэжаны, што сусед аж тузануў яго за пінжак, каб сеў.

— Брэданы! — гучыць з-за стала.

Вучань устае, настаўнік бліскае на яго акулярамі і тут жа называе новае прозвішча. Так ён хуценька знаёміцца з усім класам. Потым, адклаўшы ўбок класны журнал, выходзіць да вучняў.

— Гімназія — школа спецыялізаваная, — пачынае ён манатонным голасам і пазірае па-над галовамі гімназістаў некуды ў акно. Непрыступна блішчаць шкельцы акуляраў, на гладкім нерухомым твары — ніякай спагады. — Ніхто вас не прымушае, каб вы тут сядзелі. Каму не падабаецца — хай лепш застаецца дома. Там сабе можаце і насвістваць, і папіскаваць, як тыя невукі...

У класе ціха, бы ў магіле. У Марціна халадзеюць ногі, а галава — як у агні... Такім прыгнечаным ён ніколі сябе не адчуваў. «Дык вось якая гэтая школа, вось якая страшная школа», — базаліва думае ён, бо гэты ж строга класны, відаць, чытае і думкі чалавека.

Потым прыходзіць пажылы настаўнік з ціхім голасам; на трэцюю гадзіну — нервовая матэматычка.

Заняткі ідуць поўным ходам. Трэба моцна падналегчы, бо нібы ў трубу вылецелі восем месяцаў з навучальнага года, а з верасня пачынаецца новы. Вось толькі кнігі ніякіх няма, за сшыткамі даводзіцца стаяць у доўгай чарзе.

Праз тры дні, ранкам, зноў ідзе Марцін дубовым гаем ужо толькі з Мудракам. Ежа Оравец едзе на веласіпедзе. «Добра яму, — разважае Марцін, — паўгадзіны і ў гімназіі». Думаў ён пра Оравца і па дарозе дамоў, калі чаравік так ціснуў пятку, што аж мазоль нацёр. Прышлося разуцца і ісці на боса ўздоўж чыгункі. Эх, каб гэтая школа ды была бліжэй... Цяпер усё ў яго жыцці — дарога і школа. Кепска яму ў ёй, але ведае — павінен трымацца. Ох, гэты класны і гэты страх каля сэрца... Нават у час самай моцнай страляніны ў склепе яму не было так блага.

Пасля заняткаў Марцін заходзіць у кнігарню. У двары прадаюць падручнікі рускай мовы. Праз паўгадзіны ён ужо спіскае ў руцэ тоненькую кніжачку — першы падручнік, які ён набыў у гімназіі.

Рускую мову ў іх выкладае прыемная маладая настаўніца. Пры ёй у Марціна знікае пачуццё някаватасці, бо яна можа і ўсміхнуцца, і пахваліць. Калі яна пацікавілася, якім рускім словам навучыліся яны ад савецкіх салдат, то выявілася, што болей за ўсіх ведае Марцін.

— А адкуль жа ты, Марцін? — спыталася настаўніца.

І яшчэ пацікавілася, як ён дабраецца з дому да гімназіі, колькі кіламетраў дарога. З такой настаўніцай Марцін га-тоў хоць кожны дзень па два ўрокі займацца.

Ён уяўляе, як засядзе дома за гэты падручнік. Трэба найхутчэй вывучыць азбуку, навучыцца чытаць і пісаць! Толькі

правіла! Крыжам множыць, крыжам. Добра, што маці памог той доктар. Інакш успамін пра гэты дзень выклікаў бы горач. Кожнаму самае важнае тое, што яго непасрэдна датычыць.

Цягнікі не ходзяць, пра аўтобусы нават не чуваць, і ўсё ж на Першае мая ў горад збіраюцца тысячы людзей з блізкіх і далёкіх вёсак.

Марцін здзіўлена пазірае, як раніцою ідуць з вёскі людзі. Ідзе дзед і дзядзька Томаш. Але найбольш здзіўляе, што ў дзень Першага мая едуць у горад і багацеі, якія дагэтуль ніколі нават не ўспаміналі пра Свята працы і ўсяго рабочага люду.

Людзі запоўнілі вуліцы і рухаюцца на плошчу. Там — дэманстрацыя, прамовы з трыбуны, і самае прыгожае — парад салдат. Такого Марцін ніколі ў жыцці не бачыў. Няма ні цукерак, ні марожанага, а ўсюды святочна, вясылі настрой. Сустрэўшыся, знаёмыя размаўляюць пра падзеі на фронце і аб тым, дзе што здарылася.

Хлопцы з цёткай Евай вяртаюцца з горада каля шостага гадзіны. Восем кіламетраў хады не здаюцца Марціну цяжкімі. Усяго праз тры дні гэтая дарога ў горад і назад зробіцца прывычнай. Адкрываецца школа.

У першы дзень, на досвітку, Марцін стукае ў дзверы Мудракаў. Палё яшчэ толькі ўстае, трэба пачакаць, пакуль ён памыецца, апранецца і пад'есць. Ежа Оравец, трэці гімназіст з вёскі, далучаецца да іх ужо за гумнамі. Яны ідуць праз лес і выган да Ласкава і адтуль уздоўж чыгункі ў горад. Як паказвае гадзінік Оравца, дарога ў іх займае больш як паўтары гадзіны.

Гімназія размяшчаецца аж на краі горада, і ў першы дзень вучні і вучаніцы маюць магчымасць разгледзець яе прасторны двухпавярховы будынак толькі звонку. Іх выстройваюць па класах на вялікай спартыўнай пляцоўцы, яны слухаюць прамову дырэктара і разыходзіцца. Марціну даводзіцца з гадзіну чакаць, пакуль вызваліцца Мудрак і Оравец. Яму ж няма з кім паразмаўляць. З усяго класа ён ведае аднаго Судара, які часам прыходзіць з горада ў вёску, ды і то ведае толькі ў твар. Марцін адчувае сябе адзіночым. Вучні старэйшага ўзросту здаюцца яму выкладчыкамі, і ён не ведае, з кім трэба вітацца, а з кім — не...

Раніцай наступнага дня Марцін уваходзіць у свой клас. Яго садзяць побач з цыбатым бландзінам, і ён напружана чакае, што будзе далей. Некаторыя дзяўчаткі — ну, чыста як паненкі, і трымаюцца так, нібыта ў іх за плячамі не адзін курс гімназіі. У класе досыць ціха, але выкладчыка, які раптам адчыняе дзверы, гэта не задавальняе, і ён замест слоў прывітання пачынае ўшчуваць.

— Вы што, не можаце цішэй?

Сеўшы за стол, выкладчык разгортвае тонкі чорны журнал. Яму, можа, гадоў трыццаць, Марціну ён здаецца вельмі строгім. Гладка прычасаная валасы, халодны твар і акуляры з тонкай пазалочанай аправай гавораць, што гэта чалавек з інтэлігентнай манерай. З хвіліну ён пазірае ў класны журнал, потым узнімае галаву і нечакана кідае ў клас:

— Багіль!

Марцін уздрыгвае, але ён такі здзіўлены і збянтэжаны, што толькі пазірае і не можа

Не выходзіць з галавы ў Марціна гэтае калючае слова... Ён намагаецца рашыць прыклад, мудрае, але ўсё марна. Калі б перамнажаць, дык проста: двойчы адзін — два, тройчы два — шэсць, дзве шостых. Але ж тут трэба дзяліць, каб яго чорт узяў! Марцін пачынае сябе адчуваць, як на экзамене ў гімназію, уф... Ні так ні гэтак! Можна, перавярнуць дроб нека, а потым... Што потым? Складаць, адчынаць, дзяліць?

— Не ведаю, — прызнаецца Марцін і вяртае блакнот і аловак.

— Смотри, — ківае афіцэр на блакнот.

Паказвае на двойку ў лічніку першага дробу, потым на двойку ў назоўніку другога, і піша над рыскай вынік — чатыры. Ага, двойчы два — чатыры! Потым ён паказвае на адзінку і тройку і ў назоўніку піша тры. Ну, вядома, адзін на тры — тры, крыжам гэта множыцца:

$$\frac{2}{3} \cdot \frac{1}{2} = \frac{4}{3}$$

— Ну, понял?

Марцін ківае ў знак згоды, толькі ж малодшы лейтэнант на гэтым не спыняецца. Аказваецца, ён — настаўнік. Пачынае распытваць, ушчуваць. Такі прыклад павінен рашаць вучань пятага класа! У кожнай краіне — у Савецкім Саюзе, Францыі, Англіі, а значыць, і ў Чэхаславакіі. Адгаворкі Марціна, што ён з чэрвеня не хадзіў у школу, настаўнік у вайскавай форме не прымае пад увагу. Гэта нечуванна, такое нельга забыць! Даволі аркушыка паперы і алоўка, каб самастойна рашаць прыклады і практыкавацца. Скончыцца вайна, давядзецца хутка нагнаць тое, у чым адстаў.

Хлопец апускае вочы перад афіцэрам і машынальна пераступае з нагі на нагу: «Каб ён ведаў, што мяне прынялі ў гімназію... Які я пень! Гэта ж так усё проста — множыць крыжамі! І як мне не прыйшло ў галаву...»

Адходзячы, малодшы лейтэнант вырывае з блакнота лісток з прыкладам і падае яго Марціну.

— Вот тебе, чтобы не забыл... И помни: надо учиться. Скоро у вас откроется школа.

— Ну ты і даў! — усміхаецца Андрэй, калі афіцэр знікае за дзвярамі. — Пакажы мне гэты прыклад!

Марцін працягвае яму аркушык, і Андрэй адразу прызнаецца, што нават ён цяпер не змог бы рашыць. «Добра, што яшчэ яго не паклікаў, — думае Марцін, — што б потым падумаў афіцэр пра нас? У Чэхаславакіі — самая горшыя вучні ў свеце! Трынаццацігадовы не ведае, як дзяліць дроб на дроб!»

— Выскачыла гэта ў мяне з галавы! — перасмыквае плячом Андрэй.

— Тут не да смеху, — заўважае Марцін.

— Цяжка!

— Не забудзься, што праз пару тыдняў пойдзем у школу.

— Не раней, як увосень, — кажа Андрэй. — Пакуль скончыцца вайна, ды пакуль усё наладзіцца...

— А мы, тым часам, усё забудзем, так? Ты і рады? Кажы!

— У мяне за гэта галава не баліць, — махае рукой Андрэй. — Галоўнае, каб мы як мага хутчэй вылезлі на вуліцу... Ведаеш, колькі патронаў і снарадаў будзе за вёскай?

Марцін ідзе да маці. Ну і дурань жа, як ён мог забыць

Дэльфін-эрудыт

Дэльфін у моры быў
намеснікам Кіта
І ведаў ён пытанні
культуры,
А ёю кіраваць не зможа
дурань,
Ён розум меў і шмат чытаў,
Куменаў у мастацтве і
літаратуры,
Да падначаленых не
прыдзіраўся
І творцаў заўсягды цаніў.
Але, калі на семінар народ
збіраўся,
«Экзамен» ён таму-сяму
ўчыніць любіў:
— Снажы, мне Камбала, ды
толькі не мані,
Чытала кнігу ты «Стары і
мора»?
— Не. Не чытала. — Не
чытала? Сорам!
А я чытаў. Хемінгуэй!
Цудоўны раманіст!
Абавязкова раю!
А ты, Катран, куды
ўцякаеш?
Ты Янкі Маўра «Сын вады»
чытаў?
Ну, што маўчыш, нібы

вадзіцы ў рот набраўшы?
А ты...
Дэльфіна ўміг суняўшы,
Свой голас Краб падаў:
— А Вы, Дэльфін шапоўны,
Чыталі твор «Марскі
Індык»?
— А гэта што? Каго? — наш
эрудыт бы прыусіў язык.
— А я чытаў! Дарэчы твор
цудоўны! —
Правовіў пераможна
Краб. —
І раю прачытаць тансама
Вам абавязкова!
— Дык аўтара мне падкажы
хаця б...
— Дык гэта ж байка
Міхалкова,
Яна вядома нават дзецям!
...З тае пары, колькі ні жыў
Дэльфін на свеце,
Сваёю эрудыцыяй не
казыраў
Прад кожным,
Бо зразумеў, што зрэзацца
самоу можна.
Мне тэму колісь Глебна
падказаў.

Вусаты дудар

На вёску да бацькоў улетку
Прыехаў з горада сыноч.
Хоць мілы сэрцу родны
ўсім кутон,
Наведваў ён яго даволі
рэдка,
А больш гастралляваў дзесь
за мяжою
З ансамблем галасістым
«Дудары».
І вась гасцюе ён. Яечню
запівае івартай сырадою.
Рыбачыць. Ды збірае
рыжыкі ў бары.
Спіць саладка на
сенавале.
Спаборнічае з пёўнем
ранкам у вакале —
Зайздросны адпачынак, што
ні гавары!
Але аднойчы бацька
асцярожна
Сынку прапанаваў:
— А можа б, ты насу
на золку ўзяў,
Размяўся б крыху на лужку
мурожным?
— Не-е, любы продак
мой, —

Дудар спаважненька
паглядзіў вусы. —
Мяне не вабіць гэткая
спанука...
Адвык я ўжо махаць насой!
Ці ж таленту займацца
чорнаю работай?
— Ах ты, смаркач!
Блазнота!
Адрасціў вусы і задраў
свой лыч...
Мо не мужык ты, а паніч?
Што грэбуеш сялянскай
працай,
Даеш адразу лататы
ў кусты...
І ад бацькоў гатовы
адцурацца.
А сутнасць байкі ў тым:
Май вусы, падвыжай з
эстрады
І талентам сябе лічы,
Але на працу не глядзі з
пагардай,
Без розуму — дык
памаўчы.

Вінцук ЛЯВАДНЫ

ПАРОДЫ

АЛАДКІ З МАЧАНКАЙ

На ферме, брат, парадак!
Паказчык таму яркі. —
глядзі,
якія гладкія
цялушкі...
І даяркі!

Генадзь ПАШКОЎ.

З'еў з маслам хлеба лусту я,
Зірнуў на небасхіл...
Гляджу, якія тлустыя
Бычкі і пастухі.

Над рэчню, над хатамі
Узыходзіць маладзік.
А трактарыст на трактары
Надзьмуўся, як індык.

Хадзіць не надакучыла
Гравюрам дарог,
Пераступіў узрушана
Я родны свой парог.

Зноў дома на аладкі я
З мачанкаю налёг.
Таму такі і гладкі я,
Таму пішу, дальбогі!

НАЎСЦЯЖ МЯНЕ...

А тут наўкол саснова,
Бярозава наскрозь...
Ул. МАЗГО.

Эстэт і Пчала

Эстэт з паненкаю рабіў у
лузе праменаж.
Ішоў і ўзнёсла захапляўся:
— Зірні, каханая, які вакол
пейзаж!
А як жаўрук у небе
распяваўся!
А колькі кветак!
Васількі,
Званочкі і рэмонкі!
А водар назачны які!
І хмельны, і хвалюючы, і
тонкі...
І побач ты —
Узор лагоды, характва і
пекнаты!
І вусны твае пахнуць
мёдам...
І кружаць галаву...
Ах-ах! Якая асалода!
Давай прысядзем на траву,
Нас у абдымкі кліча родная
прырода!
Бач, конікі, странозы,
матылі
Вясельны баль спраўляюць...
Жывём для радасці мы на
зямлі!
А пчолкі-працаўніцы нам
мядок збіраюць.
І ўзрушаны Эстэт,

Сарваўшы квет,
Паднёс яго да носа
задуменна...
Ды тут патурбаваная Пчала
Імгненна
Эстэта балбатлівага ў шчаку
ўпакла!
— Ах, поскудзь, свалата,
брыдота! —
Пчалу ён прыдушыву. —
Як погань гэтакую бог
стварыў?!
А вась табель! А вась,
мярзота! —
Яе ў зямлю ўтаптаў ён
ботам.
Пчалу шкада!
Яна ад рання да цямна
шчыруе,
І не даруе,
Калі якісьці блазан ці
брыда
Нектар збіраць ёй замінае,
Яна ў ход джала, як кінжал,
пускае.

Непітушчы Верабей

Кандыдатуру апрабоўвалі ў
капэлу.
Па ўсіх «параметрах»
пдходзіў Салавей:
І стаж салідны, і спявак
умельны,
І голас меладычнай чымсы
ў іншых і званчэй!
Адна «загана» (Старшыні
журы шагнулі) —
Што Салавей нібыта
чарыцу бярэ...
І гэтага было ўжо
дастаткова для Зязюлі:
— Кандыдатура — дрэны!
Спявак такі ў капэле —
ненадзейны...
Зацягне сола, а фінал ці
даждзе?
Капэла ж — не дуэт
сямейны...
Сарве канцэрт — дык быць
бядзе!
...!, каб наогул не
рызынаваць, —
Не сталі чуткі правяраць,
А прынялі рашэнне залатое:

Па-першае, як кіне
Салавейка піць —
Тады яго ў капэлу
залічыць.
А па-другое, —
Аформіць у салісты
Вераб'я!
Цялрозы ён, спрадвену
непітушчы,
Узорная яго сям'я,
Жыве ў падстрэшы, не
ірвецца ў пушчу.
Не фанабэрысты, заўсёдачкі
ў гуморы,
І, хоць ён не хапае з неба
зорак,
Але ж упэўнена выводзіць
«чык-чырык!»
І вась Зязюля старшыня
журы,
На Вераб'і свой выбар
прыпыніла.
Якая тут мараль? Да розуму
бары:
Зязюля не мастацтва —
свой спаной цаніла.

Люблю свой кут я вельмі
Каля рачулки Зэльвы.

А ля рані — ляшчынна,
Ракітна, кменна ў нас,
Чарнічна і ажынна
Расце ўсё ў добры час.

Я — зух, я — хват-хлупчына,
Я — гаспадар, не госьць.
Калінава-малінна
Вакол мяне наскрозь.

Вакол мяне — ялова
І клёнава наўсцяж,
Асінава, дубова
І лапушынна аж.

39 па 15 жніўня
9 жніўня, 20.15
Да 60-годдзя ўтварэння СССР. Пра-
грама Латвійскага тэлебачання.
У праграме канцэрта — латышскія
народныя песні і інструментальныя
п'есы.

11 жніўня, 19.30
«КРЫНІЦА».
Канцэрт удзельнікаў абласнога фе-
стывалю фальклору і этнаграфіі Го-
мельскай вобласці, прысвечанага 60-
годдзю ўтварэння СССР.

13 жніўня, 19.30
Паназвае Гродна. «На прыёман-
скіх прасторах». Літаратурна-музыч-
ная праграма.

14 жніўня, 23.05
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ
АДЗІНАЦЦАЦІ».
Музычная праграма, падрыхтаваная
Латвійскім тэлебачаннем, у ёй пры-
маюць удзел папулярныя эстрадныя
спевакі Латвіі.

15 жніўня, 15.15
«МУЗЫЧНЫЯ СПЕКТАКЛІ
ТЭАТРАУ КРАІНЫ».
Балет С. Пракоф'ева «Рамза і
Джувьета».

Спектакль Дзяржаўнага акадэміч-
нага тэатра оперы і балета Латвій-
скай ССР. Балетмайстар — народны
артыст Латвійскай ССР А. Лемберг. У
галоўных ролях — лаўрэат Усеаза-
нага конкурсу заслужанага артыста
Латвійскай ССР Лора Любчанна і са-
ліст балета Віестурс Янсанс.

15 жніўня, 18.00
«ТВОРЧЫЯ ПАРТРЭТЫ».
Народная артыстка БССР Г. Маркі-
на.
У перадачы прымаюць удзел га-
лоўны рэжысёр тэатра імя Я. Коласа
В. Мазынін, народны артыст БССР
У. Куляшоў, пісьменнік Аляксей Ада-
мовіч, мастацтвазнавец А. Бутаню.

15 жніўня, 19.20
Да 100-годдзя з дня нараджэння
Якуба Коласа. «Асадзі назад!»
Гумарыстычныя творы Якуба Кола-
са выконваюць артысты мінскіх тэат-
раў.

15 жніўня, 20.15
«ПА ВАШЫХ ПРОСЬБАХ».
Канцэрт, падрыхтаваны да Дня Па-
ветранага Флоту СССР.

15 жніўня, 21.35
«ПРА МУЗЫКУ АД «А» ДА «Я».
Чарговая музычная праграма па-
знаёміць з творчасцю кампазітара на-
роднага артыста БССР У. Алоўнікава.
Аматыры арганнай музыкі паслухаюць
арганы канцэртнай залы Белдзяржфі-
лармоніі, залы імя П. І. Чайкоўскага
і Домскага сабора. Прагучаць фраг-
менты з папулярных опер у выка-
нанні спевакоў тэатраў краіны.
Госці праграмы — малдаўскі ва-
кальна-інструментальны ансамбль
«Арызон».

І. ДРАЧ. Мелодыя каліны. Серыя
«Паэзія народаў СССР». Мн., «Мастац-
кая літаратура», 1981.—65 к.
Я. КОЛАС. Бібліяграфія. 1906—1917.
Мн. «Навука і тэхніка», 1982.—30 к.
Н. КІСЛІК. Спелы бор. Пераклады з
беларускай. Мн. «Мастацкая літарату-
ра», 1982.—1 р. 30 к.
М. ШУМАЎ. Хроніка вуліцы Груша-
вай. Аповесць. На рускай мове. Мн.,
«Мастацкая літаратура», 1982.—1 р.
20 к.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэр-
ства культуры і праваўлення Саюза пісателёў
БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі
Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02435 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП. Мінск, вул. Заха-
рава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намес-
ніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сак-
ратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65,
аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела
крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэ-
атра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага
мастацтва — 33-22-04, аддзела культуры — 33-19-65,
аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага
афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04,
фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85,
бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаваданні, на-
рысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, ін-
тэрв'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак,
вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў.
Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машын-
цы ў двух экзэмплярах.
Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Ефрасіння
БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намес-
нік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ,
Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар
КАВАЛЕНКА, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯФЁД,
Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс
САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.